ХР. ВАКАРЕЛСКИ

БЪЛГАРСКИТѢ ПРАЗДНИЧНИ ОБИЧАИ

СОФИЯ ■ 1943

УВОДЪ

Нашиятъ народъ си е служилъ и още си служи съ свой, *неписанъ*, календаръ. Той борави най-често съ по-едритѣ годишни опредѣления: есень, зима, пролѣть и лѣто. „Това стана лѣтоска“, или „Наесень ще видимъ, какво ще правимъ“ или „Който лѣте празднува, зиме гладува“ и т. н. — Народътъ си служи и съ месецитѣ, разбира се. Януарий, февруарий, мартъ и т. н. сѫ много добре известни на селянитѣ, които понегде дори си иматъ за тѣхъ и по особени наименувания, като напр. „Голѣминъ“, „Киложегъ“ или „Студениятъ месецъ“ — за януарий, „Малъкъ Сѣчко“, „Малкошанъ“ — за февруарий и т. н. Служи си и съ тѣхъ, но *най-често се оправя по праздницитѣ*, които сѫ въ тѣхъ. Народътъ борави тъй ловко съ тия праздници, че знае съ голѣма точность кога и въ кой день се пада известенъ праздникъ, колко дни, седмици или месеци има отъ единъ праздникъ до другъ и пр. За това помага и постоянното внимание въ календарния ходъ и съобразяване съ него.

По-опитни старци и старици изъ нашия народъ въ миналото сѫ си служели и съ *рабошни календари*. И на тѣхъ сѫ били отбелязани всички месеци, но и при тѣхъ съ особени видни знаци сѫ били означени всички по-голѣми праздници, та пакъ по тѣхъ сѫ се справяли и съ рабоши.

Българскитѣ календарни праздници сѫ твърде богати съ *народни обичаи* и *народни вѣрвания*. Цѣла астрономия и митология, цѣла метеорология

е отразена въ тия обичаи и вѣрвания. Християнското често пѫти е много по-малко въ тѣхъ отъ нехристиянското. Но и онова, което не е отражение на християнската църква и съдържа единъ *чистъ моралъ*, който съ нищо не се различава отъ онзи, който слушаме отъ евангелскитѣ поучения, именно преди всичко голѣмо *човѣколюбие*, *взаимопомощь* и *нравствена чистота*. Освенъ това народнитѣ празднувания сѫ пълни и съ *хубави поетични или сценични форми*. Затова сѫ и занимателни и развлѣчителни.

Прочетени, обичаитѣ отъ цѣлата година даватъ възможность да се проследятъ *преобразяванията въ душата на нашия народъ, които ставатъ заедно съ преобразяването на природата презъ цѣлия годишенъ кржгъ*. Тази тѣсна зависимость между човѣкъ и природа обяснява и слабоститѣ и силата на народнитѣ срѣди, които трѣбва да се иматъ предвидъ винаги въ една добра стопанска политика, напр., или въ отношенията ни къмъ народа изобщо.

Съ всичко това народнитѣ праздници могатъ да бѫдатъ дълбоко поучителни и нашиятъ народъ трѣбва да ги пази, ако иска да си остане повече българинъ и ако иска да излѣзе въ този новъ свѣтъ съ своя култура.

Въ нашата книжка праздницитѣ сѫ наредени по стария стилъ на календара. Това го правимъ съзнателно, защото народътъ още смѣта „по стария календаръ“. За него още „Василовденъ“ и „Нова година“ сѫ едно и сѫщо, „Св. Евдокия“ е „Първа Марта“, „Еремия“ е „Първи май“, „Св. Симеонъ“ е „Първи септемврий“, „Коледа“ е въ края на годината, *преди Нова година*, на 25 декемврий.

Друга особеность на нашата книжка е, че много отъ най-малкитѣ праздници не сж взети подъ внимание. Това е, защото книжката би се обременила и въ сжщото време биха се дали праздници съ не особено развити обичаи. Това ще бжде задача на една книга, която ще има за цель да представи народнитѣ обичаи и вѣрвания за по-подробно научно запознаване.

Хр. В.

НОВЪ МЕСЕЦЪ („НОВА СВѢЩЬ“)

Важнитѣ моменти, дни и сезони въ народния календаръ сж значително много. Важностьта на всички тѣхъ е колкото стопанска, толкова и психологическа. Народътъ ржководи своето поведение — настроението си и дѣлата си — отъ тия моменти. Едни отъ постояннитѣ показалци за тия настроения сж и *периодически повтарящитѣ се фази на луната*, а тѣ сж главно „*усипътъ*“ (или „*разсипътъ*“), „*пълнежътъ*“ (или „*растежътъ*“) и „*новолунието*“ (наричано още „*нова месечина*“, „*новъ месецъ*“, „*нова свѣщь*“).

Въ съзнанието на народа *намаляването (усипването, разсипването) на месечината предизвиква и благоприятствува унищожаването на всички лоши гадини (насѣкоми, паразити) и на лошотиитѣ изобщо.* Затова навредъ се чува да тълкуватъ: дървенъ материалъ за градежъ трѣбва да се сѣче само презъ време на усипа на месечината. Такъвъ материалъ не билъ никога разяжданъ отъ червеи. И обратно, ако нѣкоя гора бѫде изсѣчена презъ време на пълнежъ, дърветата ще се пълнятъ съ червеи, съ мушлика. За тази цель на много мѣста отиватъ само та изсичатъ гората, докато е „усипъ“, като изработването на гредитѣ може да става и презъ време на „пълнежъ“.

По време на „пълнежъ“ народътъ се въздържа и да сѣе, да засажда и пр., защото плодътъ щѣлъ да бѫде пъленъ съ червеи.

Тия сж началата за започване или незапочване на най-различни работи въ домакинството и стопанството у народа: започване да се преде, да се тъче, да се соли сирене, да се слагатъ туршии и пр.

Въ много случаи мисъльта на народа формира другояче своята посока, именно *пълнежътъ значи да е пълно дървото (семето, работата и изобщо)*, т. е. *да не е разсипано, да не се разваля.* Въ такива случаи народътъ постжпва тъкмо противоположно на другитѣ хора, у които пълнежътъ подбужда мисъльта къмъ изпълване на нѣщата съ чужди и зловредни животни и пр. И тѣзи хора сѣкатъ дърветата на „пълнежа", сѣятъ на „пълнежа" и т. н.

Новолунието, „новата свѣщь" — е свързано съ обичая да не се поглежда веднага, следъ първо видена нова луна, въ нѣщо, ксето е отъ полза за човѣка, защото се вѣрва дълбоко, че *каквото се погледне, следъ като е видена нова месечина, то ще се развали, ще се сгърчи или ще умре.* Затова, следъ като видятъ нова месечина, хората поглеждатъ въ земята. Въ този пъкъ случай имаме безъ друго обстоятелството, че е видима само незначителна часть отъ луната. *Тази незначителна часть предизвиква мисъльта за крайна изтощеность, за голѣма слабость.* Макаръ че това е твърде правдоподобно, все пакъ по отношение на новолунието могатъ да се допускатъ и нѣкакви *митологически остатъци*, както може да се сжди отъ вѣрванията за лунното затъмнение, за образитѣ на луната и за по-слабата свѣтлина на луната отъ тази на слънцето.

„СУРВА“ или НОВА ГОДИНА

1 януарий

Народътъ слага началото на календарната си година въ зависимость не само отъ астрономически особености. У насъ като „Нова година“ се счита и първи септемврий (Св. Симеонъ), и Андреевдень, и Игнаждень, и Св. Василий, па и други дни. Въ всѣки случай общопризнаваната е на 1 януарий, който съвпада съ Св. Василий Велики.

Забележителенъ обичай, който е комахай най-отличителниятъ за народната Нова година, е *„сурвакането“*. За сурвакането нѣколко дена още преди Нова година въ всѣка кжща, въ която има момчета — отъ §3-4 годишни до 15-16 годишни, се приготвятъ *свежи дрѣнови пржчки*. За тази цель момчетата дори ходятъ нарочно въ гората. Въпрѣки силния студъ по това време, момчетията, въоржжени съ ножове и сѣкирчета, заминаватъ шумно и донасятъ надвечерь цѣли снопчета съ едри напжлили дрѣновици. Грижата пъкъ на майкитѣ, бабитѣ или сестритѣ е да изплетатъ една отъ тия пржчки, като превиватъ клончетата имъ на вѣнчета, накичватъ ги съ червени вълнени конци, съ едри и снѣжнобѣли пукани царевици, съ сребърни и други парички, па понегде и съ мънички като пръстени и монети кравайчета. Така накиченитѣ прѣчки се наричатъ *„сурвачки“*. Никакъвъ подаръкъ за малкото момченце на село не е по-приятенъ отъ една хубаво накичена сурвачка.

Сутриньта на Нова година всѣко момче удря по нѣколко пжти съ сурвачката майка си, татко си и всички домашни съ дълго пожелание:

Сурва, сурва година!
Весела година,
Пъленъ класъ на нива,
Жълтъ мамулъ на леса,
Червено грозде на лоза,
И жълта дюла въ градина,
Пълна кесия съ пари . . .
Сурва, сурва година,
И до година съ здреве!

Тази пълна съ съдържание благословия бива и по-кратко и по-дълго казвана. Въ всѣки случай, чрезъ нея, чрезъ устата на малкото момче, народътъ дава изразъ на най-сѫществената си мечта — *хлѣбъ и доволство.* Понѣкога на малодетнитѣ се пожелава и „малко момченце въ люлка", па и други по-малко или повече интимни пожелания. За едно такова сурвакане малкиятъ сурвакарь получава въ награда нѣкаква пара или пъкъ нарочно приготвено *кравайче.*

„— Су-у-р-ва! С-у-у-р-ва!" — се носи по улицитѣ на Нова година низъ цѣло село. Претичватъ отъ кѫща въ кѫща, отъ дворъ въ дворъ зачервенитѣ отъ студъ малчугани, благославятъ и получаватъ даръ въ джебчетата и торбичкитѣ. А надвечерь се прави смѣтка на събраното и се живѣе съ удоволствието отъ придобива презъ цѣла година.

Въ Родопско и нѣкои тракийски краища сурвакаритѣ внасятъ въ посетената кѫща по единъ *тежъкъ камъкъ* и го оставятъ тамъ, та тежко добро да остане въ тази кѫща. А изъ много западнобългарски краища сурвакаритѣ се явяватъ карнавално облѣчени и маскирани. И такивато сурвакари сѫ въорѫжени не съ зелени дрѣнови пръчки, а съ дълги и яки тояги — кукерици; така тѣ приличатъ на

камилари. Както и да е, идването на тия сурвакари както на малкитѣ по други краища, е очаквано съ вълнение, защото самата имъ посета и благословия имъ носи добро за цѣла година. Вѣрва това народътъ и не току тъй!

Три „*Бъдни вечера*“ има нашиятъ народъ: голѣмъ — предъ Коледа, по-малки — предъ Нова година и предъ Водици. Онова, което става на коледния Бъдни вечеръ, то почти става и предъ Нова година. Трапезата, наистина, не е покрита съ слама, но на нея се слагатъ сѫщо така отъ всички ястия и плодове. „*Що е сложено, то ще се и роди!*“ казва народътъ по този случай, „*туряме го, за да се не кратява!*“ казватъ другаде пъкъ у насъ.

За разлика отъ другитѣ бъднивечерни трапези, на тази се мѫдри и *свинска глава*, или пъкъ пача отъ такава. Може всичко отъ закланото прасе да е изядено, но главата или часть отъ нея ще се запази „за предъ Василъ“.

И на този бъденъ вечеръ се слага нарочна пита. Тя може да бѫде шарена „боговица“, но най-съответна е „*питата съ пара*“. Следъ като стареятъ прекади трапезата, разломява питата на всички присѫтствуващи, па оставя и за ония, които не сѫ могли да бѫдатъ тази вечерь у дома. Въ парата е късметътъ: комуто се падне, голѣмо добруване му е осѫдено презъ годината. По нѣкои мѣста *млинъ* (баница) *съ символични белези* за стопанскитѣ блага бива раздѣлянъ на присѫтствуващитѣ.

И тука, както и на толкова много други празднници, главно предъ Коледа, *се гадае за бѫдещото щастие.* За тази цель дрѣнови пѫпки се слагатъ на живи вѫглени, като се наричатъ на този или онзи отъ домочадието. Ако пѫпкитѣ пукнатъ и се разтворятъ, помисленото или пожеланото ще се изпълни, здраве ще има. И много други гадания и

наричания стават главно *за женитбата на момитѣ и ергенитѣ*. За тази цель се употрѣбяватъ не само дрѣнови пѫпки, но и чемширови листа, бръшлянъ и пр.

Тия женитбени прокобявания сѫ получили своя драматиченъ видъ при *надпѣването на пръстенитѣ*, което на много мѣста по разни български краища става спроти Нова година. Девойкитѣ сѫ въ най-голѣмо вълнение. Пръстенитѣ, пренощували въ бѣлъ медникъ подъ трендафиловъ храстъ „подъ звездитѣ“ (на открито), биватъ изваждани сутриньта отъ малко момиче въ присѫтствието на почти цѣло село, а девойки препѣватъ предварително щастието на пръстена, който ще бѫде извѣденъ:

Коя е честита,
На столъ да седне,
Свекъръ да сѫди!

или: Коя е честита, —
На зла свекърва!

или: Коя е честита,
Въ Божи гробъ да иде,
Хаджийка да стане!

а другаде се казватъ прости гатанки, чийто смисълъ, обаче, за околнитѣ не е неизвестенъ:

По море плува,
Жълтици брои! Иху!
(— търговецъ или хаджия ще вземе), или

Презъ долъ бѣга,
Царвулъ стѣга! Иху!
(— хайдутинъ) и пр.

Народътъ схваща, че *новата година и астрономически е напреднала* къмъ този праздникъ: „Отъ Св. Андрея до Св. Никола деньтъ е наедрѣлъ колкото просено зърно, отъ Св. Никола до Нова година — колкото пѣтелъ отъ прагъ да скочи!“ — обясняватъ понегде.

Какво ще бжде времето презъ годината, се показва на Нова година. За тази цель въ източнитѣ български предѣли се прибѣгва до сложна процедура: въ дванадесеть кромидови луспи се слага по грудка соль. Всѣка луспа е наречена на единъ отъ месецитѣ. На сутриньта споредъ разтопеностьта на сольта сждятъ за дъждовитостьта на месеца. — За времето презъ годината се гадае и по сламата, по дърветата, и много други още гатанки има.

Нова година е пръвъ день, *за всичко трѣбва да се погадае!*

Характеризирани, обичаитѣ на народната Нова година се оказватъ въ основата си еднакви съ много други обичаи презъ декември и януарий. *Сурваканитѣ сж само една друга форма на коледаритѣ.* Първоначалниятъ имъ смисълъ съ благопожеланията по случай на новонастжпващото лѣто: то трѣбва да бжде весело и здраво. Този смисълъ се вижда не само въ благословиитѣ, ами и въ ударянето съ напжпилата свежа пржчка: тази свежесть трѣбва да се предаде и на ударения.

Че сурвакането е сродно съ коледуването, личи и отъ маскарадния му видъ понѣвга. И тъкмо изъ западнитѣ български краища коледаритѣ често биватъ и интересно костюмирани.

Богатата трапеза и гаданията съ нея сж само материализувани новогодишни пожелания. Това, що се желае, то трѣбва и да стои на трапезата. И този въ голѣма степень е смисълътъ и на

коледната бъднивечерска трапеза, на много обичаи и при Андреевдень, и на Никулдень, Игнаждень и пр. Колкото за свинската глава, тука имаме интересенъ остатъкъ отъ развитъ нѣкогашенъ древенъ култъ.

А за гаданията — тѣ сж нѣщо обикновено при всѣко начало: Нова година ли ще е, първо засѣване ли е, първа женитба ли ще е, първо агне ли ще се коли, първа ржкойка ли ще се отжъне и т. н. — *щомъ ще се пита за бждещето, ще се пита въ началото.* А гаданието и пожеланието въ своя първиченъ видъ сж едно и сжщо: гадае се за честитость, пожелава се „честита нова година".

ИВАНОВДЕНСКИ ПРАЗДНИЦИ
6 и 7 януарий

Сжщинскитѣ „Ивановденски праздници" включватъ въ себе си „Водици" и „Ивановдень" и деня преди „Водици", наричанъ на разни мѣста „Попова коледа" или „Неядка". Къмъ тѣзи праздници, не само поради близкото съседство, трѣбва да се смѣта и „Бабиндень", който бива винаги на 8 януарий.

„*Попова коледа*" е день, въ който свещеникътъ ходи по село, та ръси, т. е. *день, презъ който „минава кръстъ"*. При това ръсене свещеникътъ получава подаръци отъ всѣка кжща: увиватъ бѣла вълна около кръста, по една мѣрка жито, фасулъ, ако има — конопъ, ленъ, па и благина, като сланина и друго, му подаряватъ. Затова обикновено на този день

свещеникътъ ходи съ дружина отъ помагачи, отъ които единъ събира вълната, другъ носи чувала за житото, трети сждъ за благината и т. н. На нѣкои мѣста на тази дружина казватъ *„мачки“*, защото тѣ, ходейки по улицитѣ, мяучатъ като котки. Поради минаването на кръста *на този день се пази строгъ постъ*, вследствие на което е и означението *„Неядка“*.

Смѣта се, че съ минаването на кръста *се слага край* на *„мръснитѣ дни“*, *защото „кръстътъ ги прогонва“ казватъ*. Тази вечерь е последниятъ „Бъдни вечеръ“ отъ тритѣ следъ Коледа. Може би и затова е названието „Попова коледа“, тъй като и обикалянето на свещеника прилича на коледуване. И този Бъдни вечеръ има особеноститѣ на коледния, тъй като е постенъ, само че нѣкои отъ гостбитѣ или обичаитѣ сж съкратени. Между другото на този вечеръ *догарятъ на нѣкои мѣста „бъдника“*.

Вечерьта срещу *„Богоявление“*, което нѣкои наричатъ и *„Водици“* или *„Водокръщи“*, споредъ народната вѣра, *небето се отваря*. Въ този случай дърветата се навеждатъ и правятъ поклонъ до земята и, ако човѣкъ успѣе да каже желанието си сжщия мигъ на отварянето, то ще бжде изпълнено. Твърде много анекдоти има на тази тема: нѣкой крадецъ вързалъ въ този мигъ *крадено теле за едно дърво*, а сутриньта го намѣрилъ увиснато на върха; или нѣкой надникналъ презъ прозореца да види отварянето на небето, изказалъ погрѣшно мечтата си и се почувствувалъ съ глава колкото казанъ и пр.

Вредомъ по нашитѣ земи на сутриньта следъ черковна служба става *тържествено водоосвещение* обикновено на кладенеца, рѣката, езерото или морето, гдето каквото има. И шествието до това мѣсто въ нашитѣ села, начело съ свещеникъ, пѣвци, икони

и съ камбаненъ звънъ, е, може би, *най-личното религиозно шествие на нашия народъ презъ годината.*

„Водокръщи" е събитие въ годината. Въ момента, когато се потопява кръстътъ, всѣки бърза да почерпи вода, да пийне и плисне на лицето си, потопяватъ се домашни икони, привои, ралници, кръстници измиватъ лицата на кръщелничетата си, баби — на малкитѣ си внучета; болни се потапятъ, дори се окѫпватъ въ тази новосветена вода! Тамъ, гдето кръстътъ бива хвърганъ въ рѣки като Дунавъ, въ морето или въ езеро като Охридското, плувци се гмуркатъ и съ плаване го ловятъ. Никакъвъ другъ народенъ спортъ *не е по-съдържателенъ* отъ борбата за улавяне на кръста. И победителтъ отъ тази борба, *изпълненъ съ вѣрата за особено здраве и честь презъ годината*, бива богато награждаванъ отъ своитѣ съселяни или съграждани. Дароветѣ той приема, ходейки отъ кѫща на кѫща. *Вѣрата въ силата на момента* се чете въ постѫпкитѣ на неизцѣримо болни, които, въпрѣки студа, драговолно приематъ и тази мѫка.

Този день е важенъ не само за людетѣ, ами и за цѣлата природа: отъ това, дали времето е много студено, дали вали, и то снѣгъ или дъждъ и пр., се сѫди за времето презъ цѣлата година.

Най-добро предвещава сухиятъ студъ на Богоявление.

На Водици и на Ивановдень по нѣкои мѣста, както изъ източнитѣ, така и изъ западнитѣ български краища, ходятъ *„Водичарки"* или правятъ *„Сивуйница"*. Обичаятъ много прилича на лазаруването, а понѣкѫде и на коледуването. Именно момичета по-малки отъ 10 години заставатъ предъ църковнитѣ врати и, когато излиза народътъ, тѣ отварятъ унечкитѣ си (престилкитѣ си) и пѣятъ, а минаващитѣ имъ хвърлятъ пари. Следъ това *де-*

войкитѣ ходятъ по кѫщитѣ и пѣятъ „водичарски пѣсни“. Въ голѣма степень тия пѣсни приличатъ на коледарскитѣ:

Станянине, домакине! Ако пиешъ, весели се,
Дома ли си, или не си? Че ти идатъ мили гости,
Ако спиешъ разбуди се, Мили гости, водичарки!

Главнитѣ обачаи на Богоявление: водоосвещение, миене, кѫпане и пиене вода, както и вѣрването за отваряне на небето *иматъ чисто евангелско, църковно произхождение: кръщението на Исуса и появяването на Св. Духъ въ видъ на гълѫбъ*. Вѣрванията пъкъ и гаданията за времето презъ годината сѫ *обикновени гадания*, които първоначално сѫ сѫществували като *новогодишни предсказания*.

„Ивановдень“ е праздникъ съ сѫщитѣ обичаи, както и „Водици“, разбира се безъ водосвещението. Принудителното окѫпване за забава или за събиране на срѣдства се прилага напълно: къмъ младоженци, къмъ ергени и пр. На този день *завършватъ обичайнитѣ гостувания на кръстници, кумци и кумове, които отиватъ презъ цѣлия день и на Водици, т. е. и той е день на кръстницитѣ*.

БАБИНДЕНЬ

8 януарий

Ивановденскитѣ праздници сѫ цѣлъ Великдень; като се започне отъ „Полова коледа“ („Неядка“), та се свърши съ четвъртия празниченъ день — *Бабиндень. И колкото първиятъ день е день на християнското смирение, на въздържане, толкова последниятъ се отличава съ една веселость, дори разпуснатость*. Ето какъ описва оби-

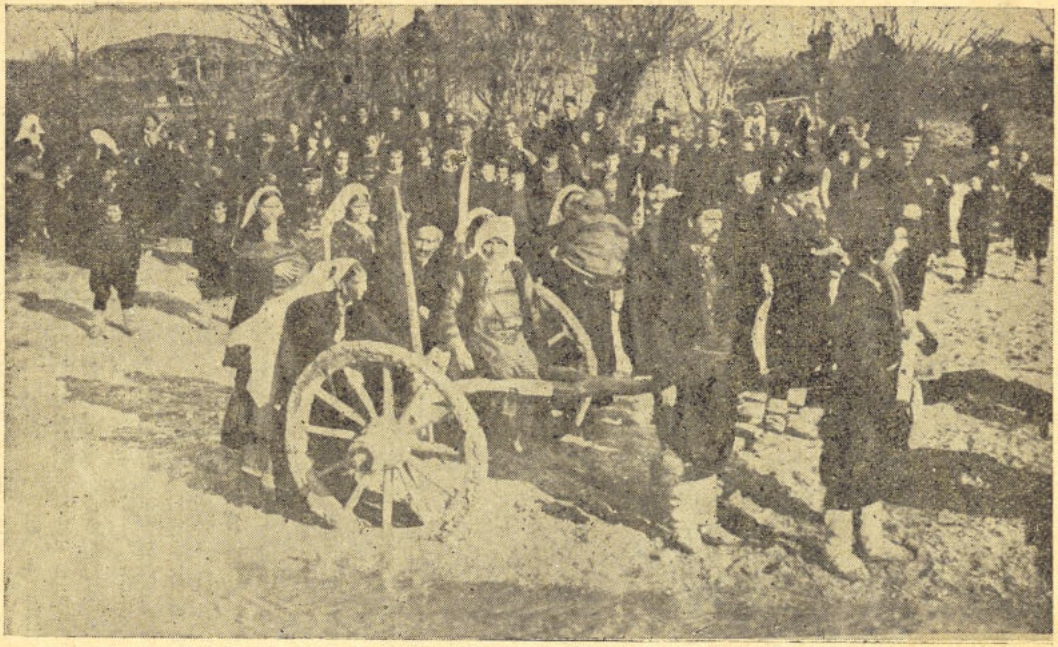

На „Бабиндень“ — водене бабата на колесаръ да я кжпятъ

чаитѣ на този день единъ нашъ битописецъ преди 70 години въ гр. Панагюрище:

На Бабиндень зараньта всѣка доилка жена варакоса една китка, набожда на единъ калъпъ сапунъ жълтица или други пари, налива едно шише вино или юзе съ ракия, взима едно блюдо съ захарь или точено благо, въ едно шюле — *хладка вода* и една кърпа, и съ тѣхъ отива у бабата, която ѝ е бабувала при раждането. Щомъ стигне невѣстата у бабата, цѣлува ѝ ржка, натъква ѝ китката на главата, *дава ѝ сапуна и съ водата ѝ полива да се умие*, а съ кърпата се изтрива. Бабата пъкъ ѝ дава нѣколко влакна червена вълна. Като седне жената, бабата ѝ подава единъ залъкъ съ соль отъ приготвената пита. Жената ѝ цѣлува ржка, поема залъка и се мжчи по-скоро да го глътне, че колкото по-скоро го глътне, по-лесно ще ражда".

Въ нѣкои села освенъ дето невѣстата ходи у бабата, та ѝ полива, на обѣдъ отива пакъ у бабата съ хлѣбъ и нѣкаква гостба, съ бъклица вино, съ детето си и съ съпруга си. Като стигнатъ тамъ, бабата взема детето, сваля шапката му и, ако е момче, слага на главата подъ носа и по брадата му чиста бѣла вълна и благославя: „Да остарѣе и побѣлѣе като тая вълна!" Това се нарича *„мѣрене коса"*.

Тия гостувания, които иматъ характеръ на *посещения за почить и благодарность*, почти навредъ приематъ силно веселъ видъ. Твърде често женитѣ се поопиватъ, залавятъ се на хоро, па така излизатъ и вънъ на двора и на улицата. Това опиване довежда и до други весели сцени. Типична такава е *отвеждане бабата на рѣката да я кжпятъ*. Твърде често бабата бива отвеждана на колесаръ, тегленъ отъ мжже. Тази весела сцена се нарича *„влѣчугане на бабитѣ"*. Презъ този день женитѣ

иматъ голѣма власть, Затова има и поговорка: „Бабиндень — женско царство“.

Сѫщностьта на обичаитѣ на Бабиндень лежи въ Ивановденскитѣ обичаи съ осветената вода. На Водици бабитѣ измиватъ „бабинчетата си“, т. е. децата, на които сѫ връзвали пѫпчетата, и имъ даватъ подаръци; на Бабиндень пъкъ майкитѣ на тия деца връщатъ на бабитѣ подаръци и имъ поливатъ да се измиятъ. Това Ивановденско основание е включено и въ обичая да бѫдатъ окѫпвани бабитѣ, поводъ за който, разбира се, дава повишеното настроение следъ угощението у бабитѣ.

АТАНАСОВДЕНЬ

18 януарий

Въ народния календаръ Атанасовдень заема видно астрономическо мѣсто. Народътъ дълбоко вѣрва, че на този день *зимната лютина се пречупва и затоплянето започва своя ходъ.* Споредъ народнитѣ пѣсни свети Атанасъ е единъ отъ братята на светцитѣ Никола, Иоанъ Кръститель, Илия и Петъръ, и нему, при дѣлбата имъ, се паднали зимнитѣ ледове и снѣгове. Въ връзка съ това е и схващането, че именно на този день, 18 януарий, той нарежда, щото ледоветѣ и снѣговетѣ да отстѫпятъ мѣсто на пролѣтьта. Съгласно съ това и народната поетическа фантазия го представя по следния начинъ: той съблича дебелия си кожухъ и само по една копринена ризица отива въ планината и се провиква: „Иди си, зимо, та да дойде лѣтото!“ И зимата, като чуела тѣзи думи, прибирала багажа си, за да си върви. Твърде интересно сѫ предадени преди около деветдесеть години отъ

копривщенци думитѣ, съ които св. Атанасъ повиква лѣтото. Тѣ представятъ цѣла пѣсень, която светецътъ рецитира презъ нощьта. Той се провиква „Ялла-а-а, ялла-а-а!“ и съобщава, че зимата си е отишла, та лѣтото да дойде да донесе прѣсно млѣко и сирене. Той съобщава при това, че презъ лѣтото ще си дойдатъ овчаритѣ и ще докаратъ вакли овце, шиленца и яренца, наплодени и уголѣмени стада. А заедно съ лѣтото ще дойдатъ и ластовицитѣ и щъркелитѣ. Ето я самата пѣсень:

Ялла-а, ялла-а!
Дойди, лѣто,
Отиди си, зимо;
Та донеси,
Прѣсно млѣко,
Прѣсно млѣко
И сирене.
Ще си дойдатъ
Овчаритѣ
Да докаратъ
Вакли овце,
Вакли овце
И шиленца;
И шиленца
И яренца.
Ще си дойдатъ:
Щракукеле,
Щракукеле
Съ ластовички!

Св. Атанасъ е овчарски или общопастирски покровитель у българитѣ. Заради това почти навредъ по Българско на този день мѣсятъ пити и разнасятъ по село за здравето на добитъка. Въ връзка съ това е и обичаятъ по нѣкои мѣста на тоя день сутриньта рано въ гората или полето *да се търси покаралъ кукурякъ, съ който какичватъ воловетѣ за тѣхно здраве.*

Култътъ (религиозната почитъ) къмъ св. Атанасъ е характеристиченъ за българския народъ. Това почитание се изразява не само въ вѣрванията и съ обикновеното празднуване, не само съ честитѣ семейни тържества, ами и съ *общоселски или лични курбани*, за която цель се коли обикновено овенъ или другъ добитъкъ. Въ по-близкото и по-далечното минало тържественостьта и веселостьта на

тия служби и курбани българитѣ е смущавала нѣкои отъ строгитѣ духовници. Свидетелства имаме както за павликянитѣ въ северна България — отъ католишкитѣ мисионери, така и за българитѣ въ Тетовско отъ българския възродитель *Кирилъ Пейчиновичъ*. Именно последниятъ говори надълго и нашироко за шумния курбанъ, служба на Атанасовдень. Съ този курбанъ народътъ, споредъ Пейчиновичъ, искалъ да омилостиви Бога и св. Атанаса, за да се избѣгватъ нещастията и болеститѣ. „Немойте, християни, да колите жертва кровна, защото имаме безкровна!“ пише той въ своето „Огледало“.

Това голѣмо почитание (доколкото се касае за македоскитѣ краища въ недалечното минало) правѣше впечатление на сръбскитѣ народоуци. Тѣ виждаха въ него единъ дѣлитбенъ белегъ между бита на сърби и българи, затова, колчемъ имъ се наложеше да споменатъ за него, намираха изходъ въ приетата само отъ тѣхъ формула за „Южна Сърбия“, т. е. тази особеность се признаваше не като българска, не дори и като македонска, а като южносърбиянска, като замълчаваха, че въ Ипекско и Косовско тя не сѫществуваше.

ТРИФОНЪ ЗАРѢЗАНЪ

1 февруарий

Единъ отъ най-интереснитѣ праздници презъ ранната пролѣть у нашия народъ по всички краища е Св. Трифонъ, наричанъ още „Трифондень“, „Зарѣзанъ“, „Трифонъ рижачъ“, „Трифонъ винопиецъ“, „Трифонъ пияница“, „Трифонъ чипиятъ“ и др. Интересенъ е той не само съ обредитѣ, но и съ сравни-

телно голѣма драматичность на тия обичаи, съ тѣхната театралность.

Празднува се Св. Трифонъ почти навредъ, гдето има или е имало по-развито лозарство. Той е *покровитель само на лозаритѣ.* Именно на този день,

Праздникътъ на лозята — „Свети Трифонъ зарѣзанъ"

каквото и да бѫде времето, лозаритѣ излизатъ по своитѣ лозя и *зарѣзватъ*.. Нѣколко пръчки ще отрѣжатъ, но да се каже, че е зарѣзано на този день. И почти по всички краища това зарѣзване

става твърде церемониално: лозарьтъ ще излѣзе непремѣнно празднично облѣченъ на лозето и ще занесе гостба и вино. Тамъ той, следъ като отрѣже съ косера нѣколко пръчки, благославя да бѫде лозето родовито презъ годината, па полива отрѣзаното мѣсто съ вино отъ бъклицата. По такъвъ начинъ той единъ видъ *заквасва лозето съ произведението на неговия плодъ.*

Въ много отъ селата сутринь следъ църковна служба се извършва обща благословия на зарѣзването. За тази цель свещеникътъ отива въ самитѣ лозя и тамъ, въ присѫтствието на всички стопани, отслужва водосветъ и поръсва лозята. *Поръсване на лозята* съ светена вода правятъ и тамъ, гдето водосветъ не става, а стопанитѣ си носятъ светена вода отъ дома въ шишенца.

Отиването на лозята за общъ водосветъ е едно отъ най-веселитѣ шествия у народа. По пѫтя на отиване или на връщане ставатъ *надпрепусквания на коне, мулета и магарета, играятъ се хора,* па на самото мѣсто на водосвета се устройва и *обща народна трапеза,* често пѫти съ общоселски курбанъ.

Въ много мѣста на Трифондень избиратъ *„Царь на лозята“*. Избира се „царьтъ“ за една година. Избиратъ го съ акламации, общо, гласно. За такъвъ се посочва най-честниятъ, най-добриятъ между лозаритѣ, па и отъ по-богатитѣ. На „царя“ слагатъ корона отъ лозови пръчки, па го носятъ на ржце или го качватъ на конь и го изпровождатъ съ честь до дома му. Тамъ той ги приема у себе си на гости и имъ се отплаща единъ видъ за отдадената честь.

Всичко това е твърде весело, забавно. Народътъ го прави и гледа на него като на рѣдко развлѣчение презъ годината. Но, въпрѣки всичко, той влага въ основата му и дълбоката си вѣра, че *избраното лице за царь е честито и неговото*

щастие ще премине върху лозята. Затова, ако презъ годината има наистина добро плодородие по лозята, то се отдава именно на щастливостьта на „царя". Яко ли пъкъ не — пакъ на неговата нещастливость. „Царьтъ", презъ годината на когото лозята сж били добри, бива преизбиранъ и на следната година, а въ противенъ случай избиратъ другъ.

Като покровитель на лозята св. Трифонъ е известенъ само на Балканитѣ и то главно тамъ, гдето живѣятъ българитѣ и гърцитѣ. Въ това отношение *тази почить може да служи* като дѣлитбенъ белегъ между българитѣ и сърбитѣ: у последнитѣ тя не е характеристична.

Произходътъ на този обичай трѣбва да се търси въ бита и езика на гърцитѣ; именно тамъ е могло да стане смѣсването на думитѣ „триго" — лоза, грозде, съ името „Трифонъ", „Триунъ". Въ полза на това народно осмисляне у насъ се е прибавило и още едно обстоятелство, а то е *рѣзането на лозята съ триончета, косерчета.* На това осмисляне се дължи и легендата за самоотрѣзването на носа на св. Трифона, отгдето е прозвището му „Трифонъ чипиятъ".

СВ. ХАРАЛАМПИ („ЧУМИНДЕНЬ")

10 февруарий

На 10 февруарий е деньтъ на св. мжченикъ Харалампий. Въ интересното отношение на народа къмъ църковнитѣ представители, като всѣкому покрай признатитѣ и осветени отъ църквата добродетели се придава и значение по-особено, единъ видъ не официално, домашно, св. Ха-

раламппй е станалъ *„заповѣдния на чумата“*, *„чуминъ господарь“*, *„главатарь на болестить“*, а праздникътъ на много мѣста се означава просто като *„Чуминдень“*. „Когато Господь раздѣлялъ службитѣ между светцитѣ, на св. Хараламния опредѣлилъ да държи подъ заповѣдитѣ си всички болести, най-страшна отъ които е чумата“, тълкува народътъ въ своитѣ приказки. И, за да може да бѫде сигуренъ, че тя ще го слуша, излъгалъ я, та я затворилъ въ *едно шише, па я запушилъ*. Споредъ тълкуватели пакъ изъ народа той държалъ въ рѫцетѣ си всички болести, *навързани съ синджири*. Дори и нѣкои иконописци рисуватъ св. Хараламния съ вързана въ синджиръ чума.

И съобразно съ това дълбоко вѣрване у народа сѫществуватъ и множество обичаи. Нѣкои отъ тѣхъ сѫ следнитѣ:

Въ Родопитѣ на сутриньта домакинитѣ приготвятъ *пръсни пити, намазани съ медъ*, и ги раздаватъ по село, като наричатъ това раздаване „за добитъка“. Другаде раздаватъ *медени питки „за здравето на чумата“*, или изобщо — „за здраве“. Понѣгде разнасятъ, все съ сѫщата мисъль, и хубави *гостби*, нѣкои отъ които трѣбва да бѫдатъ подсладени.

Въ нѣкои източни покрайнини на България, па дори и въ северозападни селища, на св. Хараламний женитѣ занасятъ въ черква *медъ*, та свещеникътъ му отчита и го *освещава*. Този медъ се счита твърде лѣковитъ и се пази презъ цѣлата година, та при заболявания, за които нѣма другъ лѣкъ, или при шаркитѣ, мажатъ болния или пръскатъ по кѫщи отъ този медъ.

Всичко това е въ тѣсна връзка съ означението на неведомитѣ болести и специално на чумата съ израза *„блага и медена“*, *„благи и медени“*.

Както означаването, така и употрѣбата на медъ въ хлѣбъ и ястия сж изразители на желанието на първобитния човѣкъ да удобрoволи, да успокои, да задоволи, да намали лютината, злината на болестьта, която народътъ въ всички тия случаи си представя демонически: като живо сжщество, което може да бжде омилостивявано — съ гостби и сладкиши.

СВЕТА ЕВДОКИЯ

1 мартъ

Съ света Евдокия започва месецъ мартъ. Единъ отъ най-характернитѣ обичаи на този день е *да се връзватъ мартенички* на ржцетѣ на децата — момичета и момчета. Това народътъ прави „за здраве", „за лошо да не гази". По нѣкои мѣста тия мартенички се носятъ, докато се скжсатъ или измърсятъ, понѣкжде пъкъ момичетата ги снематъ, когато видятъ за пръвъ пжть ластовица или щъркелъ; тогава ги закачватъ на зелено дърво или пъкъ ги слагатъ подъ камъкъ. Въ случаи като последния следъ известно време, обикновено следъ 40 дена, провѣряватъ подъ камъка и по това, дали ще има животинка при мартеничката или друго нѣщо, *гадаятъ главно за женитба.*

Погледнато по-далечъ — за произхода на обичая да се връзва мартиничка, установява се, че това е всжщность единъ вариантъ на схващането, че *червеният цвѣтъ има силата да отгонва злото,* особено онова невидимо, неконкретно зло, отъ рода на което сж и всички болести. Знае се отъ друга страна, че пролѣтьта е време за събуждане на всичко

въ природата; заедно съ треви, дървета, птици и ползотворни животни излизатъ и всички гадини и вредителни сили. Не току така сж многото обичаи за пропжждане змиитѣ, гущеритѣ и прочая гадь, дори бълхитѣ, дървеницитѣ — все съ известни обредни и магични способи. Ето такъвъ магиченъ способъ представя носенето и на мартеничката. Нека се знае, че на 1 мартъ понѣкжде окачватъ по вратитѣ и стрѣхитѣ на кжщитѣ червени пасма прежда, червени парцали, червени одеяла — всичко това съ известни предпазни цели. Пролѣтьта е особено богата съ приложението на червения конецъ. Често ще видите на опашкитѣ на агънцата червенъ конецъ, на малкитѣ теленца на ушитѣ, на шията и др. такива. Това сж все пролѣтни предпазници, между които мартеницата заема първо мѣсто.

Мартеницата като обичай на първи мартъ е известна и у другитѣ славянски, па и балкански народи. Само че у насъ е сдобила най-оформенъ видъ. И неговото усърдно поддържане днесъ отъ страна на града, на интелигенцията трѣбва да се приеме като отличенъ примѣръ за възстановяване и поддържане на роднитѣ ни хубави обичаи.

На Света Евдокия на много мѣста човѣкъ вижда да се *изтръсватъ черги, постилки, завивки и друга покжщнина.* Бълхитѣ, дървеницитѣ, хлѣбаркитѣ и прочее гадини се гонятъ, изтръсватъ по този начинъ отъ кжщи на този день: „Марта ги гони!“ казватъ. За тази цель — за прогонване на „злото“ отъ кжщи, понѣгде увисватъ по стрѣхитѣ червени халища, червени прежди: „*Отъ червеното всичко бѣга*“. А животнитѣ, като змии, гущери, жаби и други гадини — неприятни или опасни, или пъкъ ползуващи се съ особена необичь у народа, биватъ символично или магично прогонвани отъ околноститѣ на жилищата чрезъ *лумкане на тенекета*,

удряне на врѣшници, тракане на маши, ръжени и пр. Това става рано преди слънце: дворътъ е сметенъ и сметьта е струпана на купчина и е запалена. Шумътъ отъ тенекета, врѣшници и пр., миризмата на запалената сметь, а понѣгде и на специално запаленъ сухъ говежди торъ, както и изразяванитѣ гласно заплашвания, които сж единъ видъ заклинания:

Бѣгайте, змии, гущери,
Че Марта дойде! . . .

И много още други вѣрвания и практики: сиджимъ да не се повлѣче подиръ царвула на човѣкъ, защото змия крака му ще ухапе; зелето, останало неизядено въ кацитѣ, трѣбва да се изхвърли, защото много вече мирише отъ този день, и пр. и пр. Всички тия обичаи и вѣрвания се коренятъ въ схващането на народа, че отъ св. Евдокия, отъ стария първи мартъ, захваща пролѣтьта, захваща новъ животъ въ природата.

МЛАДЕНЦИ (СВ. ЧЕТИРЕСЕ)

9 мартъ

Наредъ съ 1 мартъ, съ Благовецъ или съ други дни презъ мартъ, и деньтъ на светитѣ 40 Мжченици, наричанъ още отъ народа *„Младенци“* или *„Свети Четиресе“*, се смѣта като *начало на сжщинската пролѣть.* Въ това отношение народниятъ календаръ съвпада напълно съ астрономическата действителность — на 9 мартъ старъ стилъ имаме пълното пролѣтно равноденствие.

Въ връзка съ схващането за началото на пролѣтьта е вѣрването въ Родопско, че, *ако човѣкъ посади на този день 40 сурови клонки* отъ плодовито

дръвче, тѣ непремѣнно ще се хванатъ и ще почнатъ да раждатъ. Въ с. Чипровци, Фердинандско, „Младенци“ се посрѣщатъ по следния начинъ: всички моми отъ южната махала, начело съ една-две бабички, излизатъ на баира вънъ отъ селото. Сѫщото правятъ и момитѣ отъ северната махала на северния баиръ. И еднитѣ и другитѣ *напалватъ голѣми огньове.* Всѣка отъ момитѣ работи нѣщо при огъня. Работейки, тѣ слушатъ да чуятъ, кога ще пропѣе негде пѣтелъ. Приближи ли вече пѣтлено време, което момитѣ и ергенитѣ познаватъ по звездитѣ, преставатъ всѣкакви разговори и смѣхове и слухътъ се напрѣга особено много, не само за да се чуе, но и да се разбере посоката, откъмъ която ще изпѣе първиятъ пѣтелъ. Вѣрва се, че въ *тази посока посѣвитѣ презъ настѫпващата година ще бѫдатъ най-добри.* Като пропѣятъ пѣтлитѣ, момитѣ запѣватъ и пѣятъ до зори. Отъ пѣснитѣ имъ се събуждатъ женитѣ въ село, та ставатъ и замѣсватъ по *40 хлѣбчета, прилични на кукли,* т. е. съ глави и крака, като на главитѣ има нѣкакви очертания на лица. Като приготвятъ повече отъ половината хлѣбчета, слагатъ на огъня гърне съ *цвекло.* Тази гостба трѣбва да стане едновременно съ изпичането на хлѣбчетата. Отъ тия хлѣбчета и отъ гостбата женитѣ даватъ сутриньта на овчаритѣ, на свинаря и говедаря.

Въ този обичай имаме отразено схващането, че деньтъ предствя началото на пролѣтьта, следователно може да се отгатне кѫде и колко ще бѫде плодородна тази пролѣть; въ сѫщия обичай имаме изразена и типична образна символика: 40-тѣ севастийски мѫченици, смѣтани за 40 светци-младежи, сѫ представени съ 40 хлѣбни куклички. — Колкото пъкъ за цвеклото, което се готви на този день, имаме известно схващане за пролѣтното начало:

именно, на много мѣста се яде червено цвекло на този день, та, който яде, да бѫде червенъ презъ цѣлата година или „да е кръвенъ като комбуса“, както казватъ въ Пазарджишко.

Въ нѣкои села, пакъ изъ Пазарджишко, младежи и жени излизатъ рано сутриньта и *бератъ преди слънце кукурякъ*, който, тогава набранъ, бивалъ много лѣковитъ. Въ този случай има прилика съ Гергьовдень и Еньовдень.

Почти всеобщъ е обичаятъ *да се пие на този день по 40 чаши вино, 40 чаши ракия, да се хапва по 40 залъка* и т. н., да се извършва всѣка дейность било 40 пѫти, било въ 40 форми. Това понѣкѫде е казано и вършено по-скоро съ забавна цель, но почти въ всички случаи се дължи на обикновената символика на числеността, която е била първоначално чисто магична, впоследствие играе роля само на забавность.

На този день на много мѣста се изпълнява обичаятъ *да се прогонватъ лошитѣ гадини* съ лумкане на тенекета или чрезъ палене на огньове и пр., както на първи мартъ, Благовещение и др. дни презъ пролѣтьта. Въ Скопие, и то само въ с. Бардовци, има напълно особенъ *обичай съ змиитѣ*. Именно змияри-мѫже въ навечерието на Св. 40 Мѫченици, или на самдень праздника, налавятъ по възможность повече змии, каквито попаднатъ. *На праздника къмъ обѣдъ всички неродкини-жени отъ Бардовци и отъ по-близки и по-далечни села на Черногорието и другаде отъ Скопско, та и отъ града Скопие, се събиратъ при „Везирския конакъ“ надъ селото, идватъ и моми, които иматъ нѣкое съкровено желание.* Всѣка донася съ себе си чиста забрадка, риза или кърпа и тамъ на едно мѣсто ги простиратъ наземи. Следъ това змиярьтъ пуска хванатитѣ змии по посока на оставенитѣ вещи.

Всѣка гледа, дали нѣкоя отъ змиитѣ ще мине или ще докосне до забрадката ѝ, до ризата и пр. Ако това стане, тя си отива успокоена, че съкровеното ѝ желание ще бѫде удовлетворено презъ тази година. Ако не бѫде честита да се докосне змия до оставената вещь, то е недобъръ признакъ. Затова този день се очаква съ голѣмо нетърпение и съ голѣмо любопитство въ тѣзи околности.

Този гадателенъ обичай съ змиитѣ на „Младенци" е единъ единственъ на Балканитѣ. Въ него се криятъ твърде интересни и старинни *схващания за змията, именно за нейната вещина.* Въ случая, обаче, имаме и по-специално развитие на вѣрването, че *всѣко първо явление въ живота е вещо, е кобно,* то е показалецъ на бѫдещето. Презъ пролѣтьта много прояви предсказватъ, служатъ за гадание; първо закукване на кукувица, първо чуване на папунякъ, първо агне въ стадото, първа пеперуда и много др. Та и първата змия на първия день на пролѣтьта въ съзнанието на българитѣ отъ Черногорието е издигната като вещъ прорицатель на бѫдещето въ нѣкои отношения.

БЛАГОВЕЩЕ

— 25 мартъ

Благовещение у народа е получило по-народно означение — *„Благовещъ"*. Въ случая народътъ е билъ подпомогнатъ и отъ църковната дума „благовесть", която не му е била тъй добре понятна. „Благовещъ" ще рече день на благость, день, който носи лекота, здраве и всѣко нѣщо, съ което не сж свързани никакви страдания. Въ зависимость отъ това разбиране на думата „благовещъ" сж и мно-

жество отъ обичаитѣ на този день. За примѣръ нека спомена нѣкои отъ тоя родъ: *На малкитѣ момичета на този день пробиватъ ушитѣ*, защото раничкитѣ лесно заздравявали, па и не болѣло, като ги пробивали. — Въ нѣкои южнобългарски краища, па и другаде, на Благовецъ *бележатъ малкитѣ ярета и агнета*, пакъ за да не ги боли. — На Благовецъ женитѣ сѣятъ пипера и краставицитѣ, за да сж благи, т. е. пиперътъ да не люти, а краставицитѣ да не горчатъ. — И изобщо *на този день засѣватъ всички растения — зеленчуци или овощки, чиито плодове се предпочитатъ сладки.*

Въ нѣкои села Благовецъ е *праздникъ на пчелитѣ*. Въ тия села пчеларитѣ отварятъ за пръвъ пѫть кошерищата, за да излизатъ пчелитѣ. По такъвъ начинъ тѣ щѣли да бератъ повече и по-сладъкъ медъ. Силата на този день въ това отношение не е обикновена. *На Благовецъ губѣла своята смѫщность дори и най-лютата отрова*: змиитѣ не хапѣли на този день; дори глава на змия, убита на Благовецъ, се смѣта за твърде лѣковита.

Въ връзка съ значението на думата „благо", въ смисълъ на богатство, имане, съкровище, е и обичаятъ *иманяритѣ* да търсятъ презъ нощьта срещу Благовецъ *заровени пари*. Тука ще да има значение и друго едно обстоятелство, именно вѣрването, че презъ тази нощь небето се отваря и всички дървета се покланятъ, както по нѣкои мѣста се вѣрва и за Еньовдень или за Водици. Та, както се отваря небето, така се отваря и земята, та се показватъ заровенитѣ иманета, т. е. заровеното „благо".

Наредъ съ 1 мартъ, съ Младенци и съ други нѣкои дни презъ ранната пролѣть, и Благовецъ се смѣта на много мѣста за *пръвъ пролѣтенъ день*, т. е. за *начало за пролѣтьта*. Затова и на него, както и на нѣкои отъ онѣзи дни, *почистватъ дворищата*,

запалватъ сметьта и плашатъ змиитъ и гущеритъ съ лумкане на теникета, връшници и пр. Като пръвъ пролѣтенъ день Благовецъ е почти вредомъ *свързанъ съ пристигането на нѣкои прелетни птици.* Почти вредомъ се чува да твърди народътъ, че на Благовецъ, каквото и ще да е времето, ще видите да е пристигналъ щъркелъ или ластовица. Отъ Благовецъ всѣка сутринь човѣкъ трѣбва да излиза закусилъ и поне съ по една пара въ джеба си, защото всѣки день може да се обади кукувица или друга нѣкоя пролѣтна птица, а лошо е, ако кукувицата „закука" или папунекъ „запупа" и пр. човѣка гладенъ или безъ пари. Въ такива случаи човѣкъ ще бѫде цѣла година гладенъ и безъ пари, болнавъ и др. т. „Така ме закука кукувицата, така ще си карамъ цѣла година" или „Каквато го закукала, такава ще го докука" се казва.

По нѣкои мѣста има обичай малкитѣ момиченца да *търкалятъ по моравитъ сладки питички и да ги гонятъ.* Значението на този обичай е: да имъ бѫде приятна работата презъ лѣтото. Въ този случай имаме навѣрно твърде осакатенъ отъ времето нѣкога по-развитъ и по-смисленъ обичай.

ВЕЛИКИ ЗАГОВѢЗНИ
(Прочки, Поклади)

Има нѣколко заговѣзни презъ годината. Тѣ сѫ въ зависимость отъ сѫществуващитѣ пости. Това сѫ „Петрови пости", „Богородични пости", „Коледни пости". Последниятъ день преди запостяването се нарича „Заговѣзни" или „Поклади". Той е забележителенъ преди всичко съ тържествена трапеза съ по възможность обилни блажни ястия. *„Великитъ пости"*, обаче, се отличаватъ и съ това, че въ връзка съ тѣхъ има *два пѫти „Заговѣзни"*, а не

единъ пѫть, както предъ другитѣ. Това сѫ именно тъй наричанитѣ „*Месни заговѣзни*“ и една седмица следъ тѣхъ — „*Сирни заговѣзни*“. На мѣснитѣ се заговя отъ месо и цѣлата седмица следъ тѣхъ се ядатъ ястия, въ които блажното може да бѫде само отъ млѣчно или яйчено естество. Затова тази седмица е известно подъ означението „*Сирница*“.

Народнитѣ обичаи, които стават на нѣкои отъ тѣзи две заговѣзни, наричани съ общото име и „*Велики заговѣзни*“, сѫ присѫщи и за цѣлата се2мица. Най-характерни сѫ *заговѣзнишнитѣ огньове и карнавалнитѣ игри и забави.*

Най-много обичаи все пакъ сѫ съсрѣдоточени въ вторитѣ заговѣзни, „сирнитѣ“, които поради едни отъ тия обичаи се наричатъ и „*Простени поклади*“ или „*Прочки*“. Този обичай се състои въ едно *всеобщо взаимоопрощаване.* Споредъ него, всички по-млади сѫ длъжни да пристѫпятъ къмъ по-старитѣ и да поискатъ прощка за всички волни и неволни прегрѣшения къмъ тѣхъ. Тѣзи сѫ длъжни да дадатъ подобна прощка. Всички кумци и кръщелници искатъ подобно опрощаване отъ кумове и кръстници, снахитѣ — отъ свекърitѣ, синове и дъщери отъ родителитѣ и пр. Това взаимноопрощаване въ много случаи става твърде церемониално, особено когато бива между младоженци и тѣхнитѣ близки. То бива съпроводено съ поднасяне на дарове, съ поклони, съ редица отъ ржкоцѣлувания и съ угощение. Не по-малко интересни и мили сѫ *опрощаванията на случайно срѣщащитѣ се познати и приятели по улицитѣ и площадитѣ на селата*: всѣки всѣкому предлага ржка и сждинка съ вино или ракия за почерпка, всѣки произнася „Па прощавай!“, „Простено да е!“.

На заговѣзнишката трапеза се устройватъ и различни шеговити забави. Най-разпространената е

„*Хамкането*“ или „*Ламкането*“, което се състои въ това, че се връзва съ връвь за тавана халва или яйце и *децата се състезаватъ да хванатъ върза-ното само съ устата си*, безъ да си помагатъ съ ржце. Усилията и нацапването при това състезание пораждатъ голѣмъ смѣхъ и закачки. На много мѣста се спазва, щото конецътъ, на който биватъ окачени тия нѣща, да бжде червенъ. Този конецъ се смѣта за лѣковитъ за малкитѣ агнета, ярета или телета. На други мѣста, следъ като свърши „Хамкането“, запалватъ конеца и по изгарянето му гадаятъ за дълголѣтието на този или онзи отъ семейството.

Опрощаването е обичай, създаденъ подъ влияние на черквата, а забавитѣ и гаданията съ конеца сж типични пролѣтни гадания и състезания.

КАРНАВАЛЪ — КУКЕРИ

Най-веселитѣ обичаи презъ годината на нашия народъ ставатъ презъ Сирната седмица. Било въ нѣкой отъ дѣлничнитѣ дни, било въ недѣля на заговѣзни, почти вредомъ се устройватъ *народни маскирания*. И, както въ всички наши обичаи, така и тукъ, нашенецътъ е съумѣлъ да даде изразъ на свои естетически форми, на свои етически и магически разбирания. Така щото облѣкло, маска, въоржжение, украса на карнавалния костюмъ е едно извънредно обилие на хрумвания, отъ остроумие, въ което личи необикновенъ народенъ гений. Най-често този обичай се нарича „*Кукери*“, но срѣщатъ се означения и „*Кукове*“, „*Джамлии*“, „*Ешкинари*“, „*Дервиши*“, „*Арапе*“, „*Старци*“, „*Камбури*“ и др. Въ украсата на тия карнавали се придагатъ всевъзмож-

Кукери отъ Тутраканско

ни кожи — овчи и кози, тукъ вематъ участие рогата на волове, на овни, на пърчове, тукъ стърчатъ перата на пѣтли, крилата на гжски, па и цѣли разперени соколи или други птици. Низи отъ червени чушки пиперъ, а въ по-ново време разноцвѣтни хартии, огледала, отъ лампи и пр. допълватъ чудноватостьта на кукерския костюмъ Невъобразимия шумъ отъ дузини звънци, препасани презъ кръста на маскирания, упражнява своето въздействие върху наблюдателя, па и върху самия маскиранъ. А въоржжението — едно кросно отъ разбой, една дървена сабя или дълга до три метра кукерица — сопа придава още по-внушителенъ и смѣхотворенъ видъ. Накрай, на много мѣста кукерътъ е снабденъ съ известна мжжка подчертаность: единъ грамаденъ дървенъ фалусъ бива повече или по малко на показъ.

Цѣлата група е отлично уредена въ социаленъ смисълъ: въ нея има редъ, закони, правила и абсолютно подчинение на главатаря и на комуто трѣбва. Къмъ обичая се отнасятъ самитѣ изпълнители сериозно и *въ висша степень честно.* Защото въ цѣлия обредъ се влага дълбока *вѣра, че това става за благополучие на посѣвитѣ, за плодородие у хората, за здраве на хората и добитъка.* Не всѣки може да бжде главатарь на кукеритѣ въ нѣкои села. За такъвъ трѣбва дълбоко почтенъ човѣкъ: честенъ, чистъ, вѣрващъ. Той е жрецъ на дадения обредъ. Народътъ вѣрва, че когато такъвъ кукеръ зацепи съ ралото, теглено по улицитѣ отъ другитѣ кукери, когато той изсѣе единъ шиникъ жито по това символично оране, тогава ще има и плодородие. Народътъ вѣрва, че когато такъвъ човѣкъ направи символиченъ актъ съ придадения фалусъ, тогава ще има и благоприятенъ изходъ къмъ очаквани надежди. Доколко народътъ държи за чистотата въ

Кукери отъ с. Дивля, Радомирско

обичая, доколко неговата вѣра въ неговата смисленость е силна, показватъ случаи като този въ с. Граматиково, Малкотърновско, гдето преди нѣколко години сж плащали почетна сума на единъ отъ най-виднитѣ си съселяни да пренебрегне своитѣ напреднали години и да води кукеритѣ: неговата игра и неговиятъ късметъ били изпитани въ редъ години.

ПРОЛѢТНИ ОГНЬОВЕ

Като се започне отъ Бъдни вечеръ и се свърши съ Еньовдень, т. е. отъ 24 декемврий до 9 юний старъ стилъ, въ различни календарни дни, дори и изъ едни и сжщи села, има *обичай да се палятъ огньове.* Яко бъднивечерскиятъ огънь е скритъ въ жилището, въ домашното огнище, *въ всички други случаи тѣ ставатъ вънъ* — на двора, въ градинитѣ, на селския мегданъ, край село или на нивитѣ. Така на мѣста бъднивечерната слама се пали на Коледа въ градината, на мѣста я палятъ на Гергьовдень по лозята или на нивитѣ. На много мѣста на Еньовдень палятъ огънь да го прескачатъ и мжжки и женски, и млади и стари. На 1 мартъ, на Младенци, на Благовещение, на Еремия и пр. се пали торъ или огънь по двороветѣ, за да се изгонятъ бълхитѣ или змиитѣ и гущеритѣ и т. н. и т. н.

Почти при всички тия обичаи народътъ има следнитѣ основания: *да не бие градъ* по нивитѣ, лозята или градинитѣ, *да се прогонятъ лошотиитѣ* — бълхи, змии, гущери и други гадове. Изобщо тия огньови въ разбирането на народа иматъ *предпазителенъ или отгонителенъ характеръ.*

Най-шумни, най-многообразни сѫ огньоветѣ, които се палятъ обичайно предъ Великитѣ пости, т. е. презъ Сирната седмица. Почти навредъ по българскитѣ земи момчетиитѣ издигатъ покрай селата цѣли *клади или купни* съ хвойна или други вършини и ги запалватъ вечерно време съ тържествуващи викове. За пълнота на този шумъ *се гърми съ пищови, съ пушки* и пр. Виковетѣ понегде се придружаватъ и съ *рецитации* като следната:

Ората-копата-а-а-а!
Дай ми, дѣдо, момата,
Да я водя въ гората,
Да й сѣча бѣла хурка . . .

и др. подобни, често пѫти дори съ отпустнатъ край.

На други мѣста, освенъ тия купни, приготвятъ връзки слама на краищата на разцепени или раздвоени пръти. Следъ това запалватъ сламата и я въртятъ около главитѣ си. Тия *въртещи се огньове* сѫ не по-малко живописни въ вечерния мракъ по улицитѣ или покрайнинитѣ на селото.

На трети мѣста *сиреневи или катранени мъхове* биватъ запалвани на върха на високи дървета или пръстове.

Всички тѣзи сирнишки огньове, известни подъ названията *„ордалии“*, *„ойлелии“*, *„оратници“*, *„фенери“*, *„купни“*, *„мъшници“* и пр., иматъ покрай развлѣчителното си назначение още и споменатото по-горе предпазно осмисляне. На много мѣста се пази, щото дървото отъ „оратника“ да не се внася въ кѫщи следъ изгарянето на сламата, *за да не се върнѣли въ кѫщи бълхитѣ;* или всѣки гледа да запали „оратника“ си най-късно, та да изгони всички бълхи по чуждитѣ кѫщи. А за по-късното запалване на купена на една махала се особено внимава: по-късно догорѣлиятъ купенъ или по-грамадниятъ

огънь означава известно предимство, нѣкаква победа надъ другата махала.

Отъ сѫщото естество, само че сѫ придобили *любовно-символиченъ характеръ*, сѫ *огненитѣ стрели*, които момцитѣ изъ Разложко, Родопско и Южна България хвъргатъ вечерь презъ Сирница по дворищата на своитѣ изгори. Този обичай, наричанъ *„Хвъргане чавги"*, *„Хвъргане лугачки"*, *„Гаро"* и др., е единъ отъ най-драматичнитѣ у насъ. Резултатъ на тази селска драма е пѣсеньта:

Юнакъ стрели стреляше,
Стрелитѣ му падаха
По момини дворове.
Майка стрели берѣше
И си глава перѣше . . .

която се пѣе по сватби изъ Разложко.

ЧИСТЪ (ПЕСИ) ПОНЕДѢЛНИКЪ, ТОДОРОВДЕНЬ (КОНСКИ ВЕЛИКДЕНЬ)

Песи понедѣлникъ или *„Чисти понедѣлникъ"* е понедѣлникътъ следъ Сирни заговѣзни. И този день е единъ отъ праздницитѣ, които *се почитатъ заради болести по добитъка*, така както сѫ Св. Василий, Св. Харалампий, Тодоровдень и др. На него единъ отъ постояннитѣ обичаи е *да се гонятъ кучетата съ викове и крѣсъци и съ страшенъ шумъ подире имъ*. За тази целъ понегде връзватъ на опашнитѣ имъ и тенекета. Всичко това, покрай грубата забава, има и по-дълбокъ смисълъ за народа. Защото, ако е само развлѣчение, нѣма всички стопани да предаватъ съ удоволствие обичанитѣ си кучета на подобни, често пѫти жестоки мѫчения. Казва се отъ самия народъ, че това се

прави, „*за да не ги лови кучетата бѣсъ*“, „да не побѣснѣе кучето“. По такъвъ начинъ тази своего рода „забава“ се оказва като единъ видъ обредъ или предпазителна магия.

По нѣкои мѣста тази форма на измѫчване се е развила въ особена инквизиция: кучето бива слагано въ осукано вѫже, което бива силно дърпано, вследствие на което кучето следъ едно шеметно търтение съ голѣма сила изскача на голѣма височина и пада на земята почти въ безсъзнание. Другаде правятъ особени дървени въртележки, на двата края на които сѫ вързани презъ корема две кучета. И отъ тия въртележки тъй „лѣкуванитѣ“ кучета се отървяватъ страшно мѫчително.

Въ всички тѣзи случаи имаше вѣрата, че болестьта като зълъ духъ е внедрена въ тѣлото на животното и съ този шумъ и съ това мѫчение може да се изгони. На това първобитно вѣрване се дължи и фигуративниятъ или иносказателенъ изразъ „да го полѣкувамъ“ въ смисълъ да го понабия.

Тодоровдень е праздникъ, който се пада винаги въ сѫботата на сѫщата седмица. Той пъкъ *се празднува съ конетѣ и зарадъ конетѣ.* Обичаятъ на този день е единъ отъ най-представителнитѣ. Следъ като занесятъ тържествено пити, жито и други варива на черква, за да имъ почете свещеникътъ, женитѣ ги *раздаватъ по село за здраве на конетѣ.* Нѣкои дори *процвиляватъ и се ритатъ като коне*, когато си взематъ отъ пититѣ и отъ житото.

По-късно презъ деня мѫжетѣ, премѣнени и накичени, излизатъ съ сѫщо тъй обкичени коне на края на селото. Тамъ по пѫть или по поляна, споредъ гдето какъ е сгодно, тѣ припускатъ колкото

може по-силно своитѣ добичета. Естествено е, че въ такива случаи се е явила и *идеята за надпри-пусквания на конетѣ*, т. е. *идеята за състезание*, което е вече отъ съвсемъ другъ, отъ забавенъ характеръ. По такъвъ начинъ, отъ първичната идея — *да се прогони отъ конетѣ най-опасната за тѣхъ болесть „гутурачъ"* — се дошло до представителната церемония — надпреваряне и изпитване яздитнитѣ качества на конетѣ. Въ нѣкои села въ връзка съ тази забавна страна на обичая се устройватъ и награди и похвали: обкичватъ победителя конь съ кърпи, съ ризи, съ цвѣтя; стопанинътъ му или яздачътъ е на особена почить презъ цѣлия день. Въ други пъкъ села *изпитватъ алюритѣ на конетѣ*, като се предпочита обичниятъ отъ нашия народъ „раванъ": най-раванлията конь, съ който може да се мине презъ цѣлото село съ пълна чаша вино, е победитель. На такъвъ конь захвалятъ, докато е живъ.

Тази представителна форма на обичая е минала и въ нашата войска: *конницата има Тодоровден за свой праздникъ*. На този день тя прави традиционнитѣ си „прогулки" съ всички коне.

Отъ тази представителна форма на обичая: премѣненость и накитеность на конетѣ, вниманието, което имъ се оказва и др., води началото си и названието ни праздника *„Конски великдень"*.

Цѣлата седмица отъ „Песи понедѣлникъ" до „Тодоровдень" се нарича *„Тримиришка седмица"* или *„Едноница"*. Нарича се тъй, защото презъ нея нѣкои „тримирятъ", т. е. хранятъ се само по веднажъ на три деня или по веднажъ на день. Това е строго изпостяване за Великдень. Обичаятъ е установенъ подъ влиянието на нашата православна черква. Ето и една пѣсень за тази седмица:

Тазъ недѣля Тодоришка,
Тодоришка, тримиришка:
Не се жъне, не се копай,
Не се тъче, не се преде, —
Всѣка мома либе има,
Наша Пена либе нѣма . . .

ВЕЛИКИ ПОСТИ, БОЕНЕЦЪ, МАРА ЛИШАНКА

Великитѣ пости сж забележителенъ периодъ въ нашия народенъ календаръ. Преди всичко народътъ ги чувствува като *много продължителни:* „Дълго като Великитѣ пости“ казва той, когато иска да означи нѣкое недотамъ приятно протакане. Споредъ вѣрването Великитѣ пости били още по-дълги, но се смилило на Господь, че людетѣ много се измжчвали отъ постене тъкмо напролѣть, когато всичката зимнина се привършвала, па и ново нищо нѣмало, та откжсналъ две седмици и ги пренесълъ предъ Голѣма Богородица (презъ августъ). Затова и презъ Богородичнитѣ пости не се играе ни хоро, ни пъкъ други *веселби се правятъ:* сватби, годежи, увеселения — забранени сж.

Младежьта, обаче, не може да стои безъ забави. *Обикновено хоро не се играе*, затова пъкъ се прибѣгва до хора отъ по-другъ характеръ. Презъ често пжти хубавитѣ дни на праздницитѣ на тия пости, като Кръстопоклонна недѣля, Срѣдопостница или другитѣ недѣлни дни, се забавляватъ съ игри като „Пръстенъ“, „Крienица“, „Роби“ и пр. Хоро се играе, и то въ особена форма, въ връзка съ обичая „*Боенецъ*“.

Боенецъ, изпълняванъ отъ северодобруджански преселници отъ с. Черна, Тулчанско

Боенецътъ се устройва само отъ моми. За него тѣ най-напредъ си преговарятъ пѣснитѣ. Следъ това избиратъ „боенеца“ — нѣкоя сржчна и отворена мома. Понегде „боенецътъ“ се нарича още и „младоженецъ“. Следъ това избиратъ „булка“ — десетина годишно момиче съ живи родители. Въ Русенско „боенецътъ“е премѣненъ съ мжжка риза. Презъ кръста е опасалъ коланъ съ павти, подъ колана сж забодени шарени и бѣли кърпи. На рамото си той носи сопа съ кука на края. Куката е покрита съ везани кърпи. На главата си има *мжжки калпакъ*, окиченъ съ вѣнецъ и пари. „Булката“ е премѣнена съ моминski дрехи и лицето й е покрито съ червена кърпа. Въ Бургаско „боенецътъ“ носи въ дѣсната си ржка сѣкира, а въ лѣвата — кърпа.

Всички селски моми помагатъ за стъкмяването на „боенеца“ и „булката“ и тържествено ги отвеждатъ на селското хорище, гдето цѣло село се събира да гледа.

По пжтя пѣятъ пѣсни като тази:

Сбирайте се, сбирайте,
Всички моми селянки,
Боянчови кехаи,
Че си Лазаръ оживѣ,
Та поиска цѣрове.
Що му бѣха цѣрове:
Въ дѣсна ржка балтия,
А въвъ лѣва — иглъчка.

На хорището играятъ ржченици и „боенецътъ“ вади отъ пояса си кърпи, та ги хвърля на мжжетѣ, които връзватъ въ тѣхъ пари и ги връщатъ. *Боенешкото хоро* пъкъ се отличава по това, че то не е сключено, както биватъ по тия мѣста обикновенитѣ хора, и че въ него девойкитѣ сж наловени

„по бой“, т. е. по височина: най-напредъ най-високата, следъ нея все по-низки, а на опашката — малко момиченце. Отъ това е и названието „боенецъ“.

Друга по-особена забава е *„Мара лишанка“*. Играе се пакъ отъ моми. На тази игра една часть отъ момитѣ пѣятъ пѣсень за Мара лишанка, която присѫтствува на играта. „Мара лишанка“ е една кукла отъ слама. Въ пѣсеньта питатъ Мара лишанка, като дойде догодина, коя отъ момитѣ ще завари неомѫжена? Отговарятъ самитѣ играчки поотдѣлно за всѣка мома, че нѣма да я завари, а ще я намѣри омѫжена.

Нарочно споменатитѣ тия два обичаи твърде много приличатъ на лазаруването, което става на Лазарово възкресение и Връбница и *иматъ всички дълбокъ символиченъ и магиченъ смисълъ*, който се отнася до задомяването на стигналитѣ за женитба моми. Затова и тия съдържателни обичаи сѫ така любими у народа.

Характеръ̀тъ на поститѣ, обаче, е наложилъ характеристично спокойствие на обичаитѣ и хората. Затова и толкова по-буенъ характеръ иматъ обичаитѣ на Великдень.

ЛАЗАРОВДЕНЬ И ЛАЗАРУВАНЕ

Лазаровъ е деньтъ „Лазарово възкресение“, предпоследната сѫбота предъ Възкресение Христово. Ако Коледа е праздникъ за момцитѣ, *Връбница и Лазаровденъ сѫ праздници зарадъ момитѣ.* Момичетата, които взиматъ участие въ обичаитѣ на тия дни, се наричатъ „лазарки“, а обичаятъ — *„лазаруване“*. Този обичай става по цѣла България, като по нѣкои мѣста и до днесъ е запазило

Лазаруване въ с. Драгалевци, Софийско

твърде представителенъ видъ. Но не сж рѣдко у насъ и мѣстата, гдето подъ думата „лазарки“ разбиратъ само циганскитѣ танцувания презъ Лазаровдень и преди него презъ поститѣ. А това показва, че обичаятъ почва да се изоставя отъ българското население.

Въ общи черти „лазаруването“ е еднакво по всички краища на Българско: еднакво шумно, поетично и живописно е то. Ето, напр., какъ става въ Софийско: презъ празднициттѣ на Великитѣ пости момичета отъ 7 до 20 годишна възрасть образуватъ „чети“ отъ 6—7 души, та преговарятъ и заучаватъ необходимитѣ пѣсни. На Лазаровдень тия чети обхождатъ отъ кжща на кжща цѣлото село. Облѣчени въ нови премѣни, накичени обилно съ всички нѣкогашни невѣстински металически накити — гривни, гердани, колани, павти и пр., съ множество изкуствени пера, съ снопче койло на глава, две отъ групата танцуватъ, а другитѣ четири, на две зареди, пѣятъ. Въ всѣка кжща тѣ изпѣватъ *толкова пѣсни, колкото членове на семейството има въ нея*. Всѣка пѣсень е съответна на възрастьта, общественото положение, занятието и пр. на възпѣвания. Презъ време на пѣенето танцувачкитѣ, наричани „шеталици“, игаятъ („шетаятъ“). А като свършатъ, получаватъ въ даръ по едно яйце и заминаватъ по-нататъкъ. Кжща, въ която сж влѣзли лазарки, се счита за щастлива, благословена: въ нея и кошеритѣ медъ ще бератъ, и стоката ще е плодовита, животъ и здраве и веселие ще има презъ годината.

Въ други западнобългарски краища всички момичета образуватъ голѣми групи лазарки, въ които броятъ не е ограниченъ. Въ нѣкои източнобългарски пъкъ покрайнини, като въ Ямболско напр., „лазаркa“ бива едно малко момиче. Въ Пловдивско лазарката се нарича „кума“. Тя, обаче, е мома, която непремѣнно ще се ожени презъ годината.

Общо лазарско хоро преди да се наловятъ момцитѣ

Забележителенъ за лазарскитѣ пѣсни е *тѣхниятъ любовенъ характеръ, въ който задомяването е главната мисъль.* А това ги рѣзко различава отъ коледарскитѣ пѣсни, които сж тържественовеличални. Всичко туй е въ съгласие съ *първичния символизъмъ на лазарскитѣ обичаи, като една отъ формитѣ на пролѣтни шумни и весели подчертавания на новия животъ въ природата.* Защото, както и да е, жизненитѣ сили въ външния свѣтъ се отразяватъ и въ душата на човѣка. Затова и като най-естествена е най сжществената пѣсень на лазаркитѣ въ кжщи, въ които има моми или ергени:

Ой Лазаре, Лазаре, Я момата женете,
Тука сж ни казали, Я момъка годете!
Че има мома и момъкъ:

Затова и при „Боенеца" главатарката си слага мжжка шапка на главата. А „Боенецътъ" е само вариантъ на „Лазара". Името „Лазаръ" пъкъ е късна заемка отъ названието на Лазаровдень и представя само едно узаконяване на предхристиянския пролѣтенъ обичай.

КУМИЧКАНЕ

„Кумичкането" е обичай, който е свързанъ тѣсно съ „Лазаруването". Въ нѣкои западнобългарски краища всички чети на лазаркитѣ си избиратъ една обща „кумица". За такава гледатъ да бжде избрана една отъ най-възрастнитѣ, *най-почтената мома,* за която всички приказватъ само добро и *която най-сигурно ще се ожени на следната година.* Тази кумица бива главатарка на една отъ четитѣ и тази чета се смѣта първа въ селото. Избо-

ръть става при едно общо събрание на по-първитѣ моми и съ явно признание.

Най-често, обаче, „кумицата“ бива избрана отъ всички лазарки, и то следъ като излазаруватъ цѣлото село. За тази цель се събиратъ при потока или рѣката, ако такива има презъ или край селото, и всѣка си увива вѣнче отъ върба или отъ нѣкакви цвѣтя. Тия вѣнчета, снабдени съ известни знаци, за да могатъ да се познаватъ чии сѫ, биватъ пускани въ водата или едновременно, или коя когато го привърши. И *чието вѣнче бѫде отнесено най-далеко отъ водата, тя ще бѫде избрана за кумица.* По негде вмѣсто вѣнчета слагатъ на дъсчици залчета отъ питата, която лазаркитѣ сѫ били омѣсили, следъ като сѫ лазарували по селото.

Така избраната „кумичка“ бива веднага ограждана съ голѣмо внимание отъ всички моми и момичета: всички идватъ при нея, цѣлуватъ ѝ ржка и изпѣватъ една „лазарска“ пѣсень на мома за женене. Следъ това *всички, които сѫ лазарували, и заговѣватъ, т. е. започватъ да пазятъ къмъ нея мълчание.* Това „говѣене“ трае цѣла седмица и чакъ на първия день на Великдень и отговѣватъ.

„*Отговѣването*“ става по следния начинъ: на Великдень следъ обѣдъ всѣка бивша лазарка омѣсва по една пита и съ нея и съ по едно или три шарени яйца отива у дома на „кумичката“ на гости. Кумичката очаква тия посетителки и затова се е погрижила да приготви гощавка. Нѣкой отъ домашнитѣ посрѣща гостенкитѣ и, като се събератъ, влиза „кумичката“. Тогава всѣка по редъ пристѫпва къмъ нея, казва ѝ „Христосъ възкресе“, цѣлува ѝ ржка и ѝ подава червено яйце. „Кумичката“ отговаря: „Истина възкресе!“ и поеме яйцето, като ѝ връща и тя едно яйце. Следъ това всѣка девойка се смѣта „отговѣла“ и приказва съ „кумичката“.

„Кумичката“, обаче, запазва положението си на уважавана до следната година на Лазаровдень.

Този обичай представя една обществена форма, която е пренесена върху обществото на момичетата, и правата на избраната се взиматъ само като символъ за предстоеща женитба.

ВЕЛИКДЕНЬ

Поговоркитѣ на нашия народъ даватъ изразъ на значителна часть отъ чувствата му, които съпровождатъ праздника „Великдень“. Именно: „Не всѣки день е Великдень“, т. е. голѣмъ праздникъ бива рѣдко, „Премѣнилъ се като на Великдень“ — въ която поговорка не е и мислимо да се замѣни думата „Великдень“ съ „Коледа“ или „Гергьовдень“ напримѣръ, които сѫщо сѫ голѣми праздници; „Като на Великдень печено прасе“ или „Гледа я като шарено яйце на Великдень“ и пр. Въ народнитѣ пѣсни се пѣе: „На голѣмъ день на Великдень“.

Както праздникътъ „Коледа“ е недѣлимъ въ народното разбиране отъ Бъдни вечеръ, па дори и отъ нѣкои макаръ и по-дребни обичаи преди него, така и *Великдень е немислимъ безъ праздницитѣ и обичаитѣ презъ т. н. „Страстна седмица“.* Великденското отпразднуване започва почти още отъ Великата срѣда, когато започва *великденското чистене*, а понегде почервяватъ и яйцата. *Червенето на яйцата, обаче, е обичай на Великия четвъртъкъ.* Тази работа всѫщность е цѣло тържество и радость както за възрастни, тъй и за деца. Сѫщинското настроение за Великдень започва съ вижданото на червено яйце. На този день се внимава: първото снесено презъ деня яйце първо да се боядише, защото то се пада да бѫде занесено на Възкресение

на черква и то ще остане предъ иконата до другия Великдень. — *Петъкъ е день за мъсене великденскитѣ краваи*, въ които се влага не по-малко художество, отколкото при шаренитѣ яйца; въ тѣхъ е вложено и не по-малко религиозно настроение, отколкото при боядисването на яйцата. Тия краваи заедно съ червенитѣ яйца се поднасятъ на кумове и кръстници на Великдень въ знакъ на особено уважение.

Предвеликденскитѣ праздници отъ Страстната седмица сѫ забележителни съ засилената черковность: Великитѣ четвъртъкъ, петъкъ и сѫбота сѫ дни, презъ които народътъ не само посещава масово черковнитѣ служби, ами съ необикновена искреность преживява великата трагедия на Спасителя. Народътъ съ увлѣчение слуша разказа на 12-тѣ евангелия въ четвъртъкъ вечерьта, съ скрѫбь като при действителна смъртъ жени, деца и мѫже носятъ цвѣтя на разпятието въ петъкъ, провиратъ се подъ плащеницата и участвуватъ въ погребалната процесия. Затова пъкъ съ чувство на истинско душевно успокоение посрѣщатъ драматичната служба на възкресението въ нощьта срещу недѣлята. Съ увѣреность, че Той „войстина воскресе", всѣки, съ запалена свѣщь въ рѫка, изчаква края на тържествената служба и *отнася свещения огънь* до дома си, за да запали тамъ и домашното си кандило.

Една отъ формитѣ на душевното освобождение следъ възкресната служба е *отблажването*: то става церемониално, съ шумно угощение. За великденската трапеза е типично *печеното прасе*. „Като печено прасе на Великдень" е изразъ, съ който преносно се означава нѣщо умѣстно, съответно. Обичаятъ изисква това прасе да бѫде поднесено на трапезата съ червено яйце въ устата. „И прасето да разбере, че е Великдень" обяснява шеговито туй

нѣщо. Отблажването на нѣкои мѣста става *съ трошички отъ миналогодишно яйце*. Народътъ дълбоко вѣрва, че *яйцето, което е носено на миналия Великдень въ черква, не може да бѫде развалено*. Ако презъ годината и да бѫде развалено, за Великдень *неговата пръснота се възвръща по чуденъ начинъ*. Най-често, обаче, се отблажаватъ съ червено яйце, приготвено за този Великдень.

Забележителенъ е обичаятъ да *се чукатъ съ червенитѣ яйца*, било при отблажването, било при други случаи, като онія, чиито яйца излѣзатъ по здрави, се чувствуватъ по-горди. Този забавенъ обичай се практикува особено отъ децата.

Втора форма на великденското освобождение е *великденското хоро*. Докато презъ поститѣ не се играе обикновеното бързо и буйно хоро, *на Великдень селското хоро е едно отъ най-многолюднитѣ и най-буйнитѣ*. Причина за това не е само настроението, добито отъ угощенията. По-сѫществената причина е въ туй, че презъ дългитѣ Велики пости младежьта е трѣбвало да се въздържа да не си тропне. Лазарското хоро, Боенецътъ и др. игри не сѫ достатъчни, тѣ сѫ по-скоро обредни, тѣ сѫ почти винаги женски и сѫ кротки, въ нѣкои случаи се пази дори краката само да се повличатъ.

Въ тѣсна връзка съ тази великденска радость сѫ и устройванитѣ *великденски люлки*, които служатъ за забава презъ цѣлата седмица. Люлкитѣ и въртележкитѣ по панаиритѣ презъ пролѣтьта иматъ своето първично начало въ обичайнитѣ и обредни въ известенъ смисълъ люлки на Великдень.

На *втория день на Великдень* почти навредъ женитѣ *посещаватъ гробищата* и отнасятъ на умрѣлитѣ отъ великденския кравай и червени яйца. Умрѣлитѣ, които въ представитѣ на народа иматъ все пакъ свой животъ и въ задгробната покривка,

животъ подобенъ на действителния тукъ на земята, трѣбва да вкусятъ отъ Великдена. Тѣ трѣбва дори „да видятъ и великденското хоро“. За това по нѣкои мѣста изъ Източна България на този день *се играе хоро и на гробищата.*

Презъ Свѣтлата седмица на много мѣста има обичай да *се търкалятъ по полето червени яйца, за да не бие градъ.* За сѫщата цель и за здраве на добитъка по нѣкои села *черупкитѣ отъ великденскитѣ яйца биватъ* лепени *по вратитѣ на оборитѣ*

ЗА ШАРЕНИТѢ ЯЙЦА

Да не дочакашъ шарено яйце!— се изразяватъ съ клетва по нѣкои мѣста, като искатъ да кажатъ: да не се доживѣе до Великдень. „Съ червено яйце“ е изразъ, съ който твърде често нашиятъ народъ означава пролѣтьта и изобщо времето около Възкресение Христово.

Обичаятъ да се посрѣща Великдень съ червени яйца е всеобщъ у християнитѣ *Християнската религия е осмислила прадавната употрѣба на червения цвѣтъ като предпазно срѣдство въ хубавъ поздравителенъ обичай за свѣтлия праздникъ.*

Въ много страни червенитѣ великденски яйца сѫ станали предметъ и на богато художество за женитѣ отъ народа. Стигнало се е до тамъ, че нѣкои дори издухватъ съдържанието на яйцата, докато сѫ още сурови, и изписватъ съ разни бои само черупката. По такъвъ начинъ чарупката, като лека и праздна, лесно се запазва за дълго време.

У насъ сѫ особено любими шаренитѣ яйца *въ цѣла западна България.* Наричатъ ги *„перашки“, „писани яйца“, „шарени яйца“.* Тѣ биватъ обикно-

вено двуцвѣтни: червени и нашарени съ бѣли геометрични, растителни или животински шарки. За тази цель се употрѣбява пчеленъ восъкъ, който съ особита писалка се нанася по още суровото яйце. Следъ това яйцето се слага въ стипца и едвамъ следъ това се вари. Тамъ, гдето е билъ восъкътъ, черупката не е била наквасена отъ стипцата и следъ сваряването, като падне восъкътъ, остава бѣло.

По-хубава художествена украса се получава при нѣколкократно прерисуване съ восъкъ и пребоядисване съ разни бои. Нашарватъ се яйцата съ помощьта и на растителни листа, въ които яйцата се увиватъ при боядисването, или пъкъ като още бѣли се нашарватъ съ разноцвѣтни восъци.

Шаренитѣ великденски яйца сж едни отъ найценнитѣ свидетелства на художническитѣ дарби на нашитѣ селянки. На тѣхъ се вижда, какъ тя рисува всичко: мъртва природа — *„слънце“*, *„месечина“*, *„звезди“*, разни геометрични фигурки или образи на орждия: *„кукички“*, *„парички“*, *„кръстета“*, *„байрачета“*, *„воденично колело“*, *„чоречета“*, *„ножички“* и пр. Твърде много сж растителнитѣ мотиви въ украсата на яйцата. Най често название изъ тази область е *„цвѣте“*,а срѣщатъ се и отдѣлни като: *„лоза“* *„трендафилъ“*, *„дрънки“*, *„каранфили“*, *„кукурежки, „лалета“*, *„обечки“*, *„ябълка“*, *„слива“*, *„борчета“*, и прочее.

Не по-малко сж и шаркитѣ на животни: насѣкоми — *„паяци“*; *„гжсеници“*, ненасѣкоми — *„рибета“*, *„охлюви“*, *„пилета“*, *„пауне“*, *„човѣчета“*, *„моми“*, *„невѣстици“*, дори понѣкога цѣло *„хоро“*. *Изобщо, украсата на българскитѣ великденски яйца по замисълъ е изобретателна*, народътъ представя въ шаркитѣ опредѣлени образи, предмети, сжщества, а не представя само известна пъстрота, която да прави впечатление съ сложность било на линии,

било на тонове. Въ това отношение българскитѣ „писани яйца“ се твърде различаватъ отъ иначе много хубавитѣ у украинци, словаци и ромъни. Затова сѫ пъкъ по-наивни, по-интимни и сѫ изразъ на по-оригинално непосрѣдствено изкуство. Затова сѫ и много обичани отъ народа „Гледа я като писано яйце“ е поговорка у нашия народъ, съ която се дава изразъ на съзерцание съ дълбока любовь.

МАРТИНИ СѪБОТИ, ВЕЛИКИ ЧЕТВЪРТЪЦИ, ПЕТЪЦИ И ВТОРНИЦИ

Народътъ счита едни отъ седмичнитѣ дни за „добри“, а други за „лоши“. Съ малки различия изъ разнитѣ краища на страната ни и на народа ни вторникъ, петъкъ и четвъртъкъ минаватъ за лоши дни. Въ тѣхъ или не се захваща нова работа, или на пѫть не се тръгва, или пъкъ изобщо не се работи. Нѣкои отъ тѣхъ, обаче, сѫ белязани отъ народа като изключително лоши Такива сѫ, напр., „*Черниятъ вторникъ*“ презъ Тодоровата седмица и всички „*велики четвъртъци*“ и „*велики петъци*“. Тия четвъртъци и петъци сѫ по шесть: отъ Страстната седмица до Спасовдень. Презъ тѣхъ не се работи особено по полето: не се оре, не се копае, не се впрѣга добитъкъ. Това е, защото, ако не се зачита деньтъ съ празднуване, *презъ лѣтото градушка ще избие посѣвитѣ*. „За отъ градъ се пазятъ“ казва народътъ.

Обяснението на това може да се потърси въ обстоятелството, че съ тия дни черквата свързва най-тежкитѣ физически мѫчения на Исуса Христа. Но това е правдоподобно само дотолкова, доколкото може да е подсилило подобно едно схващане.

Началото, обаче, лежи въ много по-старата фаталистика на народитѣ. Хубави указания за това имаме въ наименованията на седмичнитѣ дни на нѣкои неславянски народи. Да вземемъ за примѣръ германскитѣ: понедѣлникъ — „Монтагъ", което въ основата си значи „день на месечината", недѣля — „Зонтагъ", т. е. „день на слънцето", четвъртъкъ — „Доннерстагъ", което значи „день на гърмотевицата".

Вторникътъ като „лошъ" день е утвърденъ въ мисъльта на народа главно вследствие на първобитното тълкование на името му. Смѣта се, че въ вторникъ каквото се започне, ще се повтори, т. е. нѣма да стане щастливо изъ единъ пжть. Въ този случай заслужава да се има предвидъ изразътъ у народа: „*Вторникъ — повторйя!*"

„Лоши" въ вѣрванията на нашия народъ сж и дветѣ сжботи — първата и последната — презъ мартъ. Въ тия сжботи, наричани „*Мартини сжботи*", казватъ: „Човѣкъ трѣбва да лежи по очитѣ си цѣлъ день" — да не работи. Това схващане не е безъ връзка съ общитѣ и разнообразни представи за капризността на Марта като „*женски*" месецъ.

ГЕРГЬОВДЕНЬ

23 априлъ

Единъ отъ народнитѣ праздници, който е свързанъ съ най-много обичаи, а може би и единственитъ въ това отношение, е нашиятъ Гергьовденъ. Късното му пролѣтно положение, когато цѣлиятъ стопански животъ е въ своя кипежъ предъ настжпващото лѣто, усилва значително неговата битова важность. Съ Гергьовденъ сж свързани главно земедѣлието и скотовъдството. Но не сж изключени

обичаитѣ и за други занятия и прояви въ живота.

Именно Гергьовдень се счита като *день на земедѣлеца.* На много мѣста на него день всѣки стопанинъ изнася и пали по нивитѣ слама отъ Бъдни вечеръ, за да не бие градъ; съ сжщата цель по нивитѣ се заравя на Гергьовдень и великденско яйце. Най-често на този день става така наричаното „кръстоноше", при което съ икони, хоржгви, църковни и народни молитствени пѣсни народътъ и свещеникътъ заобикалятъ границитѣ на селското землище. Това става за плодородие и за пазене отъ градъ.

Единъ повсемѣстенъ обичай е *да се берать цвѣтя и билки преди слънце по полето.* Това правятъ младитѣ — съ пѣсни и веселби. Отъ тия цвѣтя се увиватъ вѣнци за първото агне и първата овца въ стадото и за сждинитѣ, въ които се събира млѣкото. — Издояването на овцетѣ или кравитѣ става презъ вѣнецъ отъ цвѣтя. — Жилища, обори и другитѣ сгради биватъ *обкичени съ зеленина.* — Млѣкото, издоено на Гергьовдень, се раздава на бедни и по чужди кжщи.

Забележителенъ е *Гергьовденскиятъ курбанъ.* Той е повсемѣстенъ и почти всѣки изъ народа приготвя едно агне за курбанъ. Заколването, опичането и раздаването, което често пжти става въ черковния дворъ или на нѣкое селско оброчище, съдържа необикновено много обредни подробности Такива сж, напр., начервянето на бузитѣ, челата и брадитѣ на малкитѣ деца съ курбанска кръвь, тържественото обстойване на живитѣ агнета, накичени съ вѣнци и свѣщи. Отнасянето на опеченитѣ курбани при единъ живописенъ и пъленъ съ религиозность редъ до оброчището и пр. е една отъ най-дълбокитѣ по съдържание битова картина у насъ. Въ нея българинътъ и българката участвуватъ

съ всичкия си усѣтъ къмъ мистичното, къмъ хубавото и къмъ християнски етичното. Съ една щедрость и благотворителность естествена той не само нахранва, но и богато запасява съ храна всички бедни и неимащи въ своето село.

Твърде интересно е *чисто женското хоро*, играно на оброчището въ нѣкои села, на което пѣсеньта за „миличъкъ Свети Гьорги", който обхожда посѣвитѣ, допълва настроението на вѣра въ цѣлия день и обичаитѣ му.

На Гергьовдень се мѣси на много мѣста *кравай*, който по своята символичность не стои по-долу отъ бъднивечерската боговица.

Значението на Гергьовдень като праздникъ на земедѣлцитѣ е въ връзка съ тълкуване на името му, *което на гръцки значи земьделецъ*. Скотовъдскиятъ му смисълъ е по-късенно напластяване, тъй като земедѣлие и скотовъдство по южнитѣ страни е близко свързано помежду си. Въ връзка съ това е и оформяването на празднника като *срокъ за уценяване или разпускане на слугитѣ*.

Като типиченъ пролѣтенъ праздникъ на много мѣста на този день се устройватъ *младежки забави съ главно гадателенъ характеръ*. Такава забава е, напр., *надпѣването на пръстенитѣ*. Това надпѣване е сѫщото, каквото и на Нова година, другаде на Водици, а на нѣкои мѣста — Еньовдень. Другъ такъвъ обичай сѫ *люлениятa на зелено дърво*. Тия люлки, устройвани изъ градинитѣ, служатъ предимно за изпитване у другитѣ любовнитѣ влѣчения и за предричане щастие въ женитбата.

Люлка се люля, девойко, люлка се люля,
Та кой се люля, девойко, та кой се люля?
Пена се люля, девойко, Пена се люля.
Та кой се люля, девойко, та кой се люля?
Йованъ я люля, девойко, Йованъ я люля.

(Имената на Пена и Йованъ се замѣнятъ съ съответнитѣ имена на люлѣения и люлѣещия). А дълги пръчки или листниковици, достигащи до силно залюлѣната девойка или до залюлѣния ергенъ, сж срѣдствата за изтръгване на любовни признания.

Другъ гергьовденски обичай, пакъ отъ този родъ, т. е. гадателенъ, е и *претеглянето на кантари*. И то става на зелено дърво, съ желание да се види, съ колко ще наддаде човѣкъ до следната година. Този обичай е само едно видоизмѣнение на гергьовденскитѣ люлки.

Като единъ отъ най-важнитѣ късни пролѣтни праздници, Гергьовденъ е свързанъ съ първитѣ голѣми *събори и панаири*, които следъ това презъ лѣтото ставатъ по цѣло Българско. И въ това отношение никой български край не прави изключение.

КРЪСТОНОШЕ

Отъ Гергьовденъ до Св. Духъ у нашия народъ въ връзка ту съ единъ, ту съ другъ праздникъ почти всѣко село устройва тържествено „*Кръстоноше*“, „*Кръстоносене*“, „*Кръти*“. Нѣкои правятъ туй на Гергьовденъ, други въ деня следъ него, наричанъ „Ранополия“ или „Полерания“, трети — на Св. Марко, на Спасовденъ, на Св. Троица и др. Този обичай представя *важна голѣма религиозна процесия въ бита на нашия народъ*. За тази цель следъ божествената служба въ черква, начело съ свещеника въ църковнитѣ одежди, съ кръстъ въ ржка, следванъ отъ дървеното или желѣзно клепало, биватъ носени *голѣми икони* отъ църковния иконостасъ. Носятъ ги по двама момци. На излизане отъ село *свещеникътъ пѣе молитви, а клепалото не-*

престанно бие. Народътъ отъ цѣлото село, безъ разлика на полъ и възрасть, премѣненъ по великденски, придружава иконитѣ. Отвреме-навреме наредени следъ иконитѣ моми пѣятъ на особена *народно-черковна мелодия:*

Кръсти носимъ, Бога молимъ, Господи!
Помилувай, Господи!
Да зароси ситна роса, Господи!
Помилувай, Господи!
Да се роди жито, просо, Господи!
Помилувай, Господи!
Жито, просо и пшеница, Господи!
Помилувай, Господи!

Народътъ изпраща иконитѣ до опредѣлено мѣсто вънъ отъ село, гдето свещеникътъ прави *водосветъ и ръси нивитѣ.* Отъ тамъ се връщатъ въ село, а свещеникътъ съ младежитѣ-икононосци и най-възрастнитѣ моми продължаватъ пѫтя, по който отъ незапомнени времена на този день сѫ пренасяни селскитѣ светини. Ходътъ е сравнително бързъ, защото цѣлото землище е обикновено голѣмо и връщането трѣбва да стане съ време. На опредѣлени мѣста по пѫтя тази апостолствуваща група спира и свещеникътъ извършва непремѣнния водосветъ и пакъ ръси. Това най-често пѫти бива *при извори или оброчища съ голѣми дървета.* Въ такива случаи отъ светената вода бива слагана въ провъртени въ дънеритѣ дупки и затъквана съ чепове. Тия дървета сѫ действително свещени за народа.

Така благословенитѣ и осветени поля, споредъ народното вѣрване, ще бѫдатъ плодородни. Въ село съ трепетъ очакватъ завръщането на „Кръститѣ". Презъ времето, докато „Кръститѣ" сѫ обикаляли, въ селото бива приготвенъ *общоселски кур-*

банъ. Вънъ отъ село — откъмъ противоположния край — кръстоношитѣ биватъ посрѣщани пакъ отъ всички и пакъ съ „Кръсти носимъ, Бога молимъ, Господи!“ . . . влизатъ въ село подъ звуцитѣ на клепало и камбана. Следъ като иконитѣ бѫдатъ поставени въ черква, обстойва се курбанътъ и при голѣмо *„гергьовденско хоро“*, съ пѣсни, тържествено бива раздаванъ и изяжданъ.

„Кръстоношето“ е обичай, създаденъ на чисто църковнохристиянска основа. Въ него е приложена вѣрата въ спасяващата сила на светитѣ образи, на светената вода и на молитвата на свещеника.

ПЕПЕРУГА ЗА ДЪЖДЪ (ДОДОЛА)

Единъ отъ най-разпространенитѣ въ цѣло Българско лѣтенъ обичай е *„Пеперугата“*, наричана понегде и *„Додола“*, *„Ойлюле“*. Този обичай не е свързанъ съ календаренъ день, а се прави при засуха. Ето какъ става той въ Струга — родния градъ на братя Миладинови. На „Руса срѣда“ (срѣда следъ Възкресение) девойкитѣ покриватъ една отъ другаркитѣ си отъ глава до крака съ всѣкакви треви и бурени. Такава я водятъ по кѫщитѣ на града и пѣятъ нарочита пѣсень. Като минаватъ подъ прозорцитѣ, домакинитѣ изливатъ върху *„Ойлюлето“* вода. Въ кѫщи следъ пѣсеньта и играта на „Ойлюлето“ *търкалятъ сито* и гледатъ: ако се похлупи при падането, смѣта се, че ще бѫде скѫпия презъ годината; ако ли пъкъ падне нагоре и се отвори — плодородие ще има. Почти еднообразенъ е обичаятъ отъ всички български краища. Най-често момичето, което бива обкичвано и обличано, *трѣбва да бѫде сираче*. дори безъ баща и безъ майка. Въ

Обливане пеперуга съ вода

нѣкои мѣста, като въ Неврокопъ, напр., върху сирачето окачватъ и *кость отъ незнаенъ гробъ и нѣколко живи жаби.* Придружаващитѣ момичета открадватъ отъ нѣкоя кѫща и *помитъ*, та го носятъ като знаме.

Пѣсеньта, която „пѣятъ, е вредомъ почти еднаква. Ето единъ вариантъ:

Летъ летѣла пеперуда
Отъ орачи до копачи
И на Бога се молила:
„Дай ми, Боже, теменъ облакъ,
Да зароси ситна роса,
Да се роди жито, просо,
Да се хранятъ сирачета,
Сирачета, сиромаси!“

Обичаятъ се извършва винаги съ желание *да се предизвика дъждъ.* Въ този смисълъ и въ тази форма, при несѫществени различия, той е познатъ у всички народи на нашия полуостровъ, па дори и у други европейски и извъневропейски народи.

Всѫщность „Пеперугата“ представя *единъ обредъ (или една магия), чрезъ който се моли, както се казва въ пѣсеньта, да завали дъждъ.* Чрезъ пѣсеньта на девойкитѣ „Пеперугата“ — сираче моли за дъждъ, за да се роди жито, та да се хранятъ сиракитѣ и беднитѣ. Освенъ молбата, девойкитѣ или домакинитѣ наподобяватъ дъжда, който трѣбва да завали, като обливатъ „пеперугата“ съ вода. За да се предизвика дъждъ, слагатъ се и живи жаби върху страдащата отъ суша „пеперуга“. Употрѣбата на мъртвешка кость има сѫщо така благотворно влияние въ тази магия. Такава употрѣба има и въ други случаи въ обичаитѣ. Най-после разнасянето на помита отъ пещьта и потопяването му въ рѣката, както и хвърлянето на жабитѣ въ нея, е пакъ едно насочване на мисъльта къмъ угасяване на горещината съ вода, освобождаване на жабитѣ въ водата.

На този обичай е противопоставено отъ църквата „Кръстоношето“ или църковниятъ молебенъ за дъждъ, но въпрѣки това народътъ не го е изоставилъ.

РУСАЛСКА НЕДѢЛЯ

Понегде седмицата преди Гергьовденъ, другаде тази следъ Гергьовденъ, на трето мѣсто между Спасовденъ и Св. Духъ се нарича *„Русалска недѣля“*. Общо е вѣрването, че *презъ нощитѣ на тази седмица излизатъ „русалки“, „самовили“, „самодиви“*, та играятъ по полянитѣ и по горитѣ. Най-много тѣ обичатъ да се разхождатъ по ония поляни, по които расте цвѣтето „росенъ“ (Dictamnus fraxinella), което е известно още като „самодивско цвѣте“.

Презъ „Руселската седмица“ въ разнитѣ краища народътъ има разни и множество обичаи. Така, напримѣръ, на нѣкои мѣста изъ северозападна България на „Русалската срѣда“ *разхвърлятъ пелинъ по кжщитѣ*, за да не ги нападатъ самодивитѣ. Все за сжщата цель, т. е. да сж предпазени отъ самодиви и русалки, женитѣ *носятъ презъ цѣлата седмица „руселимъ“, пелинъ и орѣхови листа въ пазвитѣ си.* Въ нѣкои източнобългарски краища, балканджиитѣ напримѣръ, празднуватъ „Русалската срѣда“, *за да бждатъ запазени отъ полудяване*, шопитѣ празднуватъ „Русалския петъкъ“, *за да не боледуватъ отъ кели, цирей*, а македонцитѣ отъ Скопско на „Руса срѣда“ или „Свежа Руса“, както я казватъ, отиватъ да копаятъ хума, *за да си миятъ главитѣ съ нея презъ годината.* Въ източнобългарскитѣ краища, като Шуменско, пъкъ женитѣ празднуватъ тази недѣля, *което* — казватъ — *било*

полезно за тъкането: много добре вървѣлъ разбоятъ (станътъ), не се кѫсали нищкитѣ.

Единъ отъ най-разпространенитѣ обичаи презъ тази седмица е болнитѣ да излизатъ сутриньта рано въ срѣда, да се лѣкуватъ, като *се измиватъ на потоцитъ или се търкалятъ по росната трева.* Въ връзка съ това и сложниятъ и драматиченъ обичай *да се нощува по „роселовитѣ поляни“*, т. е. по полянитѣ, по които расте росенътъ. Вѣрва се, че само презъ тази нощь росенътъ цѣвти. Затова е и най-много лѣковитъ. Той е още по лѣковитъ, ако бѫде откѫснатъ и прашецътъ му изтърсенъ отъ русалкитѣ или самодивитѣ въ паничка съ вода, оставена отъ болния подъ цвѣта. За тази цель болнитѣ още отъ вечерьта, облѣчени чисто, съ прѣсна погача и сладки ястия, излизатъ на познатитѣ поляни и, оставяйки на открито ястията, нощуватъ при нѣкои стъркове росенъ. Вѣрва се, че презъ нощьта идватъ русалкитѣ и, като видятъ какъ сѫ почетени, изтърсватъ прашеца въ нарочно оставена паничка съ вода и си отиватъ. На сутриньта болниятъ изпива тази вода и вѣрва, че ще оздравѣе.

Този обичай е влѣзълъ и въ нашата художествена литература, така хубаво възсъздаденъ отъ Елинъ Пелинъ въ равказа „Спасова могила“.

Вѣрването за русалкитѣ и за самодивитѣ е твърде старинно. Засвидетелствувано е още у римлянитѣ, отъ които сѫ останали тия понятия по нашитѣ земи. Обичаитѣ съ миризливи треви, като пелинъ и орѣхъ, сѫ понятни като отгонващи злитѣ сѫщества, — миризмата ги гони. Мисъльта за полудяване пакъ въ връзка съ мисъльта за лудитѣ и пакостливи самовили, копаене хума за миене, тъкане и др. подобни сѫ все женски занятия, затова се свръзватъ съ поведението на тия женски сѫщества

а въ обичая съ росена има известни остатъци отъ класическата старина.

СВЕТА ТРОИЦА И СВЕТИ ДУХЪ

Тѣсно свързани съ „Русалската седмица“ сж и празднициτѣ „*Петдесетница*“ *(или Св. Троица“)* и „*Свети Духъ*“, на петдесетия и петдесеть и първия день следъ Великдень. Тия два дена сж и последнитѣ отъ „Русалската седмица“. Миризливитѣ треви като „руселимъ“, пелинъ или орѣхова шума, които се носятъ въ пазва презъ тази седмица, се употрѣбятъ и на Св. Духъ въ черква, като се слагатъ подъ колѣне при църковната служба.

Самото означение „*Духовдень*“, което се дава отъ народа на Св. Духъ, крие въ себе си една пореалистична представа: день, въ който всички души на умрѣлитѣ се събиратъ обикновено на гробищата и си вематъ сбогомъ отъ земята; а на земята тѣ сж били пустнати въ момента на Възкресение Христово.

Въ зависимость отъ това е и тържественостьта на *задушницата, която става въ сѫботата срещу Петдесетница.* Тя е една отъ най-голѣмитѣ задушници, както е и Архангеловденската. И на тази мъртвитѣ души биватъ грижливо нахранвани и напоявани.

За свръзването на всички тия · праздници и обичаи: „Русалска недѣля“, „Духовдень“, „Задушница“, иматъ значение отъ една страна прадавни вѣрвания за задгробния животъ, отъ друга — тълкуването, което е могло да настане у простия народъ на църковното означение „*сѫшествие на светия Духъ*“.

Курбанъ на Свети Духъ въ с. Хлевене, Ловчанско

ЕРЕМИЯ

1 май

На първия день на май се празднува пророкъ Йеремия. Народътъ го нарича просто *„Еремия“*. Този день е последниятъ отъ пролѣтьта, съ който сѫ свързани обичаи, ставащи обикновено на Благовещъ, на 1 мартъ или на 9 мартъ. На много мѣста и този день се празднува *противъ ухапване отъ змии*. За тази цель сутриньта жени и момичета ги пропѫждатъ съ удряне на тенекии и рецитиране:

Бѣгай, бѣгай, Еремия,
И то ти е гладурия,
Ке ти мотатъ черевата
Сосъ желѣзна мотовила!
(Охридъ)

Бѣгай, бѣгай, погания,
Ето ти го Еремия,
Со светаго Николая!
(Крушево)

Въ северозападна България при този обичай викатъ „Еремия у село, змия у поле!“ или „Бѣгайте змии и гущери, че идатъ татаре, ще ви мѣрятъ съ кантаре!“ Въ Велешко пъкъ казватъ:

Бѣгайте, змии, гущери,
Че иде Еремия
Сосъ краставо конище,
Сосъ жргяво сабище,
Сосъ яко главище.

А пъкъ въ Дебърско:

Бѣгай, бѣгай, погания,
Ете иде Еремия
Со светаго Танасия, —
Ке ти мотатъ черевата!

Тия клички сѫ еднакви по цѣло Българско — отъ Охридъ до Черно море.

Обичаятъ представя *късно календарско отражение на практикитѣ на по-горе споменатитѣ*

ранни пролѣтни праздници. Ако тамъ той има астрономическо календарско оправдание, защото е свързанъ съ началото на пролѣтното пробуждане, тука е повлиялъ гласежътъ на името „Еремия", по-скоро окончанието на името — мия. То е извикало въ първобитния умъ на народа представата за „змия": „Еремия" — „змия".

Единъ старъ, вече изчезналъ, обичай изъ много кжтчета на нашата родина на-този день е: *женитѣ да приготвятъ нови црепни (подници).* Отъ всѣка махала момитѣ и женитѣ нанасятъ на едно мѣсто пръсть и я забъркватъ и всѣки, който дойде тамъ, трѣбва да вгази въ нея. Вѣрва се, че който е вгазилъ нѣма да го хапе змия презъ лѣтото. Въ нѣкои села смѣтатъ, че *старитѣ подници трѣбва да бждатъ разбити на този день.* Обичаятъ съ подновяване подницитѣ има своето начало, може би, въ магичната употрѣба на огнищенитѣ принадлежности за отгонване на лошотиитѣ, така както се чупятъ подници, и по време на градушка, за да спре.

Честъ обичай сжщо е и този: *сутриньта рано женитѣ да се търкалятъ по роса.* На много мѣста това се казва *„Ловене майче"*; това правятъ, както нѣкога и въ Панагюрище, бездетнитѣ жени. Подобно търкаляне „за здраве", „за оздравяване" имаме по разни мѣста на Гергьовдень, на Еньовдень и на др. пролѣтни праздници. Въ случая имаме една битова проява, която е отражение отъ вѣрването за „русалкитѣ", характеристично най-вече за обичаитѣ презъ Русалската седмица.

ГЕРМАНЪ ГРАДУШКАРЬ

12 май

Свети Германъ е билъ цариградски патриархъ и е починалъ въ началото на осмия вѣкъ. Отличенъ е между църковнитѣ борци като ревностенъ противникъ на иконоборската ересь. Този праздникъ е единъ отъ множеството въ народния календаръ, които се празнуватъ, *за да не бие градушка.* Смѣта се, че отъ всички праздници съ такова осмисляне Свети Германъ е най-лошиятъ. Затова му и казватъ „*Германъ градушкарь*“ или „*Германъ градобиецъ*“.

За да се предотврати напастьта отъ градушка на този день, ако се случи да се зададе облакъ, по нѣкои села излизатъ всички вънъ, запалватъ свѣщи и ги прилепатъ на кжщнитѣ прагове и викатъ високо: „Германе, върли праздниче, пренеси я у пусти гори, дека сѣкира не сѣче, дека се колакъ не мѣси, дека пѣелъ не пѣе!“

На много мѣста на този день правятъ *кукла отъ калъ, която погребватъ.* Тази кукла, наричана „*Германчо*“ или „*Скалоянъ*“, бива приготвяна отъ девойкитѣ на скрито мѣсто. Тя бива дълга 40 — 50 см. Слагатъ я на дъска, взета отъ турски гробища, и я отрупватъ съ цвѣтя: запалватъ й свѣщь, прекадяватъ я съ тамянъ и я оплакватъ като сжщински мъртвецъ. Една отъ девойкитѣ оплаква като майка, друга като сестра, трета като братъ и т. н. Плачейки, тѣ наричатъ:

Германе, маминъ Германе,
На кого ни оставяшъ и кжде да идемъ!...

Следъ това го понасятъ като сжщински мъртвецъ изъ село, спиратъ на нѣколко мѣста по кръстопжтищата и пѣятъ „Свети Боже!“ Погребватъ го въ пѣсъка край рѣката, следъ което правятъ поменъ

Девойчета отъ с. Калипетрово, Силистренско, правятъ „Германъ“

за него. Понѣкога дори вематъ разрешение отъ свещеника, за да му биятъ и камбаната. На следния день сжщитѣ девойки отиватъ на гроба му и палятъ свѣщи.

Въ Враца при погребението на „Германча“ пѣятъ:

Умрѣлъ Германъ отъ суша,
отъ суша за киша!
Много здраве да носишъ,
Германе, Германе!

Всичко това се прави, *за да се предотврати засушаване или да завали дъждъ.*

Обичаитѣ и вѣрванията, свързани съ този празникъ, сж произлѣзли на българска почва. Така се обяснява и това, че тѣ сж известни най-вече у насъ. Възникването на тия вѣрвания и обичаи е станало възъ основа на особения звуковъ характеръ на името „Германъ“. Именно, това чуждо име народътъ ни е свързалъ съ думата „гърмежъ“: въ представата му се е оформило като нѣкакъвъ свети „Гърменъ“. Този е единъ отъ най-хубавитѣ случаи на така наречената „народна етимология“. А обичаятъ да се погребва глинена човѣшка фигура е една магия, принуждаваща природата къмъ дъждъ. Това личи отъ пѣсенъта — оплакване, па и отъ това, че го погребватъ до вода.

Освенъ че е въ съгласие съ народната етимология „Германъ“ — „гърменъ“, обичаятъ крие въ въ себе си отражения и на още по старинни народни идеи.

СВЕТИ КОНСТАНТИНЪ И ЕЛЕНА, ОГНЕ-ИГРАЧИ (НЕСТИНАРИ)

21 май

Изобщо по българскитѣ земи праздникътъ на светитѣ Константинъ и Елена се зачита, но не като голѣмъ. Само тукъ-тамъ въ този день девойкитѣ се люлѣятъ на зелено дърво и вѣрватъ, че която бѫде *огледана и харесана на този день ще бѫде добра жена и ще роди много мѫжки деца.*

Въ нѣколко български села въ Странджа, отъ които само едно е въ границитѣ на днешна България (селото Българи), е съществувалъ на този день единъ особенъ обичай, неизвестенъ въ никои други български краища. Именно, следъ черковна служба народътъ прави литийно шествие съ иконитѣ на св. Константинъ, съ свещникъ и съ кандило до параклиса на св. Константина, наричанъ „конакъ". Тамъ всички се молятъ на св. Константина и св. Елена. Въ този параклисъ има свещенъ тѫпанъ, който следъ молението бива звудрянъ при едновременното свирене на гайда. Свири се за този случай нарочна „нестинарска" мелодия, при която нѣкои отъ богомолцитѣ *биватъ „прихванати"*, т. е. изпадатъ въ религиозенъ трансъ и тѣ заиграватъ съ иконитѣ на св. Константина въ ржце и съ вайкания и стенания. Следъ това пакъ съ иконно шествие се отива до „аязмото на св. Константина" и пакъ се връщатъ въ „конака". Надвечерь напълватъ на мегдана огънь съ нѣколко коли дърва. Народътъ се събира около огъня и, когато всичко се сгори на жарава, която бива разрита въ кржгъ, при съответнитѣ звуци на гайдата и тѫпана, нѣкои отъ вѣрващитѣ — мѫже или жени — изпадатъ пакъ въ унесъ, спускатъ се, та взиматъ икона на св, Константинъ и съ викъ

„въхъ, въхъ!“ нагазватъ боси и танцуватъ въ жаравата. Газятъ по десеть-двадесеть секунди, излизатъ и пакъ влизатъ — по шесть-седемь пѫти, следъ което отиватъ у дома си.

Следъ газенето въ огъня става раздаване на *селски курбанъ*.

Тия огнеиграчи се наричатъ „Нестинари“, която гръцка дума значи нѣщо като „огнищари“, т. е. люде, които газятъ или играятъ въ огънь. За това е необходима голѣма вѣра, па е необходима и *известна наследственость*. Има родове, въ които повечето членове сѫ разположени да бѫдатъ прихващани при този обичай. Всички „Нестинари“ въ едно село имагъ свой първенецъ, „векилинъ“ наричанъ. И тази длъжность е по наследство: отъ баща или майка на синъ или дъщеря се предава. „Векилинътъ“ се грижи за добрия редъ на свещенитѣ предмети и „конака“, за курбана и за цѣлия обичай.

Обичаятъ става „за здраве“ и „за плодородие“. Играчитѣ въ огъня се изцѣряватъ отъ нѣкакви болести.

Този извънредно интересенъ обичай още не е напълно изясненъ; подобни обредни форми се срѣщатъ у разни малокултурни и висококултурни народи по другитѣ континенти. По-близу до насъ се срѣщатъ подобни религиозни изстѫпления у нѣкои мохамедански секти въ Мала Азия, Персия и другаде.

Въ всѣки случай, *въ основата му лежи силно религиозно чувство, което овладява цѣлото сѫщество на човѣка и го прави годенъ за подвизи.*

ЕНЬОВДЕНЬ (ЙОВАНЪ БИЛЬОБЕРЪ)

9 юний

Праздникътъ въ честь на рождението на Йоана Кръстителя, който е на 9 юний, е известенъ у нашия народъ подъ имената *„Лѣтенъ св. Йованъ“*, *„Йованъ Билъоберъ“* или *„Еньовдень“*. За народа този день е забележителна дата въ календара. Така, на много мѣста казватъ: „Еньо си наметналъ кожуха да иде за снѣгъ“. Почти навредъ по Българско се вѣрва, че сутриньта на този день *„слънцето играе“*, *„прекатичва се“*, *„трепка“*, *„завърта се“* или *„тръгва къмъ зима“*. Затова мнозина излизатъ рано да го наблюдаватъ и да видятъ това явление. За здраве било, който успѣе да види.

Презъ сѫщата утрина почти вредомъ отиватъ по полето и гората *да събиратъ билки*, защото се вѣрва, че тогазъ набрани — тѣ сѫ лѣковити. Понѣкога тия билки биватъ сплитани на вѣнецъ, презъ който жени и мѫже се провиратъ за здраве. Оттукъ произлиза и името „Билъоберъ“.

Сравнително по-рѣдко се срѣща у насъ обичаятъ — въ Ловчанско и Тракия — *да се палятъ огньове и да ги прескачатъ*, пакъ за здраве. Затова пъкъ почти навредъ и днесъ се разказва за сѫществувалия обичай (или анекдоти въ връзка съ него) магесници (главно жени) *да обиратъ презъ нощьта срещу Еньовдень плодородието по житата*. Житомамницитѣ правѣли това въ потайна доба, като се събличали голи и нагазвали въ чуждата нива, която искатъ да обератъ, откѫсватъ класове, често пѫти т. наричанитѣ „класове-царове“ (двойни), и все така голи ги отнасятъ, та ги хвърлятъ въ своя нива. При това тѣзи житомамници, за да подсилятъ магията, извърш-

ватъ и нѣкои нечистоплътни действия и изричатъ известни заклинания или запитвания, като:

— „Еньо, знаешъ ли, защо съмъ дошла?"

— „Да вземешъ берекета отъ тази нива и да го пренесешъ въ моята!" и др. Знаейки тия обичаи, мнозина сж пипвали въ такова деликатно положение нѣкои „магесници" и сж ги откарвали за показъ предъ народа въ село.

На Еньовдень на много мѣста става веселиятъ обичай, наричанъ *„Еньова буля"*, *„Еня"* или *„Ладуване"*. Правятъ го девойкитѣ. При него едно малко момиченце, облѣчено символично, въ премѣна на млада невѣста, отгадава щастието на девойки и момци чрезъ потопени въ медника пръстени.

Въ областьта Прѣспа (Ресенско) въ неотдавнашното минало е извършванъ обичаятъ *„Иванка"*, който въ основата си е единъ и сжщъ съ „Еньовата буля". При него вмѣсто забуленото малко момиченце („Еня", или „Еньова буля") има кукла, направена отъ стомна и облѣчена въ момински дрехи. И при този обичай има съответни гадания.

Най-сетне, съ Еньовдень сж свързани и множество *иманярски повѣрия*, споредъ ксито презъ тази нощь скритото въ земята имане се показвало чрезъ самопоказващъ се на мѣстото синь пламъкъ, и презъ тази нощь такова имане най-лесно може да се изкопае и вземе.

Това множество повѣрия и постжпки се обяснява съ календарното положение на праздника. Именно, той е почти на слънчевото пресилване, т. е. тогава, когато настава обратъ въ слънчевия кржговратъ. Поне отъ този день тази промѣна въ природата започва да се забелязва, което личи отъ споменатитѣ още въ началото вѣрвания. Всѣка лѣковита билка е всжщность отвръщаща болестьта. Следователно за разбирането на непросвѣтения тя ще

бѫде повече отвръщаща, т. е. повече лѣковита, ако се откѫсне въ деня на слънчевото обръщене. — Огньове се палятъ и прескачатъ пакъ на това основание, очистване отъ зло, отвръщане. — Обирането на плодородието е едно отвръщане на плодородието отъ естествения му пѫть, т. е. отъ една нива къмъ друга. А иманярското повѣрие е въ връзка и съ една по-особита представа, че на този день и небето се отваряло.

ВАРТОЛОМЕЙ (11 юний), ЕЛИСЕЙ (13 юний) и ВИДО (14 юний)

Интересна група отъ светци въ народнитѣ представи е групата на св. апостоли Вартоломей и и Варнава, св. пророкъ Елисей и св. Германъ. Исторически най-несъвмѣстими, тъй като между тѣхъ има и отъ стария и отъ новия завети, па и отъ къснитѣ вѣкове на християнството. Дори въ групата влиза и „Видо", личность, която народътъ си е създалъ отъ праздника „Видовдень" — 14 юний. Една баба въ Елховско така ги характеризува: „Видо види, Германъ гърми, Вътоломея и Варнава вътятъ и ломатъ, а Лисеа — лиска та вали".

На *Вартоломеевдень (11 юний)* нѣкои смѣтатъ, че слънцето се превръта къмъ зима, затова сутриньта излизатъ да го гледатъ какъ изгрѣва и се обръща. Добре било да се види. На сѫщия день се празднува и ап. Варнава. Праздникътъ се пази най-вече за отъ градушка.

На 14 юний е *св. Елисей*. Сѫщо така опасенъ градушкарь. Освенъ това празднуватъ го моми, жени и мѫже, *за да не имъ капе косата*. Освенъ

това до този день най-късно трѣбва да се сѣе просото, за да никне и да даде добъръ плодъ: *„До Елисея ако сѣешъ, ще жънешъ*, по Елисея ако сѣешъ, нѣма да жънешъ!“ казватъ. Въ нѣкои македонски покрайнини, като сѣятъ на този день, казватъ „Елисея сѣя!“

Вѣрванията и обичаитѣ, свързани съ тѣзи нѣколко праздника, включително и Св. Германъ, сж резултатъ отъ особения звуковъ видъ на имената. Както отъ „Германъ“ може човѣкътъ изъ народа да се подсѣти за „гърмежъ“, така отъ „Вьртоломей“ лесно се дохожда до „върти-ломи“, както се казва за действието на бурята и градушката. Че е така, личи отъ формата „Вьртоломъ“, въ която се явява името по нѣкои мѣста. На това осмисляне на името се дължи и вѣрването за завъртането на слънцето. — Отъ „Елисей“ пъкъ лесно се идва до смисъла „сѣя“ или до „лисо“, т. е. обезвласено мѣсто на главата. Оттамъ и обичая да се празднува противъ косопадъ.

ПЕТРОВДЕНЬ, ПАВЛОВДЕНЬ

29 юний

Като се каже „по Петровдень“, то се разбира *посрьдъ* лѣто. „На Петровдень жито се пече“, затова и св. Петъръ разрешилъ да не го празднуватъ строго: „До пладне седи у дома, отпладне върви жъни“ — казватъ въ Пазарджишко — „свети Петъръ се не сърди“.

Всжщность, на 29 юний е деньтъ на двамата апостоли Петъръ и Павелъ, които народътъ схваща *като едно лице*. Така поне личи отъ поговорката

„Каквото Петъръ, таквозъ Павелъ" или отъ анекдота, че 12-тѣ апостоли, чийто праздникъ е на следния день, посъветвали въ единъ случай людетѣ да идатъ при Петра и Павла и тѣхъ да питатъ, дали да празднуватъ тия два дена. „Той е единъ, — рекли тѣ, — а ние сме дванадесеть, та нѣма да дойдемъ до съгласие!"

Въ други случаи, смѣтайки ги правилно за двама светци, народътъ ги раздѣля и по дни, като *Петровденъ е день само за св. Петра, а следниятъ день е „Павловденъ"*. И както винаги народътъ си твори, щомъ нѣкои названия му даватъ възможность, той е създалъ и поговорката „Петъръ — вѣтъръ, Павлю — пали!" а следъ това и практическото повеление: „На Петровденъ да жънешъ, за да не го одуха; на Павловденъ лежъ по очи, за да го не запали!"

Почти повсемѣстенъ обичай е *на Петровденъ да се коли пиле*, понегде *за курбанъ*, понегде тъй е прието като *обичайно ястие*. Има и една пѣсень: „Не мѣтай се, не хвърляй се, Ивано, Иванке, като ягне на Гергьовденъ, като пиле на Петровденъ!" „Ягне гергьовско" и „пиле петровско" сж изрази, въ които е отразенъ обичаятъ да се коли като курбанъ първото агне или първото пиле. Отъ тия дни се прояжда агнешко и пилешко месо. Колкото за Петровденъ, на много мѣста *до него не се ядатъ и ябълки (петровки)*. Най-напредъ на този день се разнасятъ „за Богъ да прости", па тогазъ се употрѣбятъ у дома.

Въ този обичай съ пилето и ябълкитѣ имаме типична проява на *задушнишки схващания*, споредъ които отъ всѣко ново ястие, отъ всѣки новъ плодъ да се даде най-напредъ на умрѣлитѣ. Душитѣ на умрѣлитѣ виждатъ и, ако не се почетатъ, сърдятъ се, па може и да пакостятъ или да се измѫчватъ.

ЛѢТНИ СВ. АТАНАСЪ — 5 юлий; ПРОКОПИЙ — 8 юлий

Денѣтъ на *преподобния Атанасий Атонски*, 5 юлий, е почти шесть месеца следъ праздника на св. Атанасия Велики (18 януарий). Народътъ означава единия като „зимни“ св. Атанасъ, другия като „лѣтни“. Това означение обаче не прави разлика между личноститѣ на светцитѣ. — *За народа св. Атанасъ е единъ*, само че идва два пѫти презъ годината. Първия пѫть се явява съ тънко копринено облѣкло, за да измоли отъ Бога или просто да доведе лѣтото, а втория пѫть — наметнатъ съ кожухъ — извиква зимата. Ето какъ си го представятъ, напр., копривщенци. Облѣченъ въ кожухъ и въ топла рунтава шапка, св. Атанасъ излиза презъ нощьта срещу този день и пѣе:

Ял-л-ла-а
Иди, зимо, отиди си, лѣто,
И закарай вакли овце
Да зимуватъ, да нощуватъ
И изпѫди щъркелитѣ,
Щъркелитѣ съ ластовички!
Дойди, зимо, иди, лѣто!
Дойди, зимо, та донеси,
Та донеси дълги нощи
Съ седѣнки, съ предѣнки!

Пѣсеньта му е противоположна на оная, съ която се пѫди зимата и се вика лѣтото.

Въ мѣста, гдето по-късно узрѣва житото, праздникътъ се нарича *„жътварь“*, защото отъ този день захващатъ да жънатъ. Въ връзка съ това му значение е и обичаятъ въ нѣкои балкански покрайнини *„кокоша църква“*, на който се колятъ черни кокошки за курбанъ и тържествено се обстойватъ и изяждатъ.

Вѣрването за повикване на зимата е възникнало *като противопоставяне на вѣрванията, свързани съ зимния Св. Атанасъ.*

На много мѣста Св. Прокопия *празднуватъ пчеларитѣ.* Нѣкжде правятъ следното: домакинята приготвя за този день два кравая. Единиятъ се нарича „боговица", а другиятъ — „светецъ за *св. Прокопия*". Предъ изгрѣвъ слънце, т. е. преди пчелитѣ да сж се събудили, жената отнася краваитѣ при кошеритѣ, тамъ ги прикадява съ тамянъ и, като ги намазва съ медъ, разнася ги по село да ги раздаде, *за да събиратъ повече медъ.* На други мѣста следъ тази церемония стопанитѣ подрѣзватъ за пръвъ пжть пититѣ и изваждатъ медъ. Този медъ слагатъ на трапезата, та свещеникътъ му отчита молитва. Отъ меда запазватъ презъ годината, защото билъ лѣковитъ.

Всички тия обичаи ставатъ поради вѣрването, че по такъвъ начинъ пчелитѣ ще „прокопсуватъ", т. е. ще иматъ придобивъ. Така праздникътъ се тачи и зарадъ децата: „Трѣбва да го държиме Прокопия за децата да ни прокопсатъ", казватъ прилепчанки. *Тамъ, гдето този гръцки глаголъ не се употрѣбя въ езика, нѣма тия обичаи.*

ГОРЕЩЛЯЦИ (ЧУРИЦИ)

15, 16 и 17 юлий

Една отъ най-честитѣ беди въ живота на човѣка е огъньтъ, пожарътъ. Тази стихия може да унищожи дома и цѣлия имотъ по полето на човѣка: снопи, сѣно, жито, кошари съ добитъкъ и пр. Затова и вниманието на народа въ тази посока е голѣмо. Поговорката „Пази се като отъ огънь" има

и този смисълъ. Много отъ праздницитѣ на лѣтото се почитатъ именно за противъ пожаръ. Такъвъ е Павловденъ, такива сж и други. Но особено признание като такива иматъ днитѣ „*Св. Кирикъ и Юлита*“ — 15 юлий, „*Св. Атиногенъ*“ — 16 юлий и „*Св. Марина*“ — 17 юлий. Тия три дена се празднуватъ подъ общото име „*Чурици*“ или „*Горещляци*“. *Който не ги празднува, ще пострада отъ огънь, въ каквато и да било форма.* Празднуването е извънредно строго.

Нѣкога на първия „Горещлякъ“ угасявали огъня въ домашното огнище и чакъ на третия го запалвали пакъ, като за тази цель хващали „живъ огънь“, или още наричанъ „новъ огънь“. Хващали го, като триели силно едно о друго две сухи дървета. Така обредно огъньтъ се подновявалъ всѣка година на този день. . .

Вѣрва се, че топлитѣ извори презъ тия дни сж най-лѣковити, затуй тогава *се предпочита да се ходи на бани за лѣкуване.* И зарадъ това било достатъчно на тия три дена да се потопи човѣкъ по три пжти въ банята.

Празднуването на тия дни въ миналото е било така строго, че и турскитѣ бейове и господари на чифлици сж бивали принуждавани отъ ратаитѣ-българи да ги зачитатъ. Споредъ единъ твърде разпространенъ народенъ анекдотъ единъ лошъ бей не давалъ мира на ратаитѣ си презъ лѣтото. Тѣ трѣбвало да работятъ безъ почивка и день и нощь, за да прибератъ многото посѣви. „Праздникъ-мразникъ, билмемъ!“ казвалъ той. Предъ деня на св. Кирикъ и Юлита му обадили за лошия праздникъ, но той пакъ нахокалъ ратаитѣ. На утрото, както се връщали колитѣ съ снопи, придружавани и отъ него самия, настанала буря и загърмѣло. Скрили се подъ колитѣ и, неизвестно какъ, „гръмъ“ запалилъ една отъ

тѣхъ. На следнитѣ години онзи турчинъ седмица порано питалъ кога е „горещото“, за да не сбъркатъ да работятъ.

Въ основата на вѣрването за тия праздници има много старо почитане на огъня-пакостникъ. А защо е свързано тъкмо съ тия християнски мѫченици, които не сѫ имали нищо общо съ огъня? Обяснение на това дава пакъ особеният начинъ на народа да тълкува нѣкои чужди имена, смисълътъ на които не му е познатъ. Именно, *името „Кирикъ“ въ западнитѣ български краища се свързва съ думата „чурекъ“, която значи пушекъ, огънь. Въ името „Атиногенъ“ народътъ вижда пакъ думата „огинь“.* А св. Марина, наречена заради съседството си съ първитѣ два праздника „Огнена Мария“, въ случая представя едно допълнение, за да се получи трайностьта на групата, по силата на голѣмата роля на числото три въ народната вѣра и въ народнитѣ обичаи.

СВ. ИЛИЯ ГРѢМОВНИКЪ

20 юлий

Въ своитѣ пѣсни или въ вѣрванията си нашиятъ народъ нарича прор. Илия *„св. Илия Гръмовникъ“, „св. Илия Гръмоломникъ“, „св. Илия Гръмодолецъ“* или *„Гръмовитъ Илия“*. Това е, защото се смѣта като причинитель на гърмотевицитѣ. Причинява ги той съ своята колесница, въ шесть (или четири или неопредѣлено много) коня.

И това препускане по небето не е така безъ причина за народа. Ето какъ го разбиратъ понегде: „Когато гърми, св. Илия препуска огнената си кола

подиръ ламитѣ, които ядатъ житото; когато трещи, тогава св. Илия удря ламята; ако не бѣше св. Илия да гони и убива ламитѣ, нѣмаше да има берекетъ".

Въ пѣсенна форма тази представа има следния видъ:

Попаднале деветь кучки лами,
Попаднале по Охридско поле,
Попаднале по Царей кладенци
Да зобаетъ пребѣла пченица,
Па се чуди старъ свети Илия,
Що да чинитъ, какъ да ги загубитъ,
Да загубитъ деветь кучки лами!

На св. Илия понѣкога се преписватъ интересни своеобразности. Той, напримѣръ, никога *не помнѣлъ кога му е деньтъ*, т. е. именния си день.

„И по-добре, казва народътъ, че не го помни, защото е малко луда глава, та, ако знае, ще се понапие, ще направи много лудории, може и свѣта да поизтрепе!" Въ връзка съ това пакъ у народа се разправя и следното предание: „Света Мария Магдалина, чийто праздникъ е два дена следъ Илиндень, била сестра на св. Илия. На своя именъ день тя тръгнала да иде на черква. Срещналъ я братъ ѝ и я попиталъ кѫде отива.

— На черква, рекла тя, нали ми е деня днеска!

— Ехъ, рекълъ той, кога ли ще дойде и моятъ день!

— Та той сеѫмина, оня день бѣше, ти си го забравилъ! — рекла сестра му.

На това той съ съжаление отвърналъ: „Да бѣхъ знаялъ, така щѣхъ да се повеселя, че да ме запомнятъ!"

Както много лѣтни празници, така и Илиндень се празднува за отъ *градушка* и за отъ *пожаръ*. Най-често на Илиндень се коли курбанъ кокошка или пѣтелъ. За тази цель се заколва най-стариятъ пѣтелъ, значи става *подмладяването на пѣтела*

Най-често Илиндень е покровителственъ *праздникъ на кожаритѣ, кожухаритѣ, грънчаритѣ и керемидаритѣ.*

Обяснението на всички тия представи днесъ у нашия народъ е сравнително лесно, като се знае типичното изображение на св. Илия съ огнената колесница и хвърковатитѣ коне по икони и по стенитѣ на черковитѣ. Това пъкъ изображение е възъ основа на библейското предание, че пророкъ Илия се възнесълъ живъ на небето съ огнена колесница, която Богъ му изпратилъ. Една друга подробность е любопитна за обяснение на кожухарскитѣ и кожарскитѣ обичаи: когато се възнасялъ, св. Илия пустналъ отъ небето кожуха си, за да го вземе пророкъ Йезекия, та по такъвъ начинъ да наследи пророческия му даръ.

Ламитѣ, свързани съ св. Илия, сж взети изъ по-старитѣ ни славянски вѣрвания, а грънчарското празднуване е вслѣдствие на свързване на думитѣ „грѣмовитость“ и „грънчарство“, т. е. на тъй наричаната „народна етимология“, а може и на обстоятелството, че и грънчари и керемидчии иматъ работа съ силно слънце, съ огънь за изпичане на своитѣ произведения.

ПАНТЕЛЕЙ ПѢТНИКЪ

27 юлий

На 27 юлий е празникътъ на светитѣ Седмочисленици. Като народенъ праздникъ св. Седмочисленици биватъ празднувани въ Охридско и други западнобългарски краища, които сж близу около манастира Св. Наумъ и църквата на Св. Климентъ въ Охридъ. „Златниятъ светецъ-покровитель Климентъ и мощниятъ чудотворецъ св. Наумъ“ сж

„живитѣ“ представители на седмината български светий.

Въ сѫщия день църквата чествува паметьта и на *великомѫченика Пантелей*. На много мѣста на този день стават голѣми събори и панаири. Такъвъ забележителенъ съборъ става, напримѣръ, въ с. Бояна при София, който съборъ е въ връзка съ твърде старинната боянска черква Св. Николай — Св. Пантелеймонъ. Не по-малко забележителенъ е съборътъ и въ гр. Охридъ въ връзка съ старинната църква на св. Климента.

Едно отъ най-разпространенитѣ вѣрвания, свързани съ този день, е, че на св. Пантелей ластовицитѣ и щъркелитѣ *отлитатъ за топлитѣ страни*, или „се събиратъ да пѫтуватъ“. Близко до това е вѣрването, че този день е щастливъ за пѫтуване: онзи, който има да пѫтува на далеко, добре е да тръгне на Св. Пантелей, та да му е леко пѫтуването.

На много мѣста Св. Пантелей се празднува строго за *отъ буря*, *отъ наводнение*, като разправятъ случки изъ своя животъ и изъ живота на бащи и майки, дѣди и баби, споредъ които добитъци, човѣци, кѫщи и др. имоти сѫ били отнасяни или наводнявани, следъ като пострадалитѣ не сѫ зачели св. Пантелея. По нѣкои мѣста на този день децата викатъ по време на игритѣ си „Пантелея-лея, Пантелея лея!“ Близъкъ до този обичай е и обичаятъ да се празднува този день и „*за отъ градъ*“, като главно не се работи по полето и по нивитѣ.

Друга особеность на този день е, че той *се празднува отъ врачкитѣ*. На този день тѣ нищо не врачуватъ и болни не приематъ при себе си, че св. Пантелей ще ги накаже.

Въ основата на всички тия постѫпки въ деня на свети Пантелеймона лежи пакъ народното тълкуване на името „Пантелеймонъ“. „То е гръцко име

и за първитѣ славяни-християни не е било понятно. Българинътъ го е свързалъ съ *„пать“*, *„пѫть“*, отгдето е и изразътъ „Пантелей-пѫтникъ“. Това свръзване на Пантелей съ думата пѫть е станало следъ X и XI вѣкове, когато думата пѫть е звучела *„пантъ“*. Тогава е било много лесно да дойде на човѣкъ до ума думата „пѫтникъ“.

Друго отъ основанията за вѣрванията и обичаитѣ е това, че народътъ свръзва името съ глагола „лѣя“, „изливамъ“ — Пантелей. А трето — зарадъ врачкитѣ — е съзирането въ името Пантелей думата *„панти“*, т. е. *„карти за игра“*. На много мѣста заради гаданията, които извършватъ съ карти, врачкитѣ биватъ наричани „пантаджийки“. Та Пантелей е праздникъ на пантаджийкитѣ.

МАКАВЕЦ

1 август

На първия день на августъ църквата празднува паметьта на седемтѣ мѫченици братя Макавеи. Нашиятъ народъ, излизайки отъ броя на мѫченицитѣ, имъ е посветилъ толкова дни, колкото сѫ и тѣ. На нѣкои мѣста този брой е станалъ въ народното съзнание 6, на други — 12. Така че *първитѣ шесть или първитѣ дванадесеть дена на августъ сѫ народнитѣ праздници „Макавеи“*.

А понеже народната стопанска година започва отъ 1 септември, то и тия първи дни отъ последния месецъ на старата стопанска година се вематъ като предсказатели за времето и плодородието презъ следващата. Така на нѣкои мѣста „първиятъ Макавей“ е нареченъ за месецъ септември, вториятъ —

за октомврий, третиятъ — ноемврий, четвъртиятъ — декемврий, петиятъ — януарий и т. н. до дванадесетия, т. е. августъ. Внимава се да се забележи какво е времето презъ всѣки отъ тия 12 дена: слънчево, дъждовно, вѣтровито или нѣкакво смѣсено, промѣнливо; *и каквото бѫде презъ тѣхъ, такова ще бѫде презъ съответнитѣ мѣсеци.* Народната паметь понегде е допустнала, щото тия „Макавеи" да се зачитатъ презъ последнитѣ 12 дена на августъ, както е въ Охридско.

Народътъ, като свръзва името *„Макавей" съ думата „мака", т. е. „мѫка"*, празднува първия день и „за да не преживява мѫки и болки" презъ годината; така може да се тълкува и въздържането отъ предене въ Велесъ, за да не болятъ пръститѣ. Другаде не ператъ, не тъкатъ, не кѫпятъ децата.

Единъ интересенъ обичай има изъ северозападнобългарски краища на „първия Макавей". Именно, *на този день зетьоветѣ отиватъ на гости на своитѣ тъстове и тъщи.* Следъ угощението най-стариятъ зетъ взима приготвенъ за тая цель толумъ и почва да бие съ него своитѣ баджанаци. Той ги гони изъ гумното, докато се хубаво нашегуватъ и натичатъ. Този обичай се прави, *за да бѫдатъ кравитѣ, овцетѣ и кобилитѣ плодовити.* Въ връзка съ това е и поговорката: „Макавей — баджанашки день!" или „Като зетъ на Макавей се е разлудѣлъ!" или „Баджанацитѣ се на Макавий икрамосватъ!" или „Тъкми се, утре е Макавей, ще дойдатъ шуреитѣ!" казватъ въ Панагюрище, като свръзватъ съ това и нѣкакъвъ неприличенъ анекдотъ. Този характеръ на анекдота, както и основниятъ смисълъ на обичая съ гоненето на зетьоветѣ показватъ, че имаме единъ твърде любопитенъ есененъ оплодителенъ обичай, за чието пълно обяснение, обаче, сѫ необходими да се събератъ още податки у нашия

народъ. Въ други страни и у други народи имаме подобни обичаи, обаче свързани съ други случаи презъ есеньта, а не съ праздника на Макавеитѣ.

ГОЛѢМА БОГОРОДИЦА

15 августъ

Света Богородица се радва на голѣма почитъ у народа, което отговаря на нейното първенствуващо положение между другитѣ светци. Имаме, напр., нѣколко празника въ нейна честь, а именно: „Рождество Багородично“ (8 септемвий) „Благовещение“ — праздникъ на зачатието у Богородица (25 мартъ), „Сретение“ — молитвенъ праздникъ на Богородица (2 февруарий), „Съборъ на св. Богородица“ или просто „Св. Богородица“ (вториятъ день на Коледа), „Въведение Богородично“ (21 ноември) и „Успѣние Богородично“ (15 августъ). Това сж *шесть официално тачени празника въ честь на Божията Майка*. Твърде интересно и сполучливо е нарекълъ народътъ първия и последния отъ праздницитѣ. Това отъ една страна отговаря на възраститѣ на св. Богородица, които се честуватъ, а отъ друга — на значението, което имъ дава самата черква: новороденатa Богородица — „Малка Богородица“, възрастната, вече покойница — „Голѣма Богородица“.

„Голѣмата Богородица“ е такава и поради двуседмичния постъ, който е свързанъ съ нея. *„Богородични пости“* сж твърде важни и строги. Народътъ ги уважава еднакво съ „Великитѣ пости“. Споредъ мнението на народа тѣ сж откжснати отъ

Великденскитѣ. Презъ тѣхъ сѫщо тъй не се играятъ хора и пѣсни не се пѣятъ: пълна жалейка за великата смърть.

Съ този день нѣма свързани нѣкои особени обичаи у народа. Постоянно е само *заколването на курбанъ*. Въ нѣкои мѣста курбанътъ е общоселски, а другаде бива семеенъ, завещанъ отъ дѣди и прадѣди. Курбанътъ бива шиле или овенъ.

Забележителенъ е праздникътъ „Голѣма Богородица“ съ *голѣмитѣ събори*, които ставатъ на него. Почти вредомъ, гдето има манастиръ и черква „Успѣние Богородично“, ставатъ такива събори. Отъ надъ 200-тѣ църкви и манастира, посветени на този праздникъ, повечето сѫ свързани съ събори и панаири. Въ днитѣ на най-усилена земедѣлска работа народътъ намира случай да си почине душевно и физически, като вземе участие въ домашния съборъ или отиде въ съседното село да сборува. Между всички тия голѣми храмови праздници и събори, *тия на Бачковския и на Троянския манастиръ държатъ първенство*. Нѣколко дена преди праздника отъ всички български краища се отправятъ жени и мѫже за тамъ. Покрай богатитѣ и старинни църкви и манастирски постройки, които има възможность да види, народътъ напълня окото си и съ хубавата природа около тѣхъ, па наслади и душата си съ тържествената богослужба, посети и много мѣста отъ околноститѣ, свързани съ предания за историята на манастира или за чудесата на светитѣ образи на света Богородица. А знае се, че св. Богородица се радва на най-много чудотворни икони. Съ така обогатена душа народътъ се връща у дома си, за да разправя и поучава.

СВЕТИ СИМЕОНЪ

1 септемврий

Първиятъ день на септемврий е посветенъ на св Симеонъ стълпникъ. У народа се нарича „*Симеоновдень*“, „*Свети Симеонъ*“, или „*Нова година*“. Последното название е интересно отъ това гледище, че се явява като втора нова година въ народния календаръ. Трѣбва да се забележи, че въ този случай имаме наистина едно календарно начало: стопанската година привършва съ прибирането на плодоветѣ отъ лѣтото и *започва съ засѣването на новитѣ* посѣви презъ есеньта. Идеята за нова година въ началото на есеньта, следователно, е само стопанска.

И, наистина, цѣлиятъ празниченъ смисълъ на Св. Симеонъ има *земедѣлски характеръ*. Най-често на този день всѣки земедѣлецъ хвърля по единъ тържественъ и обреденъ начинъ първото семе въ земята. Това първо засѣване става съ много, макаръ и често пѫти дребни, изисквания.

Обикновено на Св. Симеонъ рано сутриньта, облѣченъ въ чисти дрехи, орачътъ занася семето въ черква, та *свещеникътъ да му отчете молитва*. Като натовари колата, преди да тръгне, орачътъ се прекръства и каже: „Хайде, Боже, помози! И до година съ здраве! *да се роди* и на трънъ и подъ трънъ!“ Орачътъ е премѣненъ *въ чисти дрехи*, той е накиченъ съ цвѣте; накичени сѫ и воловетѣ (или конетѣ), накичено е и ралото, и плугътъ. Киткитѣ сѫ *вързани съ червенъ конецъ*. — Стопанката е изпекла *пръсна пита отъ чисто брашно* и още топла я дава на орача. На много мѣста *заколватъ кокошка за орача* и обварена му я слагатъ въ торбата. Но, преди да тръгне да излиза, предъ колата и предъ него бива поставена *жарава, презъ която трѣбва да минатъ*. На нѣкои мѣста само колата бива об-

граждана съ жарава. Това става съ мисъльта житото да бѫде „чисто като жарьта“ или „да мине презъ огъня, та да е чисто“.

На нивата, следъ молитва и благословия, орачътъ пристѫпва къмъ засѣване. Но най-напредъ семето понегде бива *прекарвано презъ дупката на теслата*, да е пълно и тежко. А когато орачътъ седне да се храни, той *дава часть отъ питата на воловетъ*. Понегде преди да разломи питата той я *търкулва изъ браздата* — „да се роди“. — *Коститѣ отъ кокошката биватъ заравяни въ нивата* — „курбанъ на нивата“. Въ Ломско пъкъ заколватъ кокошката надъ шиника съ жито, та кръвьта да изтече въ житото. Това кърваво жито се засѣва — „за берекетъ“.

Презъ този день почти вредомъ *не се изнася нищо отъ кѫщи да се дава въ заемъ*, защото плодородието ще бѣга отъ тази кѫща. *Не се слага черенъ сѫдъ на огъня*, защото чернилка ще хваща по житото.

За да бѫде житото пъкъ едро и хубаво или гѫсто, въ чувала съ семето на този день *се слагатъ чесънъ, дрънки, орѣхи, лешници, четки и др. подобни*. Зарадъ чистотата на плодородието пъкъ се слагатъ сребърни предмети: гривни, пръстени, пафти и пр.

Явно е, всички почти обичаи на този день иматъ *изключително магиченъ характеръ*: чистота — предизвиква чисто, неръждивото — пакъ чисто, едрото — едро, гѫстото — гѫстота на стърковетѣ, черното — чернилка; огъньтъ изгаря лошото или предизвиква така очистване, чистота; червенината — отгонва, питата — хлѣбность. Само употрѣбата на кокошка ще да е *остатъкъ отъ разрушени по-стари митологически вѣрвания*.

МАЛА БОГОРОДИЦА

8 септемврий

Рождество Богородично, 8 септември, е голѣмъ праздникъ и за черквата и за народа. „*Мала Богородица*“ народътъ го нарича не толкова, защото съ това желае да подчертае значението му като по-неважень отъ „Успѣние Богородично“, а защото на този день се чествува малката, новороденатa Богородичка.

Нѣкои особени обичаи у народа нѣма на този праздникъ, освенъ това, че на него день ставатъ на много мѣста *събори и панаири*. Тия събори сж толкова по-весели и по-шумни, защото ставатъ въ време, когато полската работа, най-вече тази усилената по прибиране на посѣвитѣ, е привършена. Оставатъ само нѣкои овощки, главно орѣхитѣ и гроздето, чието прибиране не тревожи, а само развлича човѣка (то е колкото уморително, повече забавно). За това и на този день народътъ помасово ходи на по-далечни събори. Особено многолюдно и отъ далече е посещаването на Рилския манастиръ Св. Иванъ.

Отъ стопанскитѣ работи съ този день сж свързани на нѣкои мѣста *бруленето на орѣхитѣ*. То е желано най-вече отъ младежьта, тъй като е свързано съ сржчности при катеренето по грамаднитѣ орѣхови дървета. Тамъ, гдето има голѣми орѣшаци, бруленето въ единъ день, а особено ако то става на Мала Богородица, е единъ отъ най-интереснитѣ дни, очакванъ съ нетърпение.

Св. Богородица се почита като най-голѣма защитница на майкитѣ, на родилкитѣ, на децата. Божествена майка, тя познава най-добре всички страдания на майчиното сърдце, споредъ пѣсеньта у

народа: „Замѫчи се Божа майка, отъ Игнаждень до Коледа, та си роди Млада Бога, Млада Бога и Божича!“ Освенъ тия мѫки у народа сѫществува известно съзнание и за ония страдания, съ които е свързано бѣгството на Божественото семейство въ Египетъ, ами мѫкитѣ по преследвания, по осѫждения и разпънатъ Синъ . . . Ето защо и най-основателни и напълно естествени сѫ най-честитѣ молитви на майкитѣ при всички молитвени или благодарствени излияния при разни случаи съ децата имъ въ живота: „Миличка Св. Богородичке, запази ми детето!“ или „Св. Богородичка да го пази, да го чува!“ и пр. На това основание сѫществува и почти повсемѣстниятъ обичай *Мала Богородица да се празднува отъ майкитѣ за здраве на децата;* на сѫщото основание е и обичаятъ *да се кръщаватъ най често децата съ име Мария*, което значи, че детето съ име „Мария“ се отдава на закрилата на Божията майка, която сѫщо се е наричала Мария.

ГОСПОДЯ ЦѪРКВА (КОКОША ЦѪРКВА, БОЖѪ ДУХѪ)

Това сѫ три различни имена на единъ религиозенъ обичай, който става въ началото на месецъ октомврий, именно въ първия понедѣлникъ или въ първата сѫбота преди Петковдень. Този обичай представя единъ видъ обредно завършване на лѣтото съ неговитѣ земни дарове: следъ като отъ полето е прибранъ всичкиятъ плодъ. Насрѣдъ село или на нѣкое оброчище край село заколватъ селски курбанъ — овенъ или бикъ. Като бѫде сготвенъ курбанътъ, възрастнитѣ жени отиватъ тамъ съ мѫжетѣ

си и занасятъ колаци, вино, паници и лъжици, па и празни котлета. (Сждинитѣ служатъ за гощаване тамъ съ гостба отъ курбана и за занасяне отъ него у дома). Въ нѣкои села вмѣсто бикъ или овенъ колятъ известенъ брой кокошки. Оттамъ и означението „Кокоша църква", което е въ смисълъ на „кокошо жертвоприношение". Както при всички курбански събрания и освещения, така и при „Кокошата църква", преди да пристжпятъ къмъ раззимане на курбана, преди да се разположатъ да се хранятъ, *всѣки жена раздава на съседкитѣ си за „Божъ духъ"*.

По всичко личи, че този обичай е представялъ *първоначално обредно завършване на старата година. Въ такъвъ случай той ще да е предхождалъ обредното засѣване на житото, което сега става на Св. Симеонъ стълпникъ* и което отбелязва началото на новата стопанска година. Че обичаятъ „Кокоша църква" е въ първоначална връзка съ земедѣлието, именно съ последното прибиране на посѣвитѣ, показва и принасянето на кокошки за курбани. А известно е, че птицата, и специално кокошката, е въ митологична свързаность съ посѣвитѣ. Не току така при дожънване се говори за „заколването на пѣтела" или за „изгонване на пилето" изъ нивата. Не току тъй и следъ свършване на вършитбата се коли пѣтелъ или кокошка, а понегде и следъ привършване на жътвата се прави това. Обичайна гостба на много мѣста при засѣване бива правена пакъ отъ кокошка, като коститѣ ѝ биватъ церемониално заравяни въ първата бразда при засѣването. Това е само изъ областьта на нашитѣ народни обичаи. А у всички останали славяни, па и у неславянитѣ, кокошката се почита като земедѣлска жертвена птица.

СВЕТИ ИВАНЪ РИЛСКИ

19 октомврий

Първиятъ български и изобщо южнославянски пустиножитель е *св. Иванъ Рилски чудотворецъ.* Той е живѣлъ и се е подвизавалъ въ дебритѣ на Рилската планина въ края на деветия и първата половина на десетия вѣкъ. Неговиятъ животъ е тѣсно свързанъ съ царуването на нашия царь Петъръ, синъ на Симеона велики. Царь Петъръ дори лично е ходилъ въ Рила, за да се срещне съ него. *Свети Иванъ се е поминалъ въ Рила на 18 августъ 946 година.* Още като пустинникъ той се прочулъ нашироко съ своя светъ и чудотворенъ животъ. Като светецъ и покровитель на българскитѣ земи се прославилъ още повече, следъ като царь Петъръ пренесълъ мощитѣ му въ Срѣдецъ (сегашната наша столица София), гдето стояли до 1195 година. *Презъ тази година на 19 октомврий (или по новъ стилъ на 1 ноемврий) по желанието на царь Иванъ Асенъ светитѣ му мощи били необикновено тържествено пренесени въ тогавашната наша столица Търново.* Мощитѣ на този нашъ голѣмъ светецъ сж странствували следъ това твърде много у насъ и въ чужбина, като на много мѣста по чужди манастири оставатъ отъ тѣхъ свещени кжсове и само една часть се прибира пакъ въ лоното на неговата пустиня, въ по-късно построения най-голѣмъ и най-славенъ български манастиръ, Рилскиятъ.

Разнесената още въ началото на десети вѣкъ слава на свети Ивана продължава да владѣе цѣлия български народъ непрекжснато до днесъ. И колкото този народъ е падалъ въ беди, толкова повече той е отправялъ своитѣ упования къмъ свети Ивана. По време на дългогодишното ни робува-

не подъ турцитѣ Рилскиятъ манастиръ е билъ едно отъ малкото всенародни светилища, гдето на български се е проповѣдвало, гдето на него се е писало, преписвало и четѣло. *Въ този манастиръ при останалитѣ мощи на светия отецъ народътъ е намиралъ утеха и изцѣление отъ всякакви скърби, люти беди и болести, а така сѫщо и укрепване на вѣрата въ бѫдещето на българщината, въ свободата на българския народъ.* Всички праздници — главно презъ лѣтото отъ Възнесение Христово до Мала Богородица — сѫ дни на поклонения отъ далечнитѣ покрайнини на българскитѣ земи. Пешъ, на коне, съ волски или конски коли, вѣрващитѣ пѫтуватъ съ седмици:здравитѣ—„за здраве", болнитѣ — „за изцѣление" отъ чудотворнитѣ мощи.Светата обитель е посещавана и при по-несгоднитѣ месеци. Вѣрата е по-силна отъ всѣка буря или виелица. Народътъ пѫтува не за праздни удоволствия. Ето защо на св. Иванъ има гости и на Великдень, па и късно презъ есеньта, особено въ деня, въ който се чествува пренасянето на мощитѣ му — 1 ноември.

Свидетелства за голѣмата вѣра въ този народенъ покровитель имаме вредомъ изъ народа. Нѣма село или градъ въ българскитѣ земи, гдето да не се знае за чудесата на свети Ивана. Тѣзи чудеса сѫ съ хиляди: нѣкои широко известни, други се знаятъ само отъ близкитѣ на ония, които сѫ били честити да усѣтятъ неговото благоволение. Често ще чуете за безнадеждно болното чедо на майка, излѣкувано по чудо отъ св. Ивана, явилъ се на сънъ на майка му; друга майка спасява момиченцето си отъ тежка болесть само като го измива на аязмото на св. Ивана; на трето мѣсто — неблагоразуменъ момъкъ почувствувалъ значително силно свещения гнѣвъ и светата благость на светеца;

другаде за изцѣление на бѣсновати, на менингитни, туберкулозни и пр. и пр. Всичко това представя огромно легендно богатство у нашия народъ и би било извънредно поучително, ако се събере.

И този праздникъ, безъ да бъде у народа шуменъ и блестещъ, както много други, е тихъ день на благодарность у много и много български кжщи за много и много български зарадвани родители.

ДИМИТРОВДЕНЬ (МИТРОВДЕНЬ)

26 октомврий

„Гергьовдень и Митровдень", „отъ Гергьовдень до Митровдень", така най-често нашиятъ селянинъ смѣта на полугодия въ стопанския си животъ. Всѣки господарь, който въ стопанството си не може да мине безъ прислужници, *услявя такива обикновено на полугодия и то непремѣнно съ срокове до поменатитѣ дни.* И да иска да пренебрегне тия срокове и да си послужи съ който и да било календарски день, не може, защото на ония, които се ценяватъ, това се вижда нередно. Приближаването на „Митровдень" носи множество вълнения на господари и ратаи, вълнения противоположни у еднитѣ и у другитѣ. Докато ратаитѣ се радватъ, че ще получатъ полугодишната си заплата, нови дрехи и нѣщо друго, за което сж се спазарили, и че ще иматъ единъ праздникъ, единъ свободенъ день, за да се покажатъ между народа, да се поотпустнатъ и повеселятъ, господаритѣ събиратъ пари за плата, приготвятъ обещаното и се чудятъ, кой да ходи съ стоката на самдень Димитровдень. Подобно е и съ слугитѣ изъ градоветѣ, дори и въ столицата.

Димитровдень като важенъ есененъ день е свързанъ и съ множество *практики и наблюдения, които иматъ гадателенъ характеръ*. По разни явления, свързани съ поведението на животнитѣ или съ състоянието на времето, народътъ сѫди за предстоещата зима или за следното лѣто. Така, напримѣръ, *ако месечината е пълна на Димитровдень*, ще бѫдатъ пълни кошеритѣ презъ следващото лѣто, ако е непълна — ще има слабо медъ. Това е по цѣло Българско, както навредъ се гледа, *дали говедата, излизайки на този день, ще се оближатъ* и какъ ще се оближатъ — отпредъ назадъ или отзадъ напредъ. По това сѫдятъ за силата на зимата: дали ще е преди или следъ Коледа. Гледа се още, дали на Димитровдень *говедата се завръщатъ отъ паша съ сламка въ устата*. Ако иматъ, то значи, че ще има люта зима и т. н. Гадае се сѫщо и по овцетѣ за зимата.

По отношение на гадателностьта Димитровдень е единъ отъ многото празднични, които се смѣтатъ като начало на новъ сезонъ.

МИШОВДЕНЬ (МИШИ ПРАЗДНИЦИ)

27 октомврий

Единъ извънредно интересенъ остатъкъ въ бита на нашия народъ още отъ прадавни времена имаме въ празднитѣ, *посветени на нѣкои вредителни животни, на звѣрове*. Такива сѫ, напр., „Вълчитѣ праздници“ презъ януарий, „Мечкиндень“, на Св. Андрея и др.; такива сѫ и „*Мишитѣ празднични*“, веднага следъ Димитровдень, или „Митровдень“, „*Мишовдень*“, на Св. Несторъ. Въ всички тия

праздници прозира съществуването на вѣра въ свърхестествената сила на едни или други животни и вѣра, че чрезъ известни постѫпки тази сила може да се обезвреди по отношение на човѣка. Това обезсилване може да става или по пѫтя на омилостивяване, или по пѫтя на нѣкакво магическо попрѣчване.

Типиченъ обичай на Мишовдень по цѣло Българско представя *„замазването очитѣ на мишкитѣ"*, което става по следния начинъ:

Една жена отъ семейството внася въ кѫщи избъркана червена пръсть за мазане и започва да маже пода. Същевременно друга жена отъ домашнитѣ присѫтствува и пита:

— Какво мажешъ?

— На мишкитѣ очитѣ мажа!

— Мажи, мажи, та да ги замажешъ! — Това се повтаря до три пѫти. Това като се направи, вѣрва се, че мишкитѣ нѣма да правятъ пакости презъ годината, защото нѣма да могатъ да видятъ на какво да пакостятъ.

Освенъ това женитѣ строго спазватъ на този день да не *работятъ съ такива материали, каквито мишкитѣ обичатъ да ядатъ.* Напр., не обработватъ вълна: не предатъ, не тъкатъ и не шиятъ, не кроятъ; избѣгватъ да се докосватъ до хамбаритѣ съ житото или до складоветѣ съ зимнини. Защото се вѣрва, че каквото бѫде похванато или изработено на Мишовдень, ще бѫде унищожено отъ мишкитѣ.

Понѣкѫде, както е изъ нѣкои родопски краища, горятъ мишкитѣ съ огънь, като поставятъ на дупкитѣ, изъ които излизатъ мишкитѣ, вѫглени жарава или главня огънь.

Интересно е, че по нѣкои мѣста, основавайки се на схващането, че *невѣстулката е врагъ на*

мишкитѣ, се е дошло до вѣрване, че *който празднува на „Мишовдень“ си навлича омразата на невѣстулкитѣ.*

Обичаятъ и вѣрванията за мишкитѣ сж много стари. Свръзването имъ съ свети Несторъ е резултатъ на народна етимология, получена чрезъ смѣсване на имената „Митаръ“ и „Нисторъ“ (отъ „Несторъ“). Че е тъй, показва и формата Мистровдень“, както я срѣщаме по нѣкои краища. А отъ „Мисторъ“ е могло да се дойде лесно до представата за мишкитѣ. Въ всѣки случай, прастариятъ обичай ще да е билъ късно есененъ и е привлѣченъ по-късно, презъ християнско време, къмъ праздника Несторовдень.

РАНГЕЛОВДЕНЬ и ЗАДУШНИЦА

8 ноемврий

Голѣмъ и „хаталия“ праздникъ се смѣта отъ цѣлия български народъ „*Рангеловдень*“. Това се дължи на повѣрието, че *свети Архангелъ взема душитѣ на хората*, т. е. свети Архангелъ е пратеникъ божи при людетѣ, за да приема душитѣ имъ, когато имъ свършва животътъ, и да ги отвежда на небето. Затова той е изписванъ и въ черквитѣ като облѣченъ въ желѣзна ризница *рицарь съ свити задъ плещитѣ му криле и съ голъ правъ мечъ*. Подъ краката му обикновено лежи умиращъ богатъ човѣкъ; мечътъ е опрѣнъ на гърдитѣ на умиращия, а въ лѣвата си ржка свети Рангелъ държи за носитѣ душичката му: малко голо човѣченце. Затова народътъ нарича св. Архангела още и „*душовадникъ*“ или „*вадодушникъ*“.

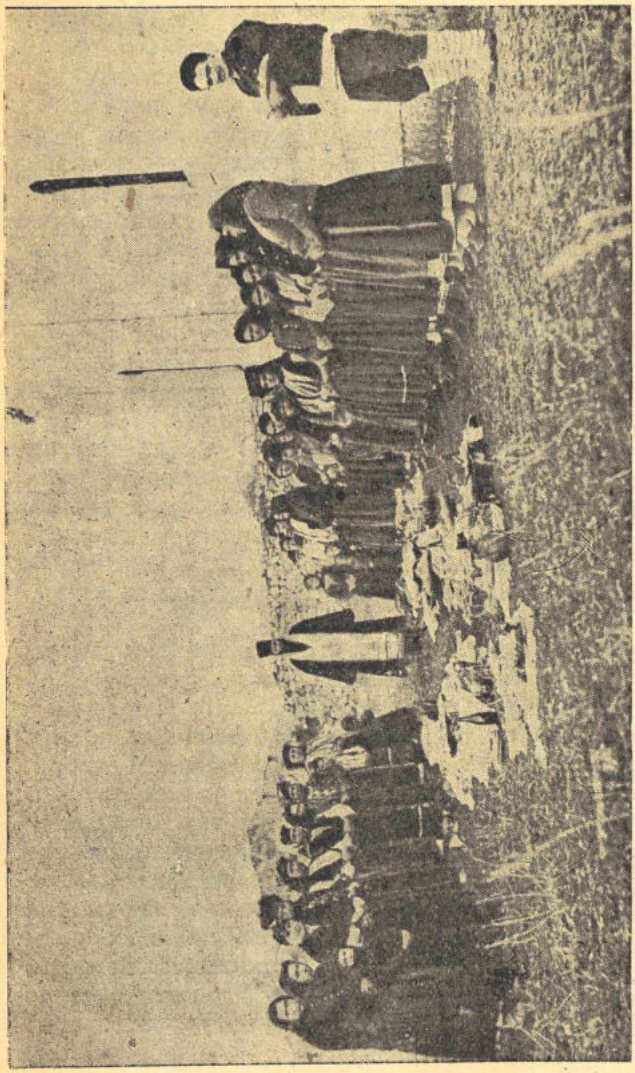

Задушница въ Русенско

Въпрѣки това, народътъ счита св. Архангела твърде милостивъ. Той, споредъ вѣрването, не можелъ да понася жалбитѣ и оплакванията на осиротѣлитѣ. Затова, споредъ народа, *той билъ глухъ*. Споредъ много приказки и религиозно-етични легенди той отказалъ да вземе душата на една болна майка съ малки деца, защото децата щѣли да осиротѣятъ и да бедствуватъ; отказалъ сжщо да отнеме душата и на единствената рожба на една майка; отложилъ умирачката и на своя кумецъ и пр. На тази негова човѣшка слабость Господь отговаря на приказкитѣ обикновено съ притчи, съ които доказва, че Богъ има грижата за всѣко сжщество на свѣта и че свети Архангелъ не бива да измѣня по своя воля божиитѣ наредби.

Поради всички тия представи за св. Архангела народътъ *го празднува „заради умирачка“, т. е. за по-леко умиране, да нѣма мжки на смъртния часъ*. За тази цель колятъ и курбани на този день.

Въ връзка съ Архангеловдень е и *есенната задушница*. Ето какъ става тази задушница въ Гюнелийска махала, Старозагорско:

Всѣка жена замѣсва и опича още въ петъкъ преди Архангеловдень два голѣми хлѣба, наречени „за Господа“ и „за Архангелъ Михаила“. Изпичатъ се и споредъ числото на умрѣлитѣ, които се споменаватъ, нѣколко малки хлѣбчета - „просфори“. Сутриньта жената слага тия хлѣбове на една софра; слага при тѣхъ и сждини съ ракия и вино, слага и сирене, ябълки, варено жито и пр. и всичко това отнася на гробищата. Тамъ женитѣ прекадяватъ гробоветѣ на своитѣ и ги преливатъ съ вода, донесена сжщо отъ дома. Следъ това всички се събиратъ на опредѣлено мѣсто въ гробищата и нареждатъ една до друга софритѣ си. Донесеното се нарежда строго по следния редъ на софритѣ: откъмъ

западната страна — виното и ракията, следъ това— хлѣбътъ „за Господа“, откъмъ изтокъ — „хлѣбътъ за Архангелъ Михаила“,а отстрани по равно — „просфоритѣ“. На всѣка „просфорка“ слагатъ по китка, една свѣщь, ябълка, малко грозде, сирене и жито. Всички жени стоятъ въ единъ редъ. Следъ това всѣка жена черпи своитѣ съседки въ реда съ ракия, на което тѣ казватъ „Богъ да прости“. Всѣка жена отлива предъ себе си и по малко вода, като смѣта, че съ това пои умрѣлитѣ. Подиръ това идва свещеникътъ, та отчита молитва, благославя хлѣба и взема по парче отъ всѣки хлѣбъ, а следъ него женитѣ раздаватъ помежду си всичко, каквото сж донесли за ядене, казвайки: „Вземи да споменешъ баща ми!“ (или братъ ми и пр.), а приемащата: „Богъ да прости!“

Като бжде раздадено по такъвъ начинъ всичко, всички жени насѣдватъ и изяждатъ каквото сж събрали, като се черпятъ съ бъклицитѣ. И следъ като *оставятъ отъ всичко и на гробоветѣ за покойницитѣ*, женитѣ си отиватъ по домоветѣ, спокойни, че *спомнили умрѣлитѣ и сж ги нахранили и напоили.*

Съ много малки изключения задушницитѣ ставатъ вредомъ у насъ по този начинъ. Трѣбва да се отбележи само, че *на всѣка задушница сж напълно еднакви ястията: така, на пролѣтнитѣ* задушници преобладаватъ млѣкото, яйцата, нѣкои ранни плодове, *а на есенната — всички плодове на лѣтото и есеньта. Затова на есенната задушница се носятъ ябълки, круши, грозде, нарове, зимни любеници, мушмули и изобщо всичко, каквото е набрано презъ есеньта. Това показва, че тия дни за умрѣлитѣ иматъ въ основата си първобитния обичай да се угостятъ, макаръ и по символиченъ начинъ, живѣещитѣ задъ гроба съ новитѣ плодове*

на земята. И този прастаръ култовъ обичай е билъ просто покритъ отъ Архангеловдень и отъ службата за св. Архангелъ.

ВЪЛЧИ ПРАЗДНИЦИ

9 — 16 ноемврий

Вредомъ у нашия народъ се празднуватъ дни зарадъ вълцитѣ. Най-често тия дни сѫ следъ Архангеловдень и сѫ известни подъ названията *„Вълчи праздници“*, *„Вучи дни“*, *„Вучляци“*. Тия дни по нѣкои мѣста продължаватъ цѣла седмица, на други мѣста сѫ шесть, на трети — деветь, десеть. На нѣкои мѣста пръвъ тѣхенъ день бива на Св. Мина, т. е. 11 ноемврий. Много по-рѣдко, и то изъ нѣкои западнобългарски краища, вълчитѣ праздници биватъ въ първитѣ дни на февруарий, т. е. сѫ свързани съ днитѣ *около свети Трифонъ.*

Презъ „Вълчитѣ праздници“ не се похваща работа или изобщо не се борави съ материали, които иматъ каквото и да било идейно отношение съ живота на вълцитѣ. Напримѣръ, не се преде, тъче и плете вълнено, не се шиятъ вълнени дрехи не се правятъ царвули, не бива да се излиза по гората или полето на работа съ добитъкъ и друго нѣщо подобно. Защото вълцитѣ въ такива случаи се ядосвали и търсѣли да накажатъ тогова, който е пристѫпилъ тия запрещения. „Имало е случаи, — казва въ предания народътъ, — когато човѣкъ, носещъ нѣщо изработено презъ тия праздници, бивалъ нападанъ отъ вълци и бивалъ изяжданъ заради това изработено“. Други анекдоти разказватъ какъ нѣкои бивали нападнати отъ вълци, които из-

яждали само онова, което е приготвено презъ „Вълчитѣ праздници", а човѣкътъ оставалъ непокѫтнатъ.

Най-многото, което женитѣ вършатъ презъ тия дни, главно на първия день, е *да измажатъ подоветѣ и стенитѣ на жилищнитѣ помѣщения.* Това е сѫщиятъ обичай, който става и на „Мишовдень": една маже, а друга пита, що върши. Отговорътъ е, че „замазва на вълка устата". Има и следнитѣ обичаи: сутриньта на Свети Мина домакинитѣ взематъ *домашнитѣ ножици и ги увиватъ стегнато* съ парцалъ или съ сиджимъ. И, когато едната ги връзва, друга я пита:

— Какво връзвашъ?

— На вълка устата.

— Връзвай, връзвай, да пукне дано!

На много мѣста на първия день *разнасятъ и погачи зарадъ вълцитѣ.*

Презъ всички тия нощи въ северозападнитѣ български краища се смѣта за „хаталия" да се ходи: *заболявало се отъ епидемия.*

А почти вредомъ се смѣта, че *последниятъ „вълчи день" е „най-хаталия".*

Всичко това говори за сѫществувала представа за нѣкаква *демоничность* на вълцитѣ. И като такива сѫщества къмъ тѣхъ се е действувало съ символични или магични постѫпки. Тази *свѣрхестественa одухотвореность* личи и отъ отношението на народа къмъ вълцитѣ, като означава числото имъ *както на човѣци* „двама", „двоица", „троица", „единакъ", „деветь души" и пр. Колкото пъкъ за схващането, че последниятъ день е „най-лошиятъ" (най-злополучниятъ), трѣбва да приемемъ, че има влияние отъ вѣрването, че последниятъ вълкъ въ глутницата е най-лошиятъ.

СВЕТИ КЛИМЕНТЪ ОХРИДСКИ

25 ноември

Всѣки народъ има своитѣ родни покровители-светци въ миналото, на което се уповава въ всички трудни случаи въ частния и обществен животъ. *Българскитѣ светци* сж много: тѣ стоятъ като на стража изъ всички покрайнини на роднитѣ ни земи. Св. Иванъ Рилски бди отъ най-високата планина Рила по цѣлия нашъ кржгозоръ: отъ истокъ до западъ, гдето българска речь се чува и говори. Неговитѣ последователи св. Иоакимъ Осоговски, св. Гаврилъ Лесновски, св. Иларионъ Мъгленски, св. Злата Мъгленска, св. Прохоръ Пчински — изъ срѣднобългарскитѣ планини, сж вѣковни пазители на вѣрата, на народната чистота и коравина на българина изъ предѣлитѣ между Вардаръ и Струма.

Първенецътъ светецъ, учительтъ на българитѣ изъ най-югозападнитѣ покрайнини, ученикътъ на св. св. Кирила и Методия и продължитель на тѣхното дѣло, е св. Климентъ Охридски. Заседналъ въ гр. Охридъ — изпратенъ тамъ още отъ царь Бориса, той се залавя за масовото просвѣщаване на българитѣ отвредъ. Така той образува *първия български университетъ*, чиито слушатели сж броели съ хиляди. И затова най-умѣстно св. Климентъ е избранъ за патронъ на нашия сегашенъ университетъ.

Каква е била славата на живия св. Климентъ показва това, *че още на времето си е билъ почитанъ като чудотворецъ, като изцѣритель и възкреситель.* Интересно е, *че като такъвъ той и днесъ бива почитанъ, най-вече въ Охридско и Стружко.* Въ тия околии и днесъ се носятъ множество и най-различни

легенди и предания за чудеснитѣ помощи, които населението изъ тия покрайнини е изпитало отъ благодатното присѫтствие на св. Климента. Едно отъ най-изразителнитѣ доказателства за привързаностьта и вѣрата на тамошното население къмъ този светецъ *е масовото кръщаване на децата съ името „Климентъ“* (*умалително* и галено „Климе“). Въ това отношение може да съперничи само *св. Наумъ*, първиятъ другарь на св. Климента, неговъ братъ во Христе и единъ отъ петимата ученици на св. св. Кирила и Методия.

АНДРЕОВДЕНЬ

30 ноемврий

Деньтъ на апостолъ Андрей Първозвани е бележитъ въ живота на народа. Има множество дребни практики, обичаи и вѣрвания, свързани съ този день. Почти навредъ на св. Андрея *варятъ жито, фасулъ или царевица, овесъ*, които се изяждатъ безъ особени церемонии. Така, просто: да се сварятъ и ядатъ варени. На нѣкои мѣста отъ тия варени семена се *хвърля възъ комина*, като понегде *се нарича за мечкитѣ, а другаде — високо да растатъ царевицитѣ* (*или житото*) *презъ идващата година.*

Въ повечето мѣста обичаятъ съ сваряването на житото и изобщо на семената е съпроводенъ съ следното тълкуване: варятъ се, *за да наедряватъ зърната* на посѣвитѣ презъ очакваното лѣто.

Въ известна връзка съ обичая да се наричатъ хвърленитѣ възъ комина семена за мечката е и легендата, *че св. Андрея билъ заповѣдникъ на мечкитѣ*, отъ него зависѣла всѣка опасность отъ тѣхъ и

че той е защитникъ отъ мечки. Дори се разправя, че той оралъ съ мечка. (Сжщата легенда сжществува и за св. Наума Охридски).

Единъ отъ характеристичнитѣ обачаи на този день е да го *празднуватъ младитѣ булки, за да забременяватъ*, или „да наедряватъ", както казва народътъ.

На нѣкои мѣста вечерьта срещу Андреовдень слагатъ трапеза, *като на Бъдни вечеръ*, и между другото момитѣ гадаятъ, коя ще се ожени презъ зимата.

Но едно отъ най-сжщественитѣ повѣрия, свързани съ Андреовдень, е че *деньтъ отъ този моментъ започва да наедрява*, т. е. да расте „колкото просено зърно". Така че Андреовдень се схваща като важенъ астрономически моментъ въ годината.

Всички тия обичаи: варенето на жито, празднуване отъ страна на булкитѣ, хвърлане възъ комина, вѣрването, че деньтъ нараства, сж възникнали възъ основа на външния видъ на името „Андрея". Народътъ неволно свързва думитѣ *„Андре"* — *„едрѣя"*. И това, което е най-съкровена мечта, той него приспособява или изразява въ обичая на този день, за да подействува нѣкакъ за неговото осжществяване. А тия мечти сж: житото да едрѣе, булкитѣ да бременѣятъ!

По-нататъкъ вѣрването за мечката е въ връзка или съ нѣкоя житийна легенда, за нѣкой светецъ, или пъкъ като изразъ на мисъльта, че мечката е голѣмъ пакостникъ на овеситѣ, царевицитѣ и посѣвитѣ изобщо, на посѣвитѣ, за които на този день се мисли. Последниятъ обичай — за мечката — ще да е много старъ славянски обичай, и у насъ ще да е задържанъ повече изъ гориститѣ или планински селища.

СВ. ВАРВАРА, СВ. САВА и НИКУЛДЕНЬ

4, 5 и 6 декемврий

Варвара вари,
Сава мѣси,
Никола гости гощава!

е стиховата поречица у народа ни по нѣкои мѣста за групата праздници: великомжченица св. Варвара, преподобни Сава освещени и свети Николай чудотворецъ. Въ тия три израза сж открити нѣкои отъ основнитѣ обичайни отличия на праздницитѣ. Именно, най-сжществень народенъ обичай на *Варваринден* (4 декемврий) у цѣлия български народъ е *да сваряватъ жито, царевица, бобъ и други зърнени храни* и да ги раздаватъ по близки и съседи. Това се прави единствено съ сжщото намѣрение, както и на св. Андрея при сжщия обичай: да наедряватъ зърната на посѣтото презъ тази година. Ясно е, следователно, че този нѣкога характеренъ за началото на зимата обичай е свързанъ съ деня на св. Варвара поради подобието на думитѣ „варя", „сваряв амъ" и „Варвара".

Сжщиятъ обичай сжществува и на Св. Сава (5 декемврий). А това се обяснява съ близкото съседство на праздника съ Савиндень. Изразътъ пъкъ *„Сава мѣси" е въ зависимость отъ следващото положение — „Никола гощава".* Защото *Никулденъ е праздникъ, на който по цѣло Българско се извършватъ най-много семейни курбани,* известни подъ означенията „служба", „курбанъ", „светецъ", „светого", „пресвета", „светъ день". На тия курбани, служби и пр. ставатъ шумни и богати угощения, за които сж необходими и голѣми приготовления — мѣсене, готвене и пр.

На Никулдень сѫществува и другъ сѫщо тъй повсемѣстенъ български обичай, именно да се приготвя рибникъ, т. е. да се сготвя или опича *шаранова риба*. Този обичай е въ връзка и съ почитането на св. Никола като *властникъ на моретата и закрилникъ на моряцитѣ и на рибаритѣ*. „Безъ риба на тоя день не бива“, казва една българска поговорка, а въ много народни пѣсни се казва, че „свети Никола по море ходи, та риба лови“. Въ такава една пѣсень отъ източнитѣ български краища свята Недѣля имала служба на Никулдень. На празденството тя поканила всички светци, но, въпрѣки всичко, пакъ било грозно, защото нѣмало свети Никола, нѣмало и охридска риба.

Па наточила златна здравица,
Па е пратила на Черно море,
На Черно море на гемиитѣ,
Та поканила свети Никола;
Та е долетѣлъ свети Никола
И е донесълъ охридска риба.

И наистина, на всички Никулденски трапези и угощения се пѣятъ пѣсни, въ които се прославятъ чудесата на свети Никола около спасяването на корабокрушенци или унищожаването на самодиви и други лоши морски стихии. Това пъкъ народно схващане безъ друго е въ връзка съ нѣкои случки, известни на благочестивитѣ християни отъ житието на светеца. Именно, той е пѫтувалъ съ корабъ по море, за да покръства езичници и да поучава въ Христовата вѣра, и при тия пѫтувания е прѣживявалъ опасни корабокрушения. Отъ тѣхъ той се е спасявалъ само по чудото на неговитѣ молитви.

СВЕТА АНА (АНИНО ЗАЧАТИЕ)

9 декември

Празникътъ Анино зачатие се пада тъкмо на най-малкия день и най-дългата нощь на годината — 22 декември по новъ стилъ или 9 декември старъ стилъ.

Отъ този день въ черквитѣ запѣватъ за Рождество Христово. „Отъ тогава вече замирисува на Коледа“, казватъ остроумно у народа.

У нашия народъ между другитѣ обичаи и вѣрвания има и следнитѣ: *момитѣ сѣятъ въ една тава съ пръсть пшеница*, па слагатъ и *вишневи и ябълкови клончета въ вода*. Всичко това се държи въ стаята, гдѣто живѣятъ, за да е на топло. Ако посѣтата пшеница поникне и се раззелени или ако клончетата цъвнатъ, то значи, че момата, която ги е посѣла или посадила, ще се ожени за добъръ и работенъ момъкъ.

Въ нѣкои села *внимаватъ кой пръвъ ще посети на този день дома*: ако посетилиятъ е лошъ човѣкъ — лошо ще е презъ годината за този домъ, ако го знаятъ като добъръ — добре ще е.

На Св. Ана *магьосницитѣ правятъ магии за обиране на млѣкото отъ кравитѣ и овцетѣ*.

Повечето отъ обичаитѣ на този день ставатъ и въ други дни презъ коледнитѣ пости, главно на Андреовденъ, Св. Варвара, Игнаждень и Бъдни вечеръ. Всички тия обичаи сж най-обикновени гадания съ новогодишенъ смисълъ още отъ най-старо време. Тѣхната свързаность съ деня на св. Ана, съ Анино зачатие *се дължи именно на смисъла, който се крие въ понятието „зачатие“. „Зачатие“ значи начало изобщо. Народътъ го осмисля не само както е сжщинското положение зачатие у св. Ана,*

а и като зачатие на новата година, начало на щастието въ женитбата или начало на щастието въ дома.

СВ. СПИРИДОНЪ
12 декемврий

На 12 декемврий се празднува Св. Спиридонъ. Споредъ легендата св. Спиридонъ, който е билъ Трифимски епископъ, извършилъ чудо, когато на Никейския съборъ изобличавалъ еретическото учение на арианцитѣ, а именно: *стисналъ въ ржката си керемида и отъ нея избухналъ нагоре пламъкъ, а надолу потекла вода.* Тази легенда е разпространена по цѣлия Балкански полуостровъ, та и у насъ.

У нашия народъ св. Спиридонъ се почита като *закрилникъ на керемидчиитѣ, грънчаритѣ, тухларитѣ и казанджиитѣ.* По нѣкои мѣста го почитатъ чехларитѣ, а има и вѣрване, че той билъ козарь или търговецъ на кози, та го почитатъ и козаритѣ. Въ Родопско пъкъ вѣрватъ,че билъ *властникъ на струпеитѣ* по кожата на човѣка, та на Спиридоновдень раздаватъ пита, за да го омилостивятъ.

Легендата за чудото съ керемидата ще да е произлѣзла въ Гърция възъ основа на случайното съзвучие между името *Спиридонъ* и гръцката дума „пиръ", която значи огънь, па отъ това ще е произлѣзло и почитането му отъ хората на ония занаяти, при които огънътъ има сжществено положение. А пъкъ почитането му като властникъ на болестьта струпеи ще да има основание въ това, че тази болесть се нарича у народа и „огница".

Всички тия обичаи и вѣрвания иматъ началото си отъ вѣковетѣ на християнството.

ИГНАЖДЕНЬ (ИГНАТЪ, СВ. ИНАТЪ)

2 декемврий

Свети Игнатий Богоносецъ се празднува винаги на 20 декемврий, ст. ст. На много мѣста у нашия народъ се смѣта, *че отъ този день настава вече самата Коледа.* Така пѣятъ коледаритѣ — „Замѫчи се Божя майка отъ Игнаждень до Коледа, та си роди млада Бога“ . . . Отъ този день нѣкѫде коледаритѣ се събиратъ, за да учатъ коледарскитѣ пѣсни.

Игнаждень е свързанъ съ единъ твърде характеристиченъ обичай у всички източно-православни народи. Този обичай е *„Полазването“*. Именно, на Игнаждень се отдава прокобно значение на първото посещение въ всѣка кѫща. *Всѣки човѣкъ съ особата си е носитель на по-голѣмо или по-малко щастие за околнитѣ: па може и нещастие да носи.* Затова, споредъ това какъвъ човѣкъ (т.е. съ каква щастливость) посети дадена кѫща, такова ще бѫде и щастието презъ цѣлата година. И поради това, когато нѣкой знае, че не е „късметлия“, не ходи на тоя день по съседитѣ. Затова и ония, които не знаятъ колко късметлии сѫ, стоятъ по домоветѣ си и не ходятъ никѫде презъ цѣлия день. Въ нѣкои села дори се е стигнало до общо задължение „На Св. Игнатъ по госте се не иде!“ Ония, обаче, които иматъ *„добъръ пòлазъ“*, т. е. които съ посещението си носятъ щастие за презъ годината, сѫ желани гости. *Тѣхъ дори още на по-предния день калесватъ съ бъклица или съ ракия.* Тѣ пристигатъ сутриньта рано въ дома на поканилитѣ ги, биватъ посрѣщани весело, слагатъ имъ трапеза, та ги гощаватъ, и биватъ изпращани съ дарове. Когато влизатъ въ кѫщи, тѣ *внасятъ насъбрани по двора трески,* слагатъ ги на

огъня и благославятъ: „да се наплодятъ агнета, ярета, телета, ждребчета“ и пр. „Аминъ, дай Боже!“ — отговарятъ домакинитѣ.

Всѣки отъ кѫщнитѣ люде е полазникъ, особено онзи, който стане по-рано и излѣзе на двора. Той внася сѫщо трески, клечурякъ, слама, отнася ги въ огъня и вика: „Чурръръ, пилета, агнета, телета, кончета, малки деца, момчета! Чуръ!“ И *колкото повече искри изскачатъ при слагането, толкова повече плодородна ще бѫди годината!*

Има и много и различни други подробности. Въ нѣкои села, напримѣръ, посетителътъ на този день бива принуждаванъ да седне въ панеръ съ слама задъ вратата *„да помѫти малко“* яйца. То е да се излупватъ добре пилетата презъ годината.

Ето и нѣколко отъ множеството други обичаи на Игнаждень: *Отъ всѣка домашна и стопанска работа трѣбва да се посвѣрши малко* — за да се работи леко и добре презъ годината. *Сърмитѣ за вечерята се правятъ съ врѣхчета* — за да сѫ качулати кокошкитѣ презъ годината. — *Децата не бива да се биятъ* на този день — че цѣла година ще бѫдатъ бити. — *Мотовилкитѣ* на този день *трѣбва да сѫ намотани.* На много мѣста на Игнаждень вечерьта се прави „Бъдни вечеръ“, а понегде сутриньта на праздника *се удрятъ съ сурови дрѣнови пръчки.*

Съ тия обичаи: полазване, пожелаване, удряне съ дрѣнова пръчка и пр. Игнаждень има и характеръ на *нова година,* — така както имаме на Андреевдень, Бъдни вечеръ, Св. Василъ и др. дни. За усилване на тия новогодишни обичаи на този день има значение и звуковото свързване на „Игнатъ“ съ „Инатъ“, което пъкъ дава основание на народа за мисъльта, *каквото се прави на Св. Инатъ, упорито ще става презъ цѣлата година,* т. е. ще се заи-

нати така да става. Може би нѣкои отъ обичаитѣ съ огъня да иматъ началото си и отъ *първитѣ християнски вѣкове* у романскитѣ народи, които сж могли да свръзватъ името Игнаций съ думата „Игнисъ", т. е. огънь.

БЖДНИ ВЕЧЕРЖ

24 декемврий

Най-общозадължителенъ и териториално и обществено и най-богатъ въ обредно-обичайно отношение е праздникътъ *„Рождество Христово", наречень още и „Коледа"*. Ако би трѣбвало да се избира първенецъ между народнитѣ празници, безъ друго най-допада да бжде провъзгласенъ за такъвъ „Рождество Христово". Но този голѣмъ праздникъ е единъ отъ най-спокойнитѣ. Презъ неговитѣ три дена нѣма почти никакви други обичаи, освенъ ходенето по честито илй по именни дни. Това видимо спокойствие, обаче, не е такова, каквото въ други празници презъ годината. Защото, за разлика отъ който и да било другъ праздникъ, още въ днитѣ преди „Коледа" е даденъ ходъ на голѣмо съчетание отъ обичаи, вѣрвания, въ връзка съ праздника. Приложението и изпълнението на всички тия форми сж довели народа до такава степень на религиозно настроение, до каквато той достига въ малко други моменти презъ годината. Цѣлото това множество отъ чувства, преживявания и практики достига своя висшъ предѣлъ въ деня и нощьта предъ Рождество Христово. Тази нощь приютява въ себе си и тържествената вечеря, и най-добре запа-

зенитѣ религиозни отношения къмъ домашното огнище, и веселитѣ, високопоетични коледувания.

Пълниятъ съ обичаи день преди Коледа се нарича на разни мѣста въ Българско *„Бъдни вечеръ"*, *„Божичъ" или „Коледа"*. Доколко този день бива очакванъ съ нетърпение, показва радостьта на децата по нѣкои мѣста, които день преди това повтарятъ въ игритѣ си.

Утре вечерь Бъдни вечеръ,
Другидень Коледа!

Ергенитѣ още отъ началото на Коледни пости, или отъ Никулдень, се запригответъ за коледуването, момитѣ нѣколко дена преди това запригответъ ревностно краваитѣ и другитѣ подаръци за любовницитѣ си коледари. Презъ самия день на „Бъдни вечеръ" всички членове на семейството съсрѣдоточаватъ вниманието си къмъ пълното представяне на вечерята.

На бъднивечерската трапеза, покрай обикновения хлѣбъ, трѣбва да има нарочитъ кравай, наричанъ намѣсти *„боговица"* или *„вечерникъ"*, намѣсти *„бъдникъ"*, *коледски кравай"*. Безъ този кравай тази вечеря е немислима. Той е символътъ на най-сѫществено стопанско благо. И понеже нашиятъ народъ е предимно земедѣлски, „боговицата" изобразява тъкмо земедѣлието. На нея сѫ изобразени релефно гумното, нивата, ралото, орачътъ, кръстци и купи съ снопи и изобщо най-сѫществените елементи на всички занятия, които осигуряватъ прехраната на семейството. При повече скотовъдни семейства символитѣ по „боговицата" сѫ: кошара съ овци, агнета, куче, овчарь и пр.

Следъ като бѫдатъ приготвени всички необходими за вечерята ястия, нарежда се съответната обстановка. На първо мѣсто *трапезата трѣбва да бѫде наземи и върху слама*, а не на софра или ма-

са. Насрѣдъ трапезата се слага „боговицата“, до нея — баница. Следъ това се нареждатъ паници съ непремѣннитѣ за тази вечерь гостби: сърми, пълнени пиперки, хошафъ, фасулъ, варено жито и пр. — всички произведения на земедѣлието трѣбва да бждатъ представени на тази трапеза. Лукътъ — червенъ и чесновъ — вредомъ заема предно мѣсто на трапезата. И *отъ всичко трѣбва да бжде отхапнато по малко „за здраве“ и „за берекетъ“.*

Най-после подъ месала *се слагатъ привоята и палечникътъ отъ ралото.* Преди да започнатъ да вечерятъ най-стариятъ отъ семейството слага на палешника жарава и тамянъ и така прекадява трапезата и стопанскитѣ сгради и добитъка. Като се завърне отъ обора, изчита се молитва и пакъ най-стариятъ взема „боговицата“ и по малко отъ всички ястия, слага ги на софрата и ги изнася предъ входната врата, *издига ги къмъ небето и поканва дѣдо Господь на вечерята: „Ела, Боже, да вечеряме!“* На нѣкои мѣста по този начинъ биватъ канени облацитѣ на вечеря.

Тази трапеза трѣбва да приюти всички. На нея трѣбва да присжтствуватъ духомъ и отсжтствуващитѣ — печалбари, войници, затворници и пр. Тѣхнитѣ мѣста се оставятъ незаети, и предъ тѣхъ биватъ слагани отъ ястията. А ако се случи да пристигне странникъ чужденецъ тази вечерь въ кжщи, той се смѣта „отъ Бога пратенъ“.

Началото на храненето започва съ молитва и съ благословия отъ най-стария, който *раздѣля всѣкому по равно „боговицата“, като оставя по кжсче „за Господа“, „за св. Богородица“, за отсжтствуващитѣ, „за дома“ и следъ това всѣкому отъ останалитѣ.* Шаркитѣ отъ „боговицата“ се оставятъ обикновено за стоката. Въ нѣкои мѣста се спазва и по-нататъкъ известенъ редъ при храненето.

Спазватъ, се и редица други обичаи презъ време на вечерята, като: остатъкътъ отъ „боговицата“ бива слагана високо на полицата, та високо да расте житото презъ годината; отъ трапезата всички ставатъ наведнажъ, за да никнатъ наведнажъ посѣвитѣ; следъ вечерята всички се търкалятъ по подѣ, за да се търкалятъ много снопи по нивитѣ, и пр.

Като завърши вечерята, младитѣ юнаци тръгватъ къмъ коледарскитѣ си чети, децата си налѣгватъ, а останалитѣ *наследватъ край огнището да будуватъ и чакатъ коледаритѣ и съмване: огъньтъ тази нощь не бива да угасва, защото е грѣшно.* Той трѣбва дори и буйно да гори. За тази цель на огъня се слага нарочно дърво — млада суровица или дънеръ — което понегде бива отсичано въ гората съ известна обредность. А на много мѣста, когато го внасятъ въ кѫщи, става следната церемония: женитѣ, премѣнени, посрѣщатъ мѫжа съ дървото на вратата съ „добре дошълъ“, а той пита:

— Славите ли Млада Бога?

— Славиме, славиме, добре ни дошълъ!

— Язе въ кѫщи и Богъ съ мене! — добавя той и влиза. Слагането на огъня е сѫщо тъй обредно: *„бъдникътъ“ се „миросва“*, като на него провъртяватъ дупчици, слагатъ въ тѣхъ масло, вино и хлѣбъ, па ги запушватъ.

Отъ будностьта презъ тази нощь е произлѣзло и названието „бъдни“ вечеръ, т. е. *вечерь, презъ която се бди.*

Отъ повечето подробности на самата трапеза личатъ прастари обичаи и идеи, които сѫ били свързани съ началото на новата астрономическа година. Такива сѫ всички ония, които иматъ за цель предвещаването на плодородие или други добрувания, свързани съ идващата пролѣть или съ

лѣтото. Общиятъ видъ на трапезата, обаче, необходимостьта да бждатъ представени на нея и ония, които отсжтствуватъ, както и редицата обичаи и постжпки съ бъдника, ни разкриватъ много *старинно почитане на душитъ на прадѣдитъ.*

КОЛЕДУВАНЕ

25 декемврий

Коледуването е известно по всички български селища, само че на едни мѣста коледуватъ възрастни момци, па дори и женени мжже, а по други — само малкитѣ деца. Вредомъ, обаче, коледуватъ само мжже. И още една особеность — *възрастнитъ коледари сж присжщи повече за източнитъ български краища, а малкитъ — за западнитъ.*

Възрастнитѣ коледари обикновено ходятъ по групи, наричани понегде „чети", другаде „куди", групитѣ сж съ опредѣленъ брой 5, 6, 7 или повече. Но въ всѣко село числото е постоянно. Премѣнени, тия левенти или мжже, наметнати съ ямурлуци, ходятъ нощемъ или сутринь рано по цѣлото село отъ кжща на кжща, та пѣятъ коледарски пѣсни.

Коледарскитъ пѣсни сж опредѣлени за различни възрасти, за мжже, за жени, за женени или неженени, за земедѣлци, търговци или за всѣкакви занаяти и пр. На коледари не бива да не се отвори, грѣхъ се счита и срамота е, който не ги пустне. Съ влизането си тѣ изпѣватъ пѣсень на най-стария домакинъ, па пѣятъ и на всѣкого отъ домашнитѣ. Пѣснитѣ сж вѣнчални пожелания и благословии, възпѣваниятъ е окачествяванъ като богатъ и пребогатъ, като и младъ и силенъ, левентъ

Коледари отъ с. Бабукъ, Силистренско

и даровитъ, често пѫти съ царски и божествени качества. Изпѣли пѣснитѣ, коледаритѣ получаватъ въ даръ единъ кравай, нарочно омѣсенъ за тѣхъ, получаватъ и сланина или кървавица, па и пари и си отиватъ „съ живо и здраво“. На отиване по нѣкои мѣста изричатъ дълги и предълги *коледарски благословии*, пълни съ духовити сравнения.

Води ги обикновено единъ „кудабашия“ или, както по старому се казва, *станеникъ*.

По нѣкои мѣста коледаритѣ биватъ и до известна степень карнавалски костюмирани: въ тѣхъ има роли на младоженецъ, булка, трохоберъ, запѣвачъ и пр.

Този тържественъ, милъ и пъленъ съ значение обичай на други мѣста се изпълнява отъ *малкитѣ деца*. Тѣ сѫщо ходятъ отъ кѫща на кѫща — съ тояжки „*коледарки*“, богато нашарени понегде. Като влѣзатъ въ кѫщи, въ нѣкои срѣдногорски села питатъ: „Славите ли Бога?“ — „Славимъ“, отговарятъ, па затропватъ съ коледаркитѣ и заповтарятъ: „Славете Бога! Славете Бога!“ Най-често, обаче, тѣ повтарятъ: „Коледа, бабо, колаче! Коледа, бабо, колаче!“ или както е по кукушкитѣ села: „Коленде — меленде сурова година. Цинци, кака, дай м’една колака!“

Коледуванията въ една или друга форма сѫ известни на всички източноправославни християни, особено на българитѣ, ромънцитѣ и украинцитѣ. И тия обичаи иматъ въ основата си твърде стари *новогодишни постѫпки отъ рода на полазването, което полазване по-късно е останало свързано най-вече съ Игнаждень. Голѣмиятъ праздникъ на Рождество Христово, обаче, е станалъ причина да се развие този обичай въ тържествено драматично обхождане по селото.*

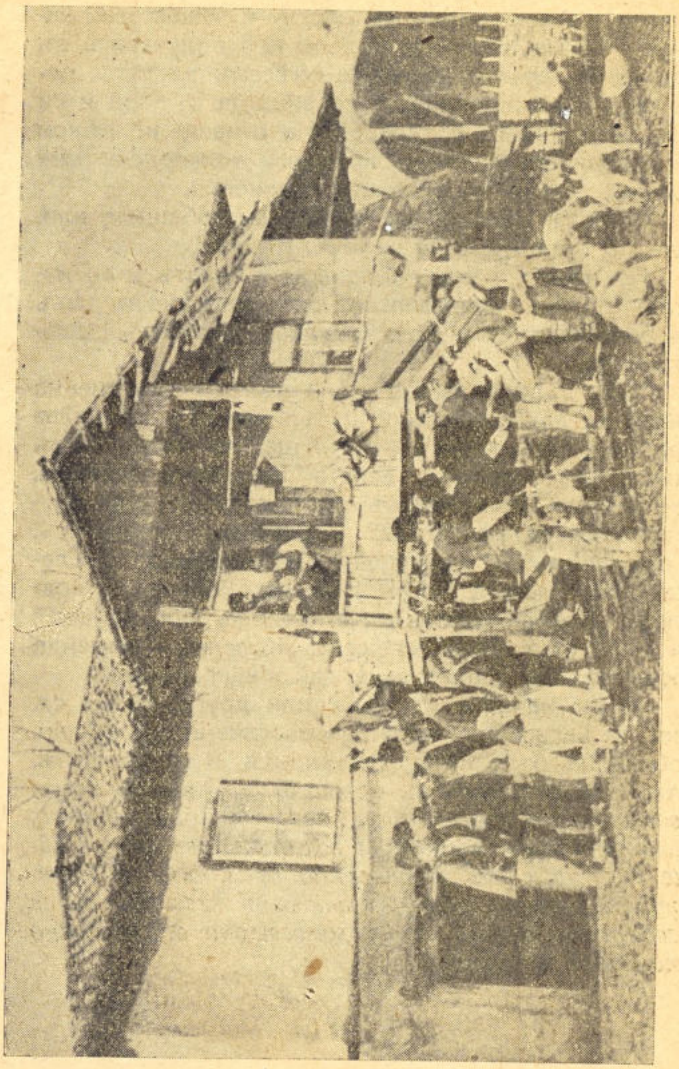

Коледуване на младежи отъ Софийско

МРЪСНИ ДНИ (ПОГАННИ ДНИ)

25 декември — 6 януарий

Отъ Бъдни вечеръ до Водици споредъ народа всички дни се считатъ за лоши или „мръсни", „поганни", както на много мѣста ги наричатъ. Нощитѣ на тия дни сж особено опасни, недобри. Почти навредъ се вѣрва, че презъ тия нощи ходятъ навсѣкжде, по всички пжтища и улици, по стрѣхи, дворища, па и по полето и изъ гората, *„лошотии, зли духове, таласъми, караконджули* и пр. Затова народътъ препоржчва следъ залѣзъ слънце да не сж излиза отъ кжщи презъ тия нощи, *да не сж ходи по късно*, защото могатъ да бждатъ срещнати нѣкои отъ ония лошотии и „да се урадише", т. е. да се получи неизлѣчима болесть.

Народътъ обяснява това съ обстоятелство, че следъ раждането на Исуса до кръщаването му тия лошотии ходѣли, както бива следъ всѣко раждане. Или пъкъ „караконджувцитѣ ходятъ, оти се не е още водата кръстила", или „мръсни сж днитѣ, додека св. Богородица не отидѐ на чиста молитва". Явно е, че народътъ поставя това разбиране и това означение въ *връзка съ родилностьта на св. Богородца* и една проста първобитна *идея за нечистотата на жената при раждането* е легнала въ основата на този случай.

Представата и вѣрването пъкъ, че тия нощи гъмжатъ отъ лошотии и разни видове демони, е довела до обичая и препоржката да се носи по това време въ джеба *чесънъ, кромидъ или др. силно миризливи нѣща*, или пъкъ *да се носи огънь съ себе си*, като се вѣрва, че тѣ отгонватъ такива сжщества. Така и всѣка родилка, която е особено много при-

лелна на лошотиитѣ, когато и да излѣзе отъ кжщи, излиза съ ръжена отъ огнището, съ набученъ на него лукъ. Презъ тия „поганни" дни има твърде много и различни обичаи, които иматъ изключително *предпазенъ характеръ*. Напр., до Водици, или по-право до Ивановдень, *не дива да се ператъ дрехи*, защото не било харно, дори *не било харно да се мие човѣкъ тия дни*. Почти навредъ се спазва обичаятъ *да не се кжпятъ деца*, отъ Коледа до Богоявление *не се и кръщаватъ деца*. Жени или момичета *не се сресватъ и не се сплитатъ до Водокръщи*. Вечерно време въ нѣкои краиша *не предатъ*, защото болеститѣ били чували вретеното и се приближавали до кжщи отъ врънкането му. Понегде презъ тая седмица *кжщата не бива да се измазва*, все *„защото не било добре"*.

Прави впечатление, че всички тия възбрани или препоржки се отнасятъ до работи, принадлежещи на женитѣ. Това още повече усилва връзката имъ съ родилнитѣ обичаи; а по-специално възбранитѣ за миене, пране, кжпане, кръщаване иматъ своето основание въ църковното схващане, че водата ще бжде осветена на Богоявление, което по силата на противоположнитѣ представи въ народната мисъль значи, че водата предъ Богоявление е неосветена, неблагословена, недобра за здравето на човѣка

СЪДЪРЖАНИЕ

стр.

Уводъ 5
Новъ месецъ („Нова свѣщь“) 8
„Сурва“ или Нова година. 1 януарий . 10
Ивановденски праздници. 6 и 7 януарий 15
Бабиндень. 8 януарий 18
Атанасовдень. 18 януарий 21
Трифонъ Зарѣзанъ. 1 февруарий . . . 23
Св. Харалампий (Чуминдень). 10 февр. 26
Св. Евдокия. 1 мартъ 28
Младенци (св. четридесеть). 9 мартъ . 30
Благовецъ. 25 мартъ 33
Велики заговѣзни (Прочки, Поклади). 35
Карнавалъ — Кукери 37
Пролѣтни огньове 41
Чистъ (Песи) понедѣлникъ, Тодоров-
день (конски великдень) 43
Велики пости, Боенецъ, Мара лишанха 46
Лазаровдень и Лазаруване 49
Кумичкане 53
Великдень 55
За шаренитѣ яйца 58
Мартини сжботи, Велики четвъртъци,
петъци и вторници 60
Герговдень. 23 априлъ 61
Кръстоноше 64
Пеперуга за дъждъ (додола) 66
Русалска недѣля 69
Св. Троица и св. Духъ 71
Еремия. 1 май 73
Германъ градушкарь. 12 май 75
Св. Константинъ и Елена, Огнеиграчи
21 май 78
Еньовдень (Йоганъ Бильоберъ) 9 юний 80

Вартоломей.11 юний; Елисей. 13 юний; Видо. 14 юний 82
Петровдень, Павловдень. 29 юний . . . 83
Лѣтни св. Атанасъ. 5 юлий; Прокопий 8 юлий 85
Горешляци (Чурици) 15, 16 и 17 юлий 86
Св Илия гръмовникъ. 20 юлий 88
Пантелей пѫтникъ. 27 юлий 90
Макавеи. 1 августъ 92
Голѣма Богородица. 15 августъ 94
Св. Симеонъ. 1 септемврий 96
Мала Богородица. 8 септемврий 98
Господя църква (кокоша църква, Божъ духъ) 99
Свети Иванъ Рилски. 19 октомврий . 101
Димитровдень (Митровдень) 26 окт. . 103
Мишовдень (Миши праздници) 27 окт. 104
Рангеловдень. 8 ноемврий 106
Вълчи праздници. 9—16 ноемврий . . 110
Свети Климентъ Охридски.25 ноемврий 112
Андреовдень. 30 ноемврий 113
Св. Варвара, св. Сава и Никулдень 4, 5 и 6 декемврий 115
Св. Ана (Анино зачатие). 9 декемврий 117
Св. Спиридонъ. 12 декемврий 118
Игнаждень (Игнатъ, св. Инатъ). 20 дек.
Бъдни вечеръ 24 декемврий. 121
Коледуване 25 декемврий 125
Мръсни дни (Поганни дни) 25 декемврий — 6 януарий 129